

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
10 F
23

M. TVLLI
CICERONIS
OPERA OMNIA,
QVÆ EXSTANT.

Editio ad Manutianam, & Brutinam conformata.

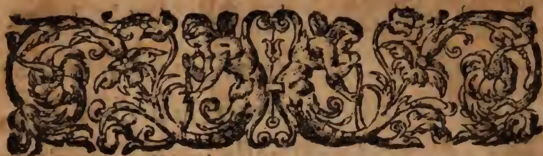
Cum Annotationibus, & Castigationibus, quæ ex varijs doctorum virorum scriptis selectæ, suis quæq; Tomis adiectæ sunt.

Coll. Rom. Soc. Iesu

FRANCOFVRDI
Apud Andreæ Wecheli heredes,
Claudium Marnium, & Ioann. Aubrium.
M D X C.

LECTORI BENEVOLO SALVTEM.

CVM pro perpetuo noſtro in rem literariam publicam amore & ſtudio, quicquid ad eam iuuandã & promouendam pertinere videbatur, id pro virili noſtra ſemper in medium contulerimus: quod qui ex officina Typographica noſtra hactenus prodierunt, & in dies (ſine inuidia dictum cupimus) prodeunt boni omne genus auctores Græci & Latini teſtatum opinor, vel nobis tacentibus faciunt: & vnus M. Tullius Cicero deſiderari videretur, cuius eleganti aliqua editione politioris doctrinæ ſtudioſorum ani-

mos, à quibus is vehemẽter expetebatur, atque adeò flagitabatur, magis nouo hoc beneficio & magis, demereri possemus: eáque ad superiorem nostram in commune collocatam operã fieret domesticæ laudis accessio: oblatam hanc eius quam nacti sumus, ornandæ Spartæ occasionem non putavimus nobis esse prætermittendam, aut iuuentutis studia retartãda. Quambrẽ docti, & in hoc auctore diu multũque, vt publicus consensus est, cum laude versati viri cõsilium secuti, rectè à nobis factum iri existimauimus, si auctorem omni prædicatione maiorem ita emitteremus, vt, præter editionis elegantiam & ornatum, quæ ad nos propriè spectabant, vsus etiam eius lectori, per aliũ, qui id in se suscipere vellet, cõmodior aliquà redderetur. Ad quod præstandum accommodatior ratio, eius sententia, nulla visa est, quàm si doctorum, & huius & superioris

rioris

rioris ætatis virorum ſedulò peruolutatis ſcriptis, delectus aliquis eorũ haberetur, quæ ab illis in M. Tullio animaduerſa, ad hunc vel à verbis vel à ſententia reſtituendum & adiuuandum facerent. Non enim eſt, non eſt hic adeò cuiuis peruius noſter linguæ Latinæ parens, & ad intelligendum facilis, atque opinionis errore multi ſibi finxerũt. Ea quidem, quæ ſumma ſemper habita eſt in Oratore virtus, orationis perſpicuitas, in eo præſertim elucet: ſed vbi aut iniuriæ temporum, aut incuriæ librariorum, aut importunorum & temerariorum hominum veſaniæ nihil in eum licuit. Cuiuſmodi peſtes in nullos non ſcriptores graſſatæ, fidem ſuperat quantam, quàm latè in M. Tullij ſcripta ſtragem dederint. Quod quia pluribus oſtẽdere, aut rem nimis cognitam amplificando augere, non noſtrũ eſt onus: quod cauſſam cõtinet, id, cuiuſmodi ſit, neſcius

ne sis, paucis accipe. Exemplũ eius Ciceronis editionis imitandum operis nostris proponere primũ visum est, in qua emendanda & perpolienda maxime Paulli Manutij, magnam etiam partem Ioann. Michaelis Bruti elaborauit industria. Oras paginarũ, seu margines varietate lectionũ onerare, ea ratione nõ est visum, quia id ne fieret doctißimis placere intelligebamus, qui libero campo ingenia lectorum decurrere si sinerentur, consultius id multo, & verò quisque ingenuus magis, eo ei gratius fore dicerent & acceptius. Prætereà nec omnia, quæ id secutis eò includẽda fuissent, angustiæ loci pati poterãt vt includerenter: præsertim cũ non satis sit, quid docti viri de huius aut illius loci constituenda lectione sentiant, indicasse, nisi in difficiliorib. præsertim etiam facti illorum ratio subiiciatur, quod fieri vno aut paucis verbis non potest.

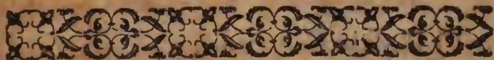
Quam-

Quamobrem huic argumēto dandus fuit ſuus & certus locus, qui ſub extremū quenq; Tomum aptiſsimus eſſe eſt viſus. Vbi nec quæcunque dici potuerunt tamen aut debuerunt, dicta ſunt. immenſæ id enim, & longioris tēporis, quàm rationes noſtræ patiebantur, operæ fuiſſet. ſed quæ ex varia lectione in hoc ſuſcepta, magis neceſſaria cùm ad ſentētiæ explicationem, tum etiā interdum ad orationis elegantiam & venuſtatem in eo verſanti videbantur, ea duntaxat excerpta ſunt. In quo hoc etiam æquitati datum eſt, vt nemo ex hoc albo excluderetur eorū, quos in manibus cum eſſent, contuliſſe aliquid ad hoc opus aut fatendū erat, aut turpiter & iniuſtè diſsimulandum. Neque caſtigandi hic tantum labor fuit. ſed cum eo conſilio is adhibeatur auctoribus, vt illi intelligantur, ſi quando in recta etiam & ſine vitio quæ eſſet ſcriptura, obſcurior

mens ſcriptoris latebat in verbis, vt plerumq; fit, & , qui ei cõmoda interpretatione facem præluceret, aliquis occurrebat, in lucro id poſitũ, nec repudiãdũ viſum eſt. Verbis quinetiã ipſis eorũ, vnde illa petebantur, non modò non fuit religio vbi in eorundem ſentẽtiis referendis aut explicandis, verùm etiam quantum hæc ſcriptionis ratio pati potuit, ſtudiosè id quæſitum & arreptum eſt: vt præter laborem in colligendo, iudicium in ſeligendo, induſtriã in digerẽdo, nihil ſibi depoſcere neq; poßit, neq; velit, qui in eo, a nobis inductus, operã ſuã publico nauauit. Cuius ſi inſtituti noſtri rationem probari eruditis intellexerimus, inchoata hæc dũtaxat eſſe faciemus vt ſentiãt ij, ad quos noſtrorũ laborum fructũ peruenire præſertim optamus, boni, & humanioris Muſæ cultores omnes.

Vale.

ORDO-

ORDO ET NVMERVS OMNIVM M. TVLLI Ciceronis operum.

TOMVS I.

TOMVS II.

Orationum volumen primum.

Tomvs III.

Orationum volumen ſecundum.

Tomvs IIII.

Orationum volumen tertium.

Pro

Pro M. Cœlio.
Pro L. Cornelio Balbo.
De prouinciis consularibus.
In L. Pisonem.
Pro T. Annio Milone.
Pro C. Rabirio Postumo.
Pro M. Marcello.
Pro Q. Ligario.
Pro rege Deiotaro.
In M. Antonium Philippicæ XIIII.
Declamationes duæ. vna C. Sallustii nomine, inuehentis in Ciceronem:
Altera Ciceronis, illius criminationi respondentis.

TOMVS V.

Epistolarum, quæ ad Familiareis inscribuntur, lib. XVI. quorum octauus solas M. Cœlii ad Ciceronem complectitur.

TOMVS VI.

Epistolarum ad T. Pomponium Atticum, lib. XVI.
Ad M. Brutum lib. I.
Ad Q. Fratrem lib. III.

Para-

Paradoxa Stoicorum ſex.
Somnium Scipionis ex libro ſexto de Republica.

TOMVS X.

Fragmenta ab Andrea Patritio & Carolo Sigonio collecta.

M. TVLLII CICERONIS HISTORIA PER CONSVLES DEſcripta, & in annos LXIV. diſtincta, per Franciſcum Fabricium Marcoduranum.

ILLVSTRI ET GENEROSO COMITI, D. HERMANNO A NOVA AQVILA ET Moers, Domino in Betbur, &c. Domino suo clementiss.

FRANCISCVS FABRICIVS Marcoduranus S. D.

VETERI *consuetudine institutoq; maiorum fit, Comes illustris, vt, qui scripta sua in apertum referunt, ea magnis & illustribus viris inscripta & dicata emittant. Sic Plinii de naturali historia libri in Titi; Plutarchi Apophthegmata in Traiani; Oppiani* ἁλιευτικὰ *in Antonini Imperatoris nomine iam olim apparuerũt, atq; vt hæc doctorum virorũ monumenta Principum illorum splendore etiamnum ornantur: sic eorum nomen vicißim horum lumine illustratur. neq; enim Musæ ingratæ esse, aut beneficii immemores consueuerunt: sed patronis suis & bene meritis gratiam cumulatè persoluunt. Bene autem de illis merentur, non solùm qui ipsi res memoria dignas scriptis mandant, verùm etiam qui*

alios ad promouenda bonarum artium studia præmiis & honoribus excitant. Qua in re tua, Illustris Comes, fama sic lucet, vt non qui eam celebret, assentator; sed qui non celebret, maleuolus sit existimandus. Dedit hoc tibi natura, vt benignè facere omnibus velis: fortuna vt possis: doctrina, vt ad eos iuuandos & ornandos, qui se illis artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, studium tuum libentissime conferas. Hæc in cæteris laudibus, quæ tibi cum ab aliis permultis, tum à litteratorum natione potissimum contribuuntur, familiam ducit. nec immerito. etenim si rectè à veteribus vsurpatum est, homines ad Deos nulla re propius accedere, quàm bene merendo; certè, quò latius virtus hæc diffunditur, eò illustriorem maioremq́ illam & esse, & haberi, necesse est. Quis vero est, qui fructum eius liberalitatis, qua eruditi & studiosi litterarum subleuantur, non ad eos tantum, quibus benigne fit, pertinere, sed & inde latius serpere, atq; adeò ad uniuersum genus hominum manare, non intelligat? Ego quidem, etsi libenter agnosco & fateor, ingenium in me admodum esse exiguum, natura tamen, qua duce ad litterarum studium accessi, incitor & impellor, vt, si quid in me est facultatis, quotidianis studiis & vigiliis partum, id foras emanare, communiq́ utilitati inseruire velim: cuius rei documenta

menta cum superioribus annis in Lysia, Plutarcho, Orosio, Terentio & Cicerone dedissem: hoc tempore me operam eloquentiæ & linguæ latinæ studiosis non inutilem nauaturum putaui, si Ciceronis historiam, quam aliquot annis collectam domi asseruabam, illustri tui nominis titulo cohonestatam emitterem. Etsi verò non est modestiæ meæ, de hoc labore gloriosius quicquam prædicare: hoc tamen dicere hic apud te, Comes Illustris, non dubitabo: me, cùm viderem ceterorum scripta, quæ de Ciceronis vita sunt in manibus, & absque temporum distinctione leguntur, quasi tabulas bene pictas lumine carere, historiam illius à die natali exorsum, ad supremũ vsque vitæ diem ita pertexuisse, vt Fastos Consulares secutus, eam in annos LXIV. *digesserim. qua ratione effectum est, vt non solùm in Rhetoricis & Philosophicis libris, verùm etiam in epistolis fere omnibus singula ad ea tempora, quibus à Cicerone scripta sunt, reuocarim. In Orationibus vero me operæpretium facturum, & lectoris gratiam initurum putaui, si non tantùm annos, quibus habitæ sunt, indicarem, sed & argumenta verbis paucis, & tamen perspicuis demonstrarem. Quarum rerum lectionẽ cùm tibi pro singulari amore, quo litteras, litteratosq́ omnes complecteris & foues, non ingratam fore sperarem, facere*

non potui, quin hunc librum cum illustri nominis tui inscriptione diuulgarem. Quod si tu quoque rectè factum iudicaueris, tuaq́ue beneuolētia comprobaueris, facilior cursus in iis deinceps erit, quæ in optimis vtriusque linguæ scriptoribus partim inchoata, partim effecta habemus. Tuæ certè benignitatis aura prosequente fiet, vt industria nostra difficultates illas, quibus sæpè retardari solet, facilè euadat. Vale. Dusseldorpii, Idibus Septem. Anno à Christo nato

MDLXIX.

FRAN-

FRANCISCVS FABRICIVS MARCODVRANVS

LECTORI S.

CVM variæ ſint voluntates eorum, qui ſe ad ſcribendum applicant, omnes in eo laudandos puto, quod ſua induſtria & labore dum ſtudioſos diſcendi non modò viui ac præſentes, ſed & poſt mortem litterarum monumētis erudire volunt, non paucis quibuſdam, ſed vniuerſo hominum generi, quantum in ipſis eſt, prodeſſe ſtudent, neque enim artes vllas, quibus exculti homines à feritate ad manſuetudinem transferuntur haberemus, niſi ſingulari Dei optimi maximi beneficio, & primis temporibus illis, quibus rerum bonarum quaſi lumina accēſa fuerunt, extitiſſent, qui eas vtiliter ad hominum vitam inuentas litteris conſignarent, & Patrum noſtrorum memoria, cùm bonæ diſciplinæ omnes craſſis occultatæ, & circumfuſæ tenebris latebant, fuiſſent, qui eas in lucem reuocarent, & non tam ab obliuione, quàm ab interitu ſempiterno vindicarent, & hac deniq; ætate eſſent, qui olim inuentas, & poſt longam intermiſſionem reuocatas artes in veterem dignitatem reſtituerent, atque ad ſummam elegantiam perpolirent. Quorum induſtriæ curriculum, quādo in iiſdem rebus nunquam elaboratur, ſed diuerſis ſtudiis homines ſemper ducuntur, vt in ſenſibus

alios dulcia, alios ſubamara delectare videmus: eorum ego ſtudium optime poni, maximosque fructus efferre cenſeo, qui in veterum ſcriptorum monumentis illuſtrandis omnem operam, curam & diligentiam conſumunt. Cum enim conſtet, in promptuq; ſit, ſtudiorum noſtrorum hunc finem eſſe, vt & pectus maximarum rerum varietate, ſapientiſſimisq; præceptis compleamus, & linguam lectiſſimorum verborum copia ad ſenſa mentis rectè ornateque enuntianda inſtruamus: non puto quenquam tam vecordem eſſe, qui hæc aut in Phocidis Parnaſo, aut in Bœotiæ Helicone à Muſis quarum illic domicilia eſſe dicuntur, petenda exiſtimet. In veterum Græcorum & Latinorum ſcriptis ſunt fontes illi, vnde non ſolum vtriuſque linguæ cognitio, ſed & omnium rerum bonarum ſcientia eſt haurienda. Ex horum vbertate quicquid apud poſteros boni eſt, quod commendationem habeat, emanauit. hinc illa ceu riuulorum facta deductio eſt. Quapropter qui fontes hos longe liquidiſſimos, vnde non ſolum purius, ſed & affluentius multò quàm è riuis, hauritur vepribus & dumetis ſeptos atq; intercluſos purgant & aperiunt, ne illi de vniuerſa natione eorum, qui non modo litterati eſſe, ſed & verè ſapere volunt, merentur optimè. Sed vt in agricultura labor, qui fertili agro impenditur, fructuoſior eſt eo, qui in minus bono, aut etiam ſterili ponitur: ſic, cum neque ſcriptorum eadem ſit bonitas, neque vtilitatis, quæ ex illis capitur, paria momenta inueniantur: certè, quò ſcriptor excellentior atque vberior eſt, eò ſtudii, quod in eum confertur, maior & præſtantia, & vtilitas erit

erit. Etsi verò suam cuiq; laudem tribuere libenter soleo, nec est meum, qui ingenio admodum exiguo, & iudicio pertenui sum, temerè de veterum scriptis pronunciare: quia tamen viris summo ingenio, iudicioque acerrimo præditis ita non solum hoc tempore, sed & iam olim persuasum esse video, M. Tullium Ciceronem in omni doctrinæ genere, & eloquentiæ laude tantum præstare, vt post homines natos eiusmodi nemo, apud Latinos quidem certe, vnquam fuerit, his etiam temporibus talis nullus inueniatur, nec in posterum tanta excellentia in quoquam sperari posse videatur: ab horum virorum iudicio discrepare, mihi nefas esse arbitror, Quare cùm Ciceronis immortalis ingenii sit beatissima vbertas, vt Quinctiliani verbis vtar, eiusque libri sint non modo linguæ latinæ, & eloquentiæ, verùm etiam rerum innumerabiliũ thesauri copiosissimi, qui vel aureũ illud flumen, cùm inimicæ vetustatis iniuria, tum imperitorum hominum incuria fœdatum & impeditum, quasi retandum suscipiunt, vel abditos in eius libris thesauros commonstrant & patefaciunt, eorum laborem optimè impendi fructuosissimumque esse cũ semper iudicassem, hoc tempore manifesto comperio. Lumen verò historiæ tam necessarium ad huius rei partes sustinendas animaduerti, vt qui illo destituti ad Ciceronis explicationem aggrediuntur, eos nõ tantum scripta illius nihil illustrare sed & locis non admodum obscuris, tanquam in crassissimis tenebris fœdissimè labi videã. & iure quidem: etenim cum historia sit, vt verissimè à Tullio ipso dictum est, lux veritatis, & nuntia vetustatis: fieri non po-

test,vt ſine eius cognitione veritatem rerum vetuſtarum, & à noſtra memoria remotarũ (cuiuſmodi ſunt ea omnia, quæ interpretis operam in Ciceronis ſcriptis requirunt) quiſquam perſpiciat, nedum aliis patefacere atque enodare poſſit. Contra qui à memoria temporum, hominum, rerumq́ue geſtarũ inſtructi ad ſummi Oratoris interpretationem acceſſerunt, hi mirabiles vtilitatis fructus ſtudioſis attulerunt. Nec alia cauſa eſt, cur exiguis fragmentis explicationem Pediani in paucas Orationes Ciceronis magnam molem Commentariorum prȩponderati cõperiamus,niſi quod in illis cõmemoratio antiquitatis eſt perpetua, in hac res veteres nunquã fere attinguntur. Sed de interpretãdi ratione ſententiam noſtrã in præfatione Commentarii in Ligarianã ſuperiore anno expoſuimus: nunc de huius libri inſtituto aliquid dicendum.

De vita Ciceronis Tullium Tironem,&Cornelium Nepotem libros ſcripſiſſe ac reliquiſſe, teſtes locupletes ſunt Aſconius &Gellius.Inuenitur præterea, in vetuſto libro de viris illuſtrib.vita Ciceronis breuiter cõprehenſa, quã Plutarchus copioſius conſcriptam in Parallela ſua incluſit.Eam Leonardus Arretinus cũ è græco in latinũ conuertere cœpiſſet, atq; animaduerteret, Plutarchum multa, vt ipſe ait,prȩtermittere,quȩ ad ſummi viri ſplendorẽ vel maxime pertinerẽt,Plutarcho,eiusq; interpretatione omiſſa quæ vel apud latinos, vel apud græcos de vita, moribus, & reb. geſtis Ciceronis legerat,plenius, non vt interpres, ſed arbitratu ſuo deſcripſit. Hic Arretini libellus quaſi è Plutarcho expreſſus in manibus vſq; eo fuit,donec Achilles Bo-

chius ex græco bono latinũ fecit non omnino bonum, qui ſimulac græca intelligere cœpi, diſplicuit, feciq; aliquot annis vota, vt melior, interpretatio, quæ Cicerone & Plutarcho digna eſſet, prodiret. Sed cũ optando nihil me conſequi viderẽ, haud ſecus ac ſi vota nũcupaſſem, nõ feciſſem, ea pro tenui mea facultate & copia mihi perſoluenda eſſe duxi, Itaq; ex Plutarcho vitã Ciceronis ita, vt ab eo ſcripta fuit, ſtatim cõuerti, & quicquid ab aliis vtriuſq; linguæ ſcriptoribus, quod cum illis aut conueniret, aut diſcreparet, de Cicerone memoriæ proditũ notaueram, in Annotationes conieci: quibus illa etiã comprehendi, quæ à Plutarcho in præteritis relicta erant. Exiit tum Ciceronis vita ex ipſius libris potiſſimum collecta, nec ineleganter conſcripta à Chriſtoforo Preys Pannonio. cumq; iam illud, qđ ego confecerã typographo daturus eſſem, ecce tibi affertur Egnatius Sebaſtiani Corradi: cuius accuratam diligentiam ita probaui, & amplexus ſum, vt meo labore ſtudioſis litterarũ opus nõ eſſe æquiſſimo animo paterer. nec fore vnquam putaui, vt eum quiſquam requireret, cum præſertim non ita multò poſt Ciceronianus Petri Rami (cui me Luteriæ Pariſiorũ operã dediſſe nõ pœnitet) ſubſecutus eſſet. Relicta igitur hiſtoria M. Ciceronis, vacuo à quotidianis prælectionib. tẽpore, cuius perquã exigua facultas nobis datur, alias res agere cœpi. Sed fecit tandẽ non ſolum ardens deſiderium ſtudioſæ iuuentutis, verùm etiam grauis auctoritas magnorum virorũ, qui me hiſtoriam Ciceronis alia & cõmodiore, vt ipſi iudicabant, ratione tractaſſe, quàm ceteros, cognouerant, vt vererer, ne ſi diutius eam

amitterem, bonum nomen ſupprimerem. Cùm autem hiſtoriam hanc opinione gratiorem omnibus accidiſſe cognouiſſem, ita vt breui tempore ex magna multitudine exemplorum nulla ſupereſſe librarius diceret: librum ab initio recognoſcere, ac nonnulla quæ in mentem veniebant, addere cœpi. eſt enim ea ratio horum Commentariorum, vt in iis dies ſemper aliquid afferat, quod cumuli loco accedat. multa etiam ſunt, quæ poſterioribus cogitationibus limentur politius. ad quam rem cùm nunc in tanta librarii feſtinatione vacui temporis ſatis non habeam, ſi quid requiretur, alio tempore, modò vita ſuppeditet, ſarcietur. Placet enim Heſiodium illud in iis, quæ à Deo vtenda accepimus, vt ea maiore menſura indies reddamus. Vale, lector, & Quinctiliani illud memineris:

Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valde placebit.

M. TVL-

M. TVLLII CICERONIS HISTORIA, PER CONSVLES DESCRIPTA, ET IN annos LXIV. distincta, per Franc. Fabricium Marcoduranum.

M. TVLLIVS. M. F. M. N. Cor. Cicero.

OC modo Orator noster, cuius historiam descripturi sumus, Romanorum more nominatur, atque hæc singula primùm explicabimus. M. id est Marcus, prænomen eius est, quod à patre, maximus natu filius de more habuit. TVLLIVS, proprium & gentile eiusdem nomen est: fuit enim è Tullia gente antiquissima, lib. 2. de legibus. Patrem Ciceronis ex regio Volscorum genere fuisse, in Eusebii Chronicis legimus. Et Plutarchus scribit, nonnullos eius genus referre ad Tullum Attium, nobilem Volscorum regem. Hinc Silius Italicus libro octauo:

Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, & Tullo sanguis ab alto:
Indole proh quanta iuuenis, quantumq; daturus
Ausoniæ populis ventura in sæcula ciuem!
Ille super Gangem, super exauditus & Indos
Implebit terras voce, & furialia bella
Fulmine compescet linguæ, nec deinde relinquet
Par decus eloquii cuiquam sperare nepotum.

M. F. Marci filius. habuit enim Cicero noster patrem M. Tullium, qui cùm esset infirma valetudine, in Arpinati villa ferè ætatem egit in litteris, lib. 2. de legib. Eum fulloniam fecisse, ac vites oleasque semper coluisse, Q. Calenus in maledica oratione apud Dionem lib. 46. ait. Patrem hunc Cicero in petitione consulatus, annos iam natus XLIII. amisit, vt Asconius scribit. vide epist. 5. lib. 1. Att.

M. N. Marci nepos. nam & auus eius M. Tullius Cicero nominatus fuit, eoque viuo ſe natum ait, lib. 2. de legibus. De eodem lib. 3. ita ſcribit, Et auus quidem noſter ſingulari virtute in hoc municipio quoad vixit, reſtitit M. Gratidio, cuius in matrimonio ſororem, auiam noſtram habebat, ferenti legem tabellariam. Is quoque eſt, de quo Cæſar lib. 2. de Oratore, M. Cicero, inquit, ſenex, huius viri optimi, noſtri familiaris pater, noſtros homines ſimiles eſſe Syrorum venalium dicebat: vt quisque optimè Græcè ſciret, ita eſſe nequiſſimum. COR. Cornelia nomen eſt tribus, ablatiui caſus, vt ſit, ex Cornelia. ex tribubus autem XXXV. aliquam neceſſe erat, cuiuſcunque ordinis eſſet, ciuis Romanus obtineret. atque à tribu, in qua cenſebantur, ciues etiam ſignificabantur, Aſconius in Verrinam ſecundam. Cicero autem cum reliquis Arpinatibus in tribu Cornelia cenſebatur, Liuius lib. 38.

CICERO. Cicerones à cicere appellatos fuiſſe ſatis conſtat: itaque dictum eſſe illum, qui primus hoc nomen inuenit, à naſi figura. Auctor eſt Plutarchus. Apud Priſcianum quoque Grammaticum lib. 2. legitur, eum, qui primus hoc nomen habuit, ab habitu faciei nominatum eſſe. Plinius vero lib. 18. cap. 3. ait, Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum cognomina prima inde eſſe, vt quisque aliquod optime genus ſereret.

Anno poſt Romam conditam DCXLVII, *ante Chriſtum natum* CIII. *Conſules fuerunt,*

Q. SERVILIVS CÆPIO, C. ATILIVS SERRANVS.

HIS Conſulibus ante diem III. Nonas Ianuarii M. Cicero natus eſt, Gellius libri 15. capite 28. His quoque Conſulibus quibus L. Craſſus legem Seruiliam ſuaſerit, ſe natum eſſe, ipſe Cicero in Bruto ſcribit. Idem III. Non. Ianuar. natalem ſuum vocat, epiſt. 5. libri 7. & epiſt. 41. libri 13. ad Atticum. Verba Plutarchi ſine cauſa in dubium vocantur: qui de Ciceronis natali ita ſcribit, τεχθῆναι δὲ Κικέρωνα λέγουσιν ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νεῶν καλανδῶν, id eſt, Editum in lucẽ Ciceronem ferunt tertio die Kalendarum nouarum, ſiue,

post

post diem tertium Kalendarum Ianuarii. quo genere loquendi non quartus, sed tertius dies Ianuarii significatur, vt sit tertio die post Kalendas, connumeratis ipsis Kalendis. Sic Liuius lib. 30. ait. Hannibalem post sextum decimum annum ex Italia decessisse: qui venit in Italiam anno, vt Liuius numerat, ab V. C. DXXXII. decesit anno DXLVII. Rectè igitur Paullus Iuriscon. in L. Anniculus. D. de verb. signif. Ante diem decimum Kalendarum, post diem decimum Kalendarum, neutro inquit, sermone vndecim dies significantur. Sic enim legendum ex Pandectis Florentinis, non, vtroque sermone: vt perperam Alciatus, Budæus, Valla & Corradus legerunt. Apud Plutarchum omnem dubitationem tollit id quod sequitur: ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται, καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος, id est, quo die nunc magistratus pro Principe faciunt, & vota nuncupant. de quo die Caius in L. Si caluitur. D. de verb. signif. Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur. vbi tertium diem Ianuarii intelligendum esse hæc verba Capitolini in Pertinace ostendunt: Denique ante tertium Nonarum diem, Votis ipsis, milites Maternum Lasciuium, senatorem nobilem, ducere in castra voluerunt. Votis ipsis, id est, ipso votorum die, quomodo ludis gladiatoribus, & similia à Latinis dicuntur. De iisdem votis Spartianus in Hadriano: Ingrauescente valetudine per somnium periit ipsis Kalendis Ianuariis. Quare ab Hadriano votorum causa est lugeri vetitus. & Vopiscus in Tacito, Diuorum templum fieri iussit, in quo essent statuæ principum bonorum, ita, vt iisdem Natalibus suis, Parilibus, Kalendis Ianuariis, & Votis libamina ponerentur.

Mater Ciceronis, quæ ipsum, vt Plutarchus scribit, sine vllo dolore peperit, fuit Heluia, vt ab Eusebio & Paullo Diacono in supplementis Eutropianis rectè nominatur: nam apud Plutarchum Ὀλβίαν mēdosè est pro Ἑλβίαν, quod nomen in eiusdem Quæstionibus Romanis emendatè legitur. quo de in Annotationibus in Orosii lib. 5. cap. 15. Habuit mater Ciceronis sororem, quæ C. Aculeoni equiti R. nupsit: quem L. Crassus dilexit ex omnibus plurimum, vt est lib. 2. de Oratore, vbi Aculeonem Crassus apud M. Pernam iudicem contra Gratidianum defendisse dici-

tur, de eodem ipse Crassus lib. 1. Nónne, inquit, videtis equitem R. hominem acutissimo omnium ingenio, sed minimè ceteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum viuit, semperque vixit, ita tenere ius ciuile, vti, cùm ab hoc discesseris, nemo de iis, qui peritissimi sunt, anteponatur? Huius igitur Aculeonis filii Ciceronis cõsobrini fuerunt, quibuscum se in pueritia bonis disciplinis operam dedisse, ipse testatur initio lib. 2. de Orator. Ex his fuit C. Visellius Varro, vir doctus in primis: qui iuris ciuilis à patre Aculeone traditam tenuit disciplinam, in Bruto. De eodem in Orat. De prouinciis COS. Ante quàm ad sequentem annum transeo, admonebo adolescentes studiosos, his consulibus natũ esse Cn. Pompeium pridie Kal. Octobris, quod Velleius lib. 2. & Plinius lib. 37. cap. 2. disertè scribunt: cuius rei obseruatione facillimè diiudicari potest, quot annos natus Pompeius res singulas gesserit, honorésve consecutus sit. id quod tam varie ab auctoribus scriptum est, vt maior discrepantia vix inueniatur.

Anno vrbis DCXLIIX, *Ciceronis* II. COSS. *fuerunt,*

P. RVTILIVS RVFVS, CN. MALLIVS.

HIC est P. Rutilius Stoicus, homo doctissimus, & Panætii auditor, de quo Cicero in Bruto, lib. 3. de officiis, & nos inferius. Alterum consulem Cn. Mallium voco, quoniam sic quoque appellatur in antiquo marmore Neapoli: vnde Georgius Fabricius legem ædificantium descripsit, de quo Cic. pro Plancio, Populus R. Q. Catulo in summa familia nato, sapientissimo & sanctissimo viro præposuit Cn. Mallium non solùm ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contempta. Idem scribit pro Murena. Sed apud historicos, qui hunc consulem victum à Cimbris scribunt, magna varietas in nomine & prænomine inuenitur, de qua Sigonius in Fastis. Hoc anno Q. Seruilio Cæpioni proconsuli imperium rogatione C. Norbani Tribuni pl. abrogatum est, qua de causa seditio in vrbe excitata fuit. de qua Cicero lib. 2. de Ora. vnde L. Cottam & T. Didium Norbani

bani collegas fuisse, cognoscimus. Sed Cæpio damnatus est. eiúsque bona publicata sunt. Liuius lib.63. & Asconius in Cornelianam, vbi mendosè impressum est, Tulerat autem eam maximè, propter simultates cum Q. Cæcilio. est enim legendum, cum Q. Seruilio, vel cum Q. Cæpione.

Anno vrbis DCXLIX. *Ciceronis* III. COSS. *fuerunt,*

C. MARIVS II. C. FLAVIVS FIMBRIA.

C. MARIVS iterum Consul Kalendis Ianuarii de Iugurtha triumphauit, Plutarchus in Mario, Sallustius in Iugurthino. C. Fimbriam Cicero pro Plancio inter eos numerat, qui cum Tribuni pleb. esse non potuissent, Consules facti sunt. De eius eloquentia idem in Bruto. His Consulibus C. Cassius L. F. Longinus Tribunus pl. plures leges ad minuendam nobilitatis potentiam tulit. in quibus hāc etiam, vt quem populus damnasset, cuíve imperium abrogasset, in Senatu ne esset, Asconius in Cornelianam. Hoc anno C. Lusius tribunus milit. Marii sororé natus, pudicitiam cum eriperet Trebonio, siue C. Plotio militi, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. quem cum Marius scelere solutum periculo liberasset, ac coronasset, non parum adiumenti ea res illi ad tertium Consulatum attulit. auctor Plutarchus in Mario, & Apophthegmatis. Cicero pro Milone, Valerius lib. 6. cap. 1. Quinctilianus lib. 3. cap. vlt.

Anno vrbis DCL. *Ciceronis* IV. COSS. *fuerunt,*

C. MARIVS III. L. AVRELIVS ORESTES.

MARIVS hunc Consulatum in apparatu belli Cimbrici, (quod Cicero de prouinciis COS. Gallicum vocat, & Mario extra ordinem decretum fuisse ait) consumsit, vt scribit Velleius lib. 2. vbi addit his COS. Cn. Domitium Tribunum pleb. legem tulisse, vt sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet. cuius meminit Suetonius in

Nerone, & Cicero Agraria secunda his verbis: De sacerdotiis Cn. Domitius Tribunus plebis vir clarissimus tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, vt minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. de eadem lege Domitia idem in Corneliana apud Asconium. vbi illud quoque legimus, Domitium tribunum M. Silanum consularem hominem vexauisse. Orestes in magistratu mortuus fuit. itaque Marius è Gallia Romam profectus comitia consularia habuit, quibus ipse consul quartum creatus est, Plutarchus in Mario.

Anno vrbis DCLI. *Ciceronis* V. COSS. *fuerunt*,

C. MARIVS IIII. Q. LVTATIVS CATVLVS.

Hoc anno Marius Teutonos & Ambronas ad aquas Sextias prope Massiliam deleuit, Strabo lib. 4. Orosius lib. 5. cap. 16. vt alios mittam, de quibus in Orosium scripsi. Q. Catulus pater est, de cuius dicendi genere multa Cicero in Bruto. Interfectus est à Marianis anno DCLXVI. Eodem anno M. Antonius Orator, qui triennio post, suo nimirum anno, consul fuit, prætor maritimos prædones in Ciliciam persecutus fuit, vt est in epitoma Liuiana libro 68. Atque hanc rem ipse Antonius intelligens, lib. 1. de Oratore inquit, Cùm proconsule in Ciliciam proficiscens Athenas venissem, com ures tum ibi dies sum propter nauigandi difficultatem commoratus. Corradus non animaduertens, proconsulem dici etiam, qui ante consulatum cum imperio consulari in prouinciam mittitur, scripsit M. Antonium post consulatum in Ciliciam profectum. Tu lege commentarium nostrum in Ligarianam. Atque hic est Antonius ille triumphalis vir, cuius filiam à prædonibus captam fuisse, Plutarchus in Pompeio tradit. vnde Cicero pro lege Manilia: An ignoratis, ex Miseno eius ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, à prædonibus esse sublatos? in cuius loci interpretatione doctissimus Hotomanus perperam hunc Antonium cum eius filio, qui curator

oræ maritimæ fuit, vt infra demonſtrabimus, confundit. His conſulibus Archiam poetam Romam veniſſe, Cicero in oratione pro eo habita ſcribit:& addit, illum ſibi à prima pueritia principem ad ſuſcipiendam & ad ingrediendam rationem ſuorum ſtudiorum extitiſſe. Vſus enim fuit Cicero puer Græcis doctorib. quod ipſe in epiſt. ad M. Titinniũ referente Suetonio de claris Rhetorib. ita ſcripſit: Equidem memoria teneo pueris nobis primum Latinè docere cœpiſſe L. Plotium quendam: ad quem cum fieret concurſus, quòd ſtudioſiſſimus quiſque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere. Continebar autem doctiſſimorum hominum auctoritate, qui exiſtimabant Græcis exercitationibus ali melius ingenia poſſe.

Anno vrbis DCLII. *Ciceronis* VI.
COSS. *fuerunt*,
C. MARIVS V. M'. AQVILLIVS.

Marii in quinto Conſulatu Collega fuit Manius Aquillius. Hinc Antonius apud Ciceronem libro 2. de Oratore ait, ſe in Aquillii cauſſa Marium crebrò appellando collegam ei ſuum commendaſſe. Aquillium Marii in quinto Conſulatu collegam aduerſus fugitiuos in Siciliam miſſum, bellúmque ſeruile, Athenione duce interfecto, confeciſſe, Diodorus Siculus libro 36. ſcripſit. in cuius excerpta hiſtoria ab Henrico Stephano Latinè edita hic Conſul C. Acilius per mendum vocatur. Apud Ciceronem quoque Agraria 2. malè ſcriptum eſt, Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum M. Atilius etiam mutuum frumentum dedit, vbi M'. Aquillius ſcribendum. vt initio Verrinæ ſeptimæ, Nos poſt id bellum, quod M'. Aquillius confecit, ſic accepimus: nullum in Sicilia bellum fugitiuorum fuiſſe. Aquillius deinde cauſſam de pecuniis repetundis dixit: eúmque M. Antonius acriter defendit, vt Liuius libro 70. Cicero libro 2. de Oratore, & Verrina ſeptima teſtantur. Idem pro Flacco: M'. Aquillium patres noſtri multis auaritiæ criminibus, teſtimoniiſque conuictum, quia cum fugitiuis fortitèr bellum geſſerat, iudicio liberauerunt. Eodem pertinet illud pro Fon-

teio: Quam multa M'. Aquillius audiuit in ſuo iudicio? Accuſauit Aquillium L. Fuſius, vt Cicero in Bruto ſcribit. itaque rectè nunc lib. 2. de officiis legitur: In accuſando etiam M'. Aquillio L. Fuſii cognita induſtria eſt. vbi prius Manlio, corruptè ſcriptũ erat. C. Marius cos. V. & Q. Lutatius procos. Cimbros in Venetia ad Atheſim Veronę fluuium vicerunt, de qua victoria Oroſius noſter lib. 5. cap. 16. Sic Marius influentes in Italiam Gallorum maximas copias repreſſit; vt ait Cicero de prouinciis cos. atque Italiam obſidione liberauit. Idem poſt redit ad Quirites. Meminit pro Rabirio, & in Catilin. 4. Q. Catulus de manubiis Cimbricis porticum in palatio in area M. Fuluii Flacci fecit, Cicero pro domo.

Anno vrbis DCLIII. *Ciceronis* VII. COSS. *fuerunt,*

C. MARIVS VI. L. VALERIVS FLACCVS.

HORVM conſulum frequens eſt mentio apud Ciceronem pro Rabirio, in Bruto, in Catilinam, & in Antonium. Quibus L. Appuleius Saturninus ſeditionem mouit: is enim cum anno ſuperiore Tribunatus competitorem A. Nonium (de quo nomine vide Annotationes noſtras in cap. 17. lib. 5. Oroſii) adiuuãte C. Mario occidiſſet, eaq; ratione Tribunus pleb. iterum factus, legem Agrariam per vim tuliſſet, in quam à ſingulis ſenatoribus iurari voluit Q. Metello Numidico, qui vnus in eam iurare noluit, diem dixit. Metellus autem, cui patriæ ſalus dulcior, quàm conſpectus erat, de ciuitate maluit, quàm de ſententia dimoueri: & C. Mario ſextum conſuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum eſſe duxit, Cicero pro Balbo, pro Sextio, & in Piſonem. Sed cum idem Saturninus C. Memmium candidatum conſulatus interfeciſſet, operámque daret, vt C. Seruilius Glaucia prætor conſul fieret; S. C. factum eſt, vt conſules viderent, ne quid reſpublica detrimenti caperet. Itaque Saturninus & Glaucia ſtatim ſunt interfecti, Cicero pro Rabirio, in Catilin. 1. Philip. 8. & in Bruto. Saturnini caput Rabiriũ quendam Senatorem per conuiuia circum-

circũtulisse, Auctor de viris illustribus scribit. Quare postea Cicerone consule C. Rabirius accusatus fuit à T. Labieno, cuius patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, Cicero pro Rabirio, Orosius lib.5. cap.17. A Saturnino latæ sunt leges Appuleiæ: in quibus fuit illa, qua Saturninus C. Mario tulit, vt in singulas colonias ternos ciueis Romanos facere posset, de qua Cicero pro Balbo.

Anno vrbis DCLIV. *Ciceronis* VIII.
COSS. *fuerunt*,

M. ANTONIVS, A. POSTVMIVS ALBINVS.

De his Cicero in Orat. post. reditum ad Quirites, Nunquam de Q. Metello C. Marius, qui erat inimicus, sed ne is quidem, qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus cum A. Albino collega Senatum aut populum est cohortatus. Hoc tamen anno Metellus vnius tribuni pl. rogatione ab exilio reuocatus est, epist.9. lib.1. Famil. Tribunus fuit Q. Calidius, auctore Valerio lib.5. cap.2. Calidii lege Q. Metellum in ciuitatem restitutum fuisse, Cicero quoque pro Plancio ait. Eodem anno Tribunus pl. fuit Sex. Titius, homo seditiosus & turbulentus: cui Antonius Consul restitit, vt ipse narrat lib.2. de Oratore, vbi de testimonio suo in Titium reum agit. fuit enim hic Titius accusatus & condemnatus, quod L. Saturnini imaginem domi suæ habuisset, vt scribit Cicero pro C. Rabirio, & Valerius lib.8. cap.1. qui ait eum lege Agraria gratiosum fuisse. est ergo is, de quo Obsequens in Antonii & Albini Consulatu hæc scribit, Sex. Titius (Sextius in Obsequente mendosè legitur) tribunus pleb. de agris diuidendis populo, cùm repugnantibus collegis, pertinaciter legem ferret, corui duo numero in alto volantes, ita pugnauerunt supra concionem, vt rostris vnguibúsque lacerarentur. Haruspices sacra Apollinis litanda, & de lege, quæ ferebatur, supersedendum pronuntiarunt. Vnde emendandus est locus Ciceronis lib.2. de legib. corruptus adhuc in omnibus libris, etiam Manutianis postremis. Sic enim legitur: Quid religiosius, quàm cum populo, cum plebe agendi ius aut dare, aut non dare? quid, leges

non iure rogatas tollere, vt etiam decreto collegii, vt Liuias consilio Philippi consulis & auguris? in codice manuscripto pro, vt etiam, legitur, vttetiam, tu, vt Titiam, repone. nam in eodem libro, Leuias pro Liuias scriptum est. His consulibus C. Claudium Pulchrum, eum, qui septimo anno post consul fuit, ædilem curulem fuisse, ex Plinii lib. 8. cap. 7. cognoscimus. Eum magnificentissima ædilitate functum esse, Cicero lib. 2. de Officiis ait. De eodem in Verrem 6. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, vsus est hoc Cupidine tamdiu, dum forũ Diis immortalibus, populóque Romano habuit ornatum.

Anno vrbis DCLV. *Ciceronis* IX.
COSS. *fuerunt,*

Q. CÆCILIVS METELLVS NEPOS,
T. DIDIVS.

AB his Consulibus lata est lex Cæcilia Didia, ab vtriusque nomine dicta. cuius meminit Cicero pro domo, Philip. 5. epist. 9. libri 2. Att. vbi vulgo Cœliam Didiam, sicut pro Sextio, Aciliam Didiam mendosè legitur. Huius legis duo capita fuerunt: Vnum, ne diuersis de rebus lex ferretur: Alterum, vt leges trinundino promulgarentur, auctor Cicero locis iam citatis. Manutius in libro de legibus, duas leges Cæcilias Didias fuisse affirmat, quem lege. Hoc ex Asconio addendum, Huius Metelli consulis filium fuisse Metellũ Nepotem eum, qui cum Cicerone inimicitias gessit. quem Herbestus nescio quis, errore non ferendo, eundem cum patre facit.

Anno vrbis DCLVI. *Ciceronis* X.
COSS. *fuerunt,*

C. CORNELIVS LENTVLVS, P. LICINIVS. CRASSVS.

P. Crassus, pater est M. Crassi, de cuius censura ad ann. DCLXIV. de interitu ad ann. DCLXVI. infra dicemus Eius fuit domus Ciceronis, vt est in Sallustii Inuectiua. Eodem anno Censores in Tabulis Capitolinis inueniuntur, L. Valerius

lerius Flaccus, & M. Antonius de quibus Valerius Max. libri 2. cap. quarto, Cicero initio libri tertii de Oratore scribit, Antonium Censorem imperatoriis manubiis rostra ornasse.

Anno urbis DCLVII. *Ciceronis* XI. COSS. *fuerunt*,

CN. DOMITIVS AHENOBARBVS, C. CASSIVS LONGINVS.

De hoc Domitio Cicero pro Domo, Cn. Domitium, inquit, nos pueri Consulem, Censorem, Pontificem Max. vidimus. De eius Tribunatu dixi ad annum DCL. Censor fuit anno DCLXI. post Tribunatum pontifex maximus populi suffragio creatus fuit, vt est in epitoma Liuiana lib. 67. De eodem Cicero in Bruto, Hoc, inquit, loco ipsum Domitium non relinquo. nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo & magistratus personam, & consularem dignitatem tueretur. His Consulibus Ptolemæum regem Cyrenarum, cui cognomen Apioni fuit, mortuum testamento heredem populum Romanum reliquisse, Obsequens & Cassiodorus scribunt. Cicero contra Rullum 2. Ascribit idem auctioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenenses, qui Apionis fuerunt.

Anno urbis DCLVIII. *Ciceronis* XII. COSS. *fuerunt*,

L. LICINIVS CRASSVS, Q. MVCIVS SCAEVVLA.

De his Cic. Verr. 4. Halæsini pro multis & magnis suis, maiorúmque suorum in rempublicam nostram meritis atque beneficiis, suo iure nuper L. Licinio, Q. Mucio cos. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptando, leges ab senatu nostro petiuerunt. Idem libro 3. de Officiis, Esse pro ciue qui non sit ciuis, rectum est non licere. quam tulerunt legem sapientissimi Consules Crassus & Scæuula. Hãc legem Liciniam & Muciam vocat in Bruto. qua acerri-

mam de ciuitate quæstionem venisse, ait pro Balbo. de eadem pro Cornelio maiestatis reo, Legem Liciniam & Muciam de ciuibus regundis duo Consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulerunt. in quem locum Asconius plura scribit. Crasso Gallia prouincia obuenit, in eáque rem gessit, de qua Cicero lib. 1. de Inuentione, & in Pisonem. Q. Mucius in Asia legatum habuit P. Rutilium Rufum, qui Consul fuerat anno DCXLVIII. & quia publicanis nihil agere in Asia permiserat, eorum conspiratione in iudicium vocatus, ab equitibus, qui tum iudicabant, damnatus est, vt scripsi in cap. 17, libr. 5. Orosii. Meminit eius Cicero passim, lib. 1. de Oratore, in Bruto, pro Fonteio, in Pisonem, lib. 3. de Natura Deor. & alibi. His consulibus Prætor fuit, suo anno C. Claudius Ap. F. Pulcher, vt est in Verrina 4.

Anno vrbis DCLIX. *Ciceronis* XIII.
COSS. *fuerunt,*

C. COELIVS CALDVS, L. DOMITIVS AHENOBARBVS.

COELIVM hunc inter nouos homines numerat Cicero pro Murena. Eundem non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendisse, vt ad summos honores perueniret, ait in Ver. 7. De eodem Crassus lib. 1. de Orat. Quis non videat, C. Cœlio æquali meo magno honori fuisse homini nouo illam ipsam, quamcunque habuit, in dicẽdo mediocritatem? Hac de caussa meminit eius in Bruto. Eundem clarissimum ac fortissimum adolescentem Quæstorem non esse factum, ait pro Plancio. vbi male, Q. Cælius legitur. L. Domitius prætor Siciliam obtinuerat, atque seueritatis exemplum in pastorem, qui aprum venabulo percusserat, ediderat, quod ex Ciceronis Verrina 7. Valerius in cap. 3. lib. 6. transtulit.

Anno vrbis DCLX. *Ciceronis* XIIII.
COSS. *fuerunt,*

C. VALERIVS FLACCVS, M. HERENNIVS.

M. Herennius is est, qui in consulatus petitione L. Philippum

lippum ſuperauit. de quo Cicero in Bruto, Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus latinè & diligenter loquentibus, numeratus eſt: qui tamen ſumma nobilitate hominem, cognatione, ſodalitate, collegio, ſumma etiã eloquentia L. Philippum in cõſulatus petitione ſuperauit. & pro Murena, Quis L. Philippum, ſummo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio ſuperari poſſe arbitratus eſt? Totum annum domi foríſque tranquillum fuiſſe, Obſequens ſcribit.

Anno vrbis DCLXI. *Ciceronis* XV. COSS. *fuerunt.*

C. CLAVDIVS PVLCHER,
M. PERPERNA.

HIC C. Claudius Ap. F. dicitur à Cicerone Verrina 4. Alii non male, C. F. appellare videntur: vt ſit P. Clodii patruus, quem conſulem fuiſſe, Cicero in Cœliana oſtendit. Claudii collega in fragmentis Capitolinorum Faſtorum M. Perperna vocatur. Περπέρνας, idem nominatur à Dione lib. 41. vbi de ipſius morte ſcribit. Hoc anno Cenſor cum Cn. Domitio fuit L. Craſſus, cuius Cenſuræ Cicero in libris de Oratore aliquoties mentionem facit. Hoc etiam tempore clariſſima illa M'. Curii & M. Coponii cauſa apud Centumuiros à duobus conſularibus atque æqualibus L. Craſſo & Q. Scæuula defenſa eſt, paullo ante quàm Cicero in forum venit, vt teſtatur ipſe pro Cæcina. Meminit eiuſdem lib. 1. & 2. de Oratore, & in Bruto. vnde cauſam talem fuiſſe cognoſcimus. Coponius in Teſtamento poſtumum hæredem ſcripſerat: eique, ſi ante quàm in tutelam ſuam veniret, mortuus eſſet, Manium Curium ſubſtituerat. cùm poſtumus natus non eſſet, M. Coponius heres legitimus ad ſe hereditatem pertinere contendit, negauitq; Scæuula Coponii patronus, niſi poſtumus & natus & antequàm in ſuam tutelam veniret, eſſet mortuus, heredem eum eſſe poſſe, qui poſtumo & nato & mortuo eſſet ſubſtitutus. Craſſus, qui Curium defendebat, contendit, teſtatorem hac mente fuiſſe, vt ſi filius non eſſet qui in tutelam veniret, Curius heres eſſet, idque omnibus probauit.

Anno vrbis DCLXII. *Ciceronis* XVI.
COSS. *fuerunt*,

L. MARCIVS PHILIPPVS,
SEX. IVLIVS CAESAR.

L. PHILIPPVS is eſt, quem à M. Herennio priùs ſuperatum fuiſſe, diximus. de eodem Cicero lib. 3. de Officiis: L. Philippus Q.F. magno vir ingenio, inprimisq; clarus gloriari ſolebat, ſe ſine vllo munere adeptum eſſe omnia, quæ haberentur ampliſſima. Hic annus decimus ſextus terminus eſt pueritiæ Ciceronis: in qua, vt Plutarchus ſcribit, cum eas artes, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, diſceret, ingenium eius ita eluxit, tantúmq; nominis & gloriæ inter pueros habuit, vt eorum parentes, viſendi Ciceronis, cognoſcendæque celebratæ celeritatis in diſcendo gratia, ad ludum venirent. Pueri quoque honoris gratia Ciceronem medium deducebant. de quo honore Plutarchus in Præceptis ciuilibus, & Ouidius lib. 5. Faſtorum:

Et medius iuuenum, non indignantibus ipſis
Ibat: & interior, ſi comes vnus erat.

Laudat etiam Plutarchus indolem Ciceronis, ac plane ipſum eiuſmodi natura fuiſſe ait, qualem Plato lib. 5. de Rep. in Philoſopho & homine docili requirit. vbi Socrates ita concludit, οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι, οὐ τῆς μὲν, τῆς δ᾽ οὔ, ἀλλὰ πάσης, id eſt, Igitur & philoſophum dicemus ſapientiæ amatorem eſſe, nō vnius alicuius, ſed vniuerſæ. Puer Cicero, cum poeſi inprimis delectaretur, Pontium Glaucum tetrametris compoſuit, quem ſua etiamnum ætate exſtitiſſe Plutarchus ait. Æſchylus ἐν τῷ Ποντίῳ Γλαύκῳ à Strabone, Athenæo, & aliis citatur.

Hoc anno tribunuſ pleb. M. Liuius Druſus, cùm ſenatui priſcum reſtituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus, qui tum lege Sempronia iudicabant, ad eum transferre ordinem, in iis ipſis, quæ pro ſenatu moliebatur, ſenatum habuit aduerſarium, inquit Velleius lib. 2. Cùm igitur vehementius inueheretur in cauſam Principum conſul Philippus, Druſique tribunatus, pro ſenatus auctoritate ſuſceptus, infringi iam ac debilitari videretur, ludorum Romanorum diebus, quos à pridie Non. vſque ad Idus Septemb. fuiſſe, ex veteri

Kalen-

Kalendario cognoſcitur, Craſſus ſe cum C. Cotta, & P. Sulpicio in Tuſculanum contulit. quo cum primum Q. Scæuula & M. Antonius, deinde Q. Catulus & C. Iulius Cæſar veniſſent, habita fuit diſputatio de Oratore, quam Cicero poſtea tribus libris complexus eſt, ſeque tum adhuc puerum fuiſſe, ait lib. 13. ad Att. Idibus Septembris ſenatus frequens vocatu Druſi in Curiam venit: ibique permulta vehementiſſima contentione animi, ingenii, virium à L. Craſſo dicta ſunt: dicenti latus condoluit, ſudorque multus conſecutus eſt: ex quo cùm cohorruiſſet, cum febri domum rediit, dieque ſeptimo eſt lateris dolore conſumtus, Cicero lib. 1. & 3. de Oratore. Druſus quoque, ſociis & Italicis populis ſpe ciuitatis Romanæ ſolicitatis, cùm è foro cinctus immenſa multitudine reuertiſſet, in atrio domus ſuæ cultello percuſſus, qui affixus lateri eius relictus eſt, intra paucas horas deceſſit, Velleius, & Liuius lib. 70. Cicero quoque libro 3. de Natura ait, Druſum domi ſuæ ferro a Q. Vario interfectum eſſe. & pro Milone, Tribunus pleb. M. Druſus occiſus eſt: nihil de eius morte populus conſultus, nulla quæſtio decreta à ſenatu eſt. Petiit eodem tempore tribunatum pl. C. Cotta is, qui anno poſt Rom. cond. DCLXXVIII. Conſul cum L. Octauio fuit. ſed paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus eſt è ciuitate, libro 3. de Oratore. Reus enim lege Varia factus, venit in iudicium: cumque res ſuas extuliſſet, & equites palam inſectatus eſſet, antequam ſententiæ de ipſo ferrentur, vrbe ceſſit, Appianus libro 1. Craſſo mortuo, Cotta pulſo, Cicero in forum venit. vt ipſe teſtatur in Bruto. Vnde cognoſcitur, M. Tullium anno ſequente, cùm iudicia bello Italico intermiſſa eſſent, ſumpta virili toga in forum veniſſe. Deducebantur enim tum in forum adoleſcentes à patre, vel à propinquis, vt eſſent fori auditores, & ſectatores iudiciorum; qua de re Tacitus in Dialogo de Oratoribus. meminit Cicero pro Cœlio, & epiſt. 10. lib. 13. Famil. Filius etiam, qui togam virilem ſumebat, à patre & propinquis in forum deducebatur, vt Plutarchus in Bruto de Caſſii filio ſcribit, vt togam virilem ἀνδρεῖον ἱμάτιον appellat Dio lib. 45. eandem ἐσθῆτα ἀνδρικὴν vocat. Hanc togam Latini etiam puram, & Græci ἀπόρφυρον nominant.

Dabant eam ſuis liberis Romani decimo ſexto fere anno. Sic enim Suetonius in Auguſto, Quadrimus patrem amiſit: duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit: quadriennio poſt, virili toga ſumpta, militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt, quanquam expers belli propter ætatem. Sic M. Tullius ſuo filio, quo auctus fuit Cæſare & Figulo cos. anno DCLXXXIX. togam purã dedit Lentulo & Marcello coss. Anno DCCIV. epiſt. 1 lib. 1. & epiſt. 20. lib. 9. ad Att. Adoleſcentes eo ipſo die, quo togam virilem ſumebant, in Capitolium aſcendiſſe, argumento eſt, quod Valerius libri quinti ca. 4. de M. Cotta ſcribit, de quo Dio lib. 36. Hoc anno multis prodigiis bellum Italicum ſignificatũ fuit: quæ Siſenna initio belli Marſici expoſuit, auctore Cicerone, lib. 1. de Diuinat. Eadem referuntur ab Obſequente, & Oroſio lib. 5. cap. 18. Tum haruſpices Italici belli funeſta illa principia non obſcurè prædixerunt, Cicero de haruſp. reſp.

Anno vrbis DCLXIII. *Ciceronis* XVII. COSS. *fuerunt,*

L. IVLIVS CÆSAR, P. RVTILIVS LVPVS.

HORVM Conſulum Cicero lib. 1. de Diuinat. his verbis meminit: Quinetiam memoria noſtra templum Iunonis Soſpitæ L. Iulius, qui cum P. Rutilio Conſul fuit, de ſenatus ſententia refecit ex Cæciliæ Balearici filiæ ſomnio. & paullo poſt, Cæciliæ Q. filiæ ſomnio modo, Marſico bello, templum eſt à ſenatu Iunoni Soſpitæ reſtitutum. Nam his Cõſulibus, vt Paterculus ſcribit, ortum eſt bellum, quod, quia à Marſis primum commotum fuit, Marſicum eſt dictum, vt Strabo libro 5. ſcribit, atque ita vocatur à Cicerone etiam Philip. 8. & orat. 2. contra Rullum. vbi idem, ſicut & Verrina quarta, pro Cluentio, pro Archia, & de Haruſpicum reſp. Italicum nominatur. Idem à Cicerone pro Fonteio, Sociale; à Diodoro, Plutarcho, & Appiano, *Μαρσικὸς & συμμαχικὸς πόλεμος* dicitur. Defecerunt eo bello finimi ac vicini, vt Cicero pro Sulla ait. Tu vide Oroſium noſtrum

cap.

cap. 18. lib. 5. Gestum est hoc anno & proximo sequente ab ipsis Consulibus. Hinc Cicero pro Fonteio, Recordamini quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit. Atque de his duobus annis intelligendum, quod Cicero in Bruto scribit, Erat Hortensius in bello primo anno miles, altero tribunus militum. Hoc tempore, vt ibidem Cicero ait, iudicium exercebatur vna lege Varia. Tulerat eam Q. Varius aduersus intercessionem collegarum annitentibus equitibus, vt quæreretur de iis, quorum opera consilióve socii contra populum R. arma sumsissent, Asconius in orat. pro Scauro, Valerius lib. 8. cap. 6. Appianus lib. 1. cuius libri mendose Κοιντον καλιερον pro Q. Vario edunt. Sed cum multi Varia lege inique damnarentur, crebræque defectiones Italicorum nunciarentur, tunc ob eius tristitiæ occasionem senatus decreuit, ne iudicia, dum tumultus Italicus esset exercerentur, inquit Asconius pro Cornelio. Tum Cicero, vt ipse in Bruto ait, quotidie & scribens & legens & commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non erat. Quare, cùm idem, auctore Quintiliano libr. 10. cap. 3. in disputationibus de Oratore iudicium suum cum Crassi auctoritate coniunxerit; non dubium est, quin ipse Tullius suas exercitationes libr. primo de Oratore sub Crassi persona ita significauerit: In quotidianis cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam, illam exercitationem maximè, vt aut versibus propositis quàm maximè grauibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maximè possem lectis pronuntiarem. Postea mihi placuit, eoq; sum vsus adolescens, vt summorum Oratorum Græcas orationes explicarē: quibus lectis hoc assequebar, vt cum ea quæ legerem græcè, latinè redderem, non solùm optimis verbis vterer, & tamen vsitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea. Tum igitur Cicero admodum adolescentulus, vt est libr. 2. de natura Deorum, Arati carmina de cælo stellisque conuertit, quorum fragmenta exstant. Marium quoque illis temporibus, cùm Scæuula viueret, qui de eo dixit, Canescit sæclis innumerabilibus, scripsit. cuius à se

scripti meminit lib. I. de legib. lib. I. de Diuinat. & lib. II. ad Att. De Mario aliter Corradus: quem lib. I. de legibus refellit. Extremo hoc anno L. Iulius Cæsar COS. legem Iuliam de ciuitate tulit: qua lege ciuitas est sociis & Latinis data, vt Cicero pro Balbo ait.

Anno vrbis DCLXIIII. *Ciceronis* XVIII.
COSS. *fuerunt*,

C. POMPEIVS STRABO,
L. PORCIVS CATO.

Hoc anno primum senatores cum equitib. Ro. lege Plotia iudicarunt, cuius Cicero pro Cornelio meminit, & Asconius eum locum interpetrans, scribit his consulib. M. Plautium Siluanum tribunum pl. eam legem tulisse. Tulit idem legem Plotiam de vi, de qua Cicero pro Milone, de Harusp. respon. & alibi. De eodem hoc anno Cicero in Bruto, Iam consequente anno Q. Varius sua lege damnatus, excesserat. ego autem iuris ciuilis studio multũ operæ dabam Q. Scæuulæ P. F. qui quanquam nemini se ad docendum dabat, tamen consulentibus respondendo studiosos audiendi decebat. Atque hic est Q. Mucius Augur, ad quem sumpta virili toga Cicero à patre ita erat deductus, vt quoad posset, & liceret, à senis latere nunquam discederet; quod ipse in Lælio scribit. Sed cum Q. Scæuula Augur, qui cum L. Metello Consul fuit Anno vrbis DCXXXVI. in monumentis antiquis Q. F. dicatur, videndum, an patris prænomen in Ciceronis libris sit deprauatum. nam Scæuulam Pontificem, quem Corradus & alii viri docti significari putant, intelligi non posse, inde constat, quòd Cicero se ad Pontificem, non nisi Augure mortuo contulit. Augur autem nõ solum hoc, verumetiam sequente anno superstes fuit, ac tum Ciceroni sermonem Lælii de amicitia exposuit, vt è Lælio M. Tullii perspicuum est. De eodem Augure Cicero hæc Philippica VIII. Ego Q. Scæuulam Augurem memoria teneo bello Marsico, cùm esset summa senectute & perdita valetudine, quotidie simulatque luceret, facere omnibus conueniendi sui potestatem, neq; eum quisquam illo bello vidit in lecto: senexque & debilis primus veniebat in curiam. Plutarchus scribit, Ciceronem bello Marsico aliquandiu sub Sylla militasse.

taſſe. Apud Syllam legatum ſe fuiſſe, cùm ille hoc anno ante oppidum Nolam florentiſſima Samnitium caſtra cepit, ipſe Cicero lib.1. de Diuinatione ſcribit. de hac ſua militia etiam Philip.12. hæc memoriæ prodidit: C. Pompeius Sex. F. conſul me præſente, cùm eſſem tiro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone duce Marſorum inter bina caſtra collocutus eſt. Hoc anno cenſores fuerunt P. Licinius Craſſus, & L. Iulius Cæſar. quibus cenſoribus nullam populi partem eſſe cenſam, Cicero ait pro Archia.

Anno vrbis DCLXV. *Ciceronis* XIX.
COSS. *fuerunt*,

L. CORNELIVS SVLLA,
Q. POMPEIVS RVFVS.

De hoc anno Cicero in Bruto, Atque huic anno proximus Sulla conſule, & Pompeio fuit, tum P. Sulpicii in Tribunatu quotidie concionantis, totum genus dicendi penitus cognouimus. Sulpicium ab optima cauſa profectum, Caioque Iulio conſulatum contra leges petenti reſiſtentem, longius, quàm voluit, popularis aura prouexit, ait idem de Reſp. Haruſp. Diſſidebat enim capitali odio à Q. Pompeio conſule, quicum coniunctiſſimè & amantiſſimè vixerat, in Lælio: cumque auctore Mario pernicioſas leges (quas per vim latas Sulla dicebat, vt eſt Philipp.8.) promulgaret, ac Pompeii conſulis filium, Sullæ generum occidiſſet, Sulla cum exercitu in vrbem venit, ex eaque Sulpicii & Marii factionem expulit, Liuius lib.77. & alii. tum Sulla P. Sulpicium oppreſſit, eique ferro erepta vita eſt, Cicero in Catilin. 3. & lib.3. de Oratore. Marius primo ſenile corpus paludibus demerſus, occultauit: deinde ad infimorum ac tenuiſſimorum hominum Minturnis miſericordiam confugit: inde nauigio perparuo, cùm omnes portus terraſque fugeret, in oras Africæ deſertiſſimas peruenit, ait Cicero pro Sextio. hiſtoriam pleniorem apud Plutarchũ, Appianum, Velleium, & in epitoma Liuii inuenies. De eodem Cicero poſt reditũ ad Quirites, C. Mariũ egomet dicere audiui, tum ſe fuiſſe miſerum, cùm careret patria, quã obſidione liberauiſſet: cùm ſua bona poſſideri ab inimicis, ac diripi, audiret: cũ adoleſcẽtem

filium videret eiusdem socium calamitatis: cùm in paludibus demersus cõcursu ac misericordia Minturnensium corpus ac vitam suam conseruasset: cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops supplexq; venisset. & in Pisonem, C. Marium Italia seruata ab illo demersum in Minturnensium paludibus, Africa deuicta, ab eodem expulsum & naufragum vidit. Dum hæc in Italia geruntur, interim Mithridates rex Ponti, Ariobarzane & Nicomede amicis populi Ro. exactis Cappadocia atq; Bithynia, Asiam intrauit, vnaq; die tota Asia tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum significatione ciues Rom. necandos trucidandosque denotauit, inquit Cicero in Maniliana, scribit Liuius lib. 78. Valerius libr. 9. cap. 2. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. Atque hæc est illa vniuersorum ciuium Romanorum per tot vrbes vno puncto temporis misera crudelisque cædes, quam Cic. pro Flacco nominat. Hanc verò crudelitatem Mithridatis in togatos P. Rutilius Rufus, cùm à rege Mitylenis oppressus esset, vestis mutatione vitauit, vt est in orat. pro Rabirio Postumo. Idem in Maniliana ait, Mithridatem tum legatum populi Rom. consularem vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necasse. Intelligit autem M'. Aquillium consulem anni DCLII. de quo præter Appianum Iustinus lib. 38. & Athenæus lib. 5. Dipnosoph. Cicero etiam hac de causa M'. Aquillii mentionem facit Tuscul. 5. Vrbs Rhodus sola tum in fide mansit, atque oppugnata fuit, vt est in epitoma Liuii lib. 78. Vnde Cicero in Verr. 4. ait, Rhodios prope solos bellũ illud superius cum Mithridate gessisse, omnesq; eius copias, acerrimumque impetum mœnibus, littoribus, classibusque suis excepisse. Eodem tempore, cùm princeps Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei se Cicero tradidit, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, vt ipse in Bruto ait. Hinc Plutarchus scribit Ciceronem, cùm è pueris excessisset, Philonem Academicum audiuisse: quem inter Clitomachi discipulos Romani inprimis & propter doctrinam admirabantur, & propter morum mansuetudinem diligebant. Philonem igitur Cicero lib. 1. de Natura Deor. inter eos philosophos nume-

rat,

rat, à quibus institutus fuit. de eodem in Lucullo, Iam Clitomacho Philo noster operam multos annos dedit. Philone autem viuo patrocinium Academiæ non defuit. Phædrus quoq; Ciceroni, cùm puer esset, antequam Philonem cognouisset, valde, vt philosophus, probatus fuit, epist. 1. lib. 13. Famil. Merito igitur lib. 1. de Natura scripsit, nō mediocrem se à primo tempore ætatis in philosophiæ studio operam curamq; cōsumpsisse, in quo hoc etiam commorabatur attentius, quod sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur, vt ait in Bruto. Hoc etiā anno, vt iam retulimus, Q. Mucius Augur Lælii de amicitia sermonem, habitum ab illo paucis diebus post mortem Africani Aquillio & Tuditano consulibus anno DCXXIIII. Ciceroni exposuit. Augure mortuo Cicero se ad Q. Scæuulam pontificem contulit, cui Reip. & senatus principi cùm operam daret, peritus iuris euasit, vt Plutarchus scribit. Vnde Atticus li. 1. de legib. Tullium his verbis affatur: Nam à primo tempore ætatis iuri studere te memini, cùm ipse etiam ad Scæuulam ventitaré: neq; vnquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, vt ius ciuile contemneres. & Brutus de claris Orat. Tu mihi videris tantum iuris ciuilis scire voluisse, quātum satis esset Oratori. Q. Scæuula pontifex, seu, vt Appianus eum nominat, *Μούκιος Σκαιόλας ὁ τὴν μεγίστην Ῥωμαίοις ἱερωσύνην ἱερώμενος*, is est, quem supra consulem cum L. Crasso fuisse anno ab v. c. DCLVIII. scripsimus, de cuius morte dicemus ad annū DCLXXI.

Anno vrbis DCLXVI. *Ciceronis* XX.

COSS. *fuerunt*,

CN. OCTAVIVS, L. CORNELIVS CINNA.

Hoc anno Cinna consul, cùm perniciosas leges per vim ferret, vrbe à Cn. Octauio collega pulsus est, Liuius lib. 79. vnde Cicero in Catil. 3. Cn. Octauius consul armis ex vrbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit, atque ita bellum Octauianum commotum est: cuius meminit Cicero lib. 1. de diuina. & li. 2. de Natura Deorum, Tum, inquit, stellis iis, quas Græci cometas, nostri crinitas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ. vide Pli-

nium lib. 2.cap.25. Dissensionis inter Octauium & Cinnam meminit Cicero etiam de haruspicum respon. Cinna vrbe pulsus, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suā redegit, vt Liuius lib. 79. scripsit, Ap. Claudio. P. Clodii patri, imperium hoc tempore abrogatum fuisse, Cicero pro domo ait. Tum Marius cum reliquis exsulibus ex Africa accersitus, cùm in vrbem recepti essent, eā velut captam cædibus & rapinis vastarunt, qua de re Orosius lib. 5. cap. 19. & ego in eum locum. Hinc Cicero post red. in senatu ait, C. Marium reditu suo senatum cunctum pænè deleuisse. Tum Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius trium ætatum oratores tres sunt crudelissimè interfecti, Cicero in Bruto. Et Marius quidem Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit: postea verò ciuili bello victor iratus, necessariis Q. Catuli deprecantibus non semel respondit, moriatur. Idē Tuscul. 5. & Cotta lib. 3. de Natura Deor. Cur tot ciuitatis principes à Cinna interemti? cur omniū perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissima dignitate virū mori potuit iubere? M. Antonii in iis ipsis rostris, in quibus ille Remp. cōstantissimè consul defenderat, quæque censor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum ciuium capita cōseruata, lib. 3. de Oratore. & Tuscul. 5. Cinna collegæ sui consulis Cn. Octauii præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiæq; cognita, M. Antonii omnium eloquentissimi quos audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimē humanitatis, salis, suauitatis, leporis. de his omnibus vide proœmium li. 3. de Orat. de P. Crasso Cicero pro Sextio, In qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi, fortissimum virum, ne videret victorem viuus inimicum, eadem sibi manu vitam exhausisse, qua mortē sæpe hostibus obtulisset. de eodem pro Scauro, & ibi Asconius. Hoc anno M. Tullius Moloni Rhodio Romæ dedit operā, & actori summo causarum, & magistro, vt ait in Bruto. de quo Molone Plutarchus in Cic. & Cæsare, Strabo libro 14. Quinctilianus lib. 3. cap. 1. & Suetonius in Iulio Cæsare. Molonem Rhetorem studia M. Ciceronis acuisse, ait etiā Valerius Max. lib. 2. cap. 1. Circa hoc tempus Cicero adolescens commentarios Rhetoricos de Inuentione inchoatos & ru-

des

des edidit, quod ipse initio lib. 1. de Oratore, & Quinctilianus lib. 3. significant.

Post hunc annum triennium fere vrbem sine armis fuisse, Cicero in Bruto ait, quo Sulla bellum Mithridaticum gerente, de quo Plutarchus & Appianus, Cinnanæ Marianæque partes Italiam obsederunt, vt scribit Velleius.

Anno igitur ab V. C. DCLXVII. *Ciceronis* XXI. COSS. *fuerunt*,

C. MARIVS VII. L. CORNELIVS CINNA II.

MARIVS, quem Cicero pro Plancio, duabus ædilitatis acceptis repulsis, septies cõsulem esse factum, ait, editis multis sceleribus Idibus Ianuarii decessit, Liuius lib. 80. de eius morte sic Cicero lib. 3. de Natura Deor. Cur Marius tam feliciter septimum consul domi suæ senex est mortuus? Mario suffectus est L. Valerius Flaccus, pater illius Flacci, pro quo Ciceronis oratio exstat. Huic, cùm à Cinna missus, vt Sullæ ad bellum Mithridaticum succederet, in Asiam traiecisset, consuli portas tota Asia clausit, Cicero pro Flacco. Anno sequente idem à C. Fimbria legato suo consularis interfectus est, Velleius lib. 2. Liuius 82. Strabo 13. Hoc anno censores in tabulis Capitolinis inueniuntur, L. Marcius Philippus, M. Perperna. quorum Verrina tertia in lege Verris mentio fit ita: Qui de L. Marcio, M. Perperna censoribus redemerit, eum socium ne ei admittito. de Marcio item Cicero pro domo ait, L. Philippus censor auunculum suum præteriit in recitando senatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non essent, quæ erant acta in ea Rep. in quã se illis ipsis temporib. censorẽ esse voluisset. Hi sunt superiores illi censores, quibus Archiã cum L. Lucullo quæstore fuisse in Asia, Cic. pro Archia ait. Lucullus enim hoc tempore quæstor in Asia permultos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, vt Cic. in Luculli principio scribit. Lucullum verò in Græcia fuisse ante, quàm Sulla eo veniret, ex Plutarchi Sulla cognoscitur. Sulla quoque ex Asia decedente, Lucullus ibi mansit, vt infra dicemus.

Proximo biennio, quo comprehenditur annus vrbis DCLXVIII. *&* DCLXIX. *Ciceronis* XXII. *&* XXIII. *Consules à se creati Rẽp. tenuerũt,*

mam de ciuitate quæstionem venisse, ait pro Balbo. de eadem pro Cornelio maiestatis reo, Legem Liciniam & Muciam de ciuibus regundis duo Consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulerunt. in quem locum Asconius plura scribit. Crasso Gallia prouincia obuenit, in eáque rem gessit, de qua Cicero lib.1. de Inuentione, & in Pisonem. Q. Mucius in Asia legatum habuit P. Rutilium Rufum, qui Consul fuerat anno DCXLVIII. & quia publicanis nihil agere in Asia permiserat, eorum conspiratione in iudicium vocatus, ab equitibus, qui tum iudicabant, damnatus est, vt scripsi in cap. 17, libr. 5, Orosii. Meminit eius Cicero passim, lib. 1. de Oratore, in Bruto, pro Fonteio, in Pisonem, lib. 3. de Natura Deor. & alibi. His consulibus Prætor fuit, suo anno C. Claudius Ap. F. Pulcher, vt est in Verrina 4.

Anno vrbis DCLIX. *Ciceronis* XIII.
COSS. *fuerunt*,

C. COELIVS CALDVS, L. DOMITIVS AHENOBARBVS.

COELIVM hunc inter nouos homines numerat Cicero pro Murena. Eundem non mediocribus inimicitiis ac laboribus contendisse, vt ad summos honores perueniret, ait in Ver. 7. De eodem Crassus lib. 1. de Orat. Quis non videat, C. Cœlio æquali meo magno honori fuisse homini nouo illam ipsam, quamcunque habuit, in dicẽdo mediocritatem? Hac de caussa meminit eius in Bruto. Eundem clarissimum ac fortissimum adolescentem Quæstorem non esse factum, ait pro Plancio. vbi male, Q. Cælius legitur. L. Domitius prætor Siciliam obtinuerat, atque seueritatis exemplum in pastorem, qui aprum venabulo percusserat, ediderat, quod ex Ciceronis Verrina 7. Valerius in cap. 3. lib. 6. transtulit.

Anno vrbis DCLX. *Ciceronis* XIIII.
COSS. *fuerunt*,

C. VALERIVS FLACCVS, M. HERENNIVS.

M. Herennius is est, qui in consulatus petitione L. Philippum

lippum superauit. de quo Cicero in Bruto, Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus latinè & diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiã eloquentia L. Philippum in cõsulatus petitione superauit. & pro Murena, Quis L. Philippum, summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari posse arbitratus est? Totum annum domi forísque tranquillum fuisse, Obsequens scribit.

Anno vrbis DCLXI. *Ciceronis* XV. COSS. *fuerunt.*

C. CLAVDIVS PVLCHER, M. PERPERNA.

Hic C. Claudius Ap. F. dicitur à Cicerone Verrina 4. Alii non male, C. F. appellare videntur; vt sit P. Clodii patruus, quem consulem fuisse, Cicero in Cœliana ostendit. Claudii collega in fragmentis Capitolinorum Fastorum M. Perperna vocatur. Περπέρνας, idem nominatur à Dione lib. 41. vbi de ipsius morte scribit. Hoc anno Censor cum Cn. Domitio fuit L. Crassus. cuius Censuræ Cicero in libris de Oratore aliquoties mentionem facit. Hoc etiam tempore clarissima illa M'. Curii & M. Coponii causa apud Centumuiros à duobus consularibus atque æqualibus L. Crasso & Q. Scæuula defensa est, paullo ante quàm Cicero in forum venit, vt testatur ipse pro Cæcina. Meminit eiusdem lib. 1. & 2. de Oratore, & in Bruto. vnde causam talem fuisse cognoscimus. Coponius in Testamento postumum hæredem scripserat: eique, si ante quàm in tutelam suam veniret, mortuus esset, Manium Curium substituerat. cùm postumus natus non esset, M. Coponius heres legitimus ad se hereditatem pertinere contendit, negauitq; Scæuula Coponii patronus, nisi postumus & natus & antequàm in suam tutelam veniret, esset mortuus, heredem eum esse posse, qui postumo & nato & mortuo esset substitutus. Crassus, qui Curium defendebat, contendit, testatorem hac mente fuisse. vt si filius non esset qui in tutelam veniret, Curius heres esset, idque omnibus probauit.

Anno vrbis DCLXII. *Ciceronis* XVI.
COSS. *fuerunt*,

L. MARCIVS PHILIPPVS,
SEX. IVLIVS CAESAR.

L. PHILIPPVS is eſt, quem à M. Herennio priùs ſuperatum fuiſſe, diximus. de eodem Cicero lib.3. de Officiis: L. Philippus Q.F. magno vir ingenio, inprimiſq; clarus gloriari ſolebat, ſe ſine vllo munere adeptum eſſe omnia, quæ haberentur ampliſſima. Hic annus decimus ſextus terminus eſt pueritiæ Ciceronis: in qua, vt Plutarchus ſcribit, cum eas artes, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari ſolet, diſceret, ingenium eius ita eluxit, tantúmq; nominis & gloriæ inter pueros habuit, vt eorum parentes, viſendi Ciceronis, cognoſcendæque celebratæ celeritatis in diſcendo gratia, ad ludum venirent. Pueri quoque honoris gratia Ciceronem medium deducebant. de quo honore Plutarchus in Præceptis ciuilibus, & Ouidius lib.5. Faſtorum:

Et medius iuuenum, non indignantibus ipſis
Ibat: & interior, ſi comes vnus erat.

Laudat etiam Plutarchus indolem Ciceronis, ac plane ipſum eiuſmodi natura fuiſſe ait, qualem Plato lib.5. de Rep. in Philoſopho & homine docili requirit. vbi Socrates ita concludit, οὐκοῦν καὶ τὸν φιλόσοφον σοφίας φήσομεν ἐπιθυμητὴν εἶναι, οὐ τῆς μὲν, τῆς δ' οὐ, ἀλλὰ πάσης, id eſt, Igitur & philoſophum dicemus ſapientiæ amatorem eſſe, nō vnius alicuius, ſed vniuerſæ. Puer Cicero, cum poeſi inprimis delectaretur, Pontium Glaucum tetrametris compoſuit, quem ſua etiamnum ætate exſtitiſſe Plutarchus ait. Æſchylus ἐν τῷ Ποντίῳ Γλαύκῳ à Strabone, Athenæo, & aliis citatur.

Hoc anno tribunus pleb. M. Liuius Druſus, cùm ſenatui priſcum reſtituere cuperet decus, & iudicia ab equitibus, qui tum lege Sempronia iudicabant, ad eum transferre ordinem, in iis ipſis, quæ pro ſenatu moliebatur, ſenatum habuit aduerſarium, inquit Velleius lib.2. Cùm igitur vehementius inueheretur in cauſam Principum conſul Philippus, Druſique tribunatus, pro ſenatus auctoritate ſuſceptus, infringi iam ac debilitari videretur, ludorum Romanorum diebus, quos à pridie Non. vſque ad Idus Septemb. fuiſſe, ex veteri Kalen-

Kalendario cognoscitur, Crassus se cum C. Cotta, & P. Sulpicio in Tusculanum contulit. quo cum primum Q. Scæuula & M. Antonius, deinde Q. Catulus & C. Iulius Cæsar venissent, habita fuit disputatio de Oratore, quam Cicero postea tribus libris complexus est, seque tum adhuc puerum fuisse, ait lib. 13. ad Att. Idibus Septembris senatus frequens vocatu Drusi in Curiam venit: ibíque permulta vehementissima contentione animi, ingenii, virium à L. Crasso dicta sunt: dicenti latus condoluit, sudorque multus consecutus est: ex quo cùm cohorruisset, cum febri domum rediit, diéque septimo est lateris dolore consumtus, Cicero lib. 1. & 3. de Oratore. Drusus quoque, sociis & Italicis populis spe ciuitatis Romanæ solicitatis, cùm è foro cinctus immensa multitudine reuertisset, in atrio domus suæ cultello percussus, qui affixus lateri eius relictus est, intra paucas horas decessit, Velleius, & Liuius lib. 70. Cicero quoque libro 3. de Natura ait, Drusum domi suæ ferro à Q. Vario interfectum esse. & pro Milone, Tribunus pleb. M. Drusus occisus est: nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est. Petiit eodem tempore tribunatum pl. C. Cotta is, qui anno post Rom. cond. DCLXXVIII. Consul cum L. Octauio fuit. sed paucis diebus post mortem Crassi depulsus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus eiectus est è ciuitate, libro 3. de Oratore. Reus enim lege Varia factus, venit in iudicium: cumque res suas extulisset, & equites palam insectatus esset, antequam sententiæ de ipso ferrentur, vrbe cessit, Appianus libro 1. Crasso mortuo, Cotta pulso, Cicero in forum venit. vt ipse testatur in Bruto. Vnde cognoscitur, M. Tullium anno sequente, cùm iudicia bello Italico intermissa essent, sumpta virili toga in forum venisse. Deducebantur enim tum in forum adolescentes à patre, vel à propinquis, vt essent fori auditores, & sectatores iudiciorum, qua de re Tacitus in Dialogo de Oratoribus. meminit Cicero pro Cœlio, & epist. 10. lib. 13. Famil. Filius etiam, qui togam virilem sumebat, à patre & propinquis in forum deducebatur, vt Plutarchus in Bruto de Cassii filio scribit, vt togam virilem ἀνδρεῖον ἱμάτιον appellat Dio lib. 45. eandem ἐσθῆτα ἀνδρικὴν vocat. Hanc togam Latini etiam puram, & Græci ἀπόρφυρον nominant.

cap. 18. lib. 5. Gestum est hoc anno & proximo sequente ab ipsis Consulibus. Hinc Cicero pro Fonteio, Recordamini quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit. Atque de his duobus annis intelligendum, quod Cicero in Bruto scribit, Erat Hortensius in bello primo anno miles, altero tribunus militum. Hoc tempore, vt ibidem Cicero ait, iudicium exercebatur vna lege Varia. Tulerat eam Q. Varius aduersus intercessionem collegarum annitentibus equitibus, vt quæreretur de iis, quorum opera consilióve socii contra populum R. arma sumsissent, Asconius in orat. pro Scauro, Valerius lib. 8. cap. 6. Appianus lib. 1. cuius libri mendose Κοιντον καλίεριον pro Q. Vario edunt. Sed cum multi Varia lege inique damnarentur, crebræque defectiones Italicorum nunciarentur, tunc ob eius tristitiæ occasionem senatus decreuit, ne iudicia, dum tumultus Italicus esset exercerentur, inquit Asconius pro Cornelio. Tum Cicero, vt ipse in Bruto ait, quotidie & scribens & legens & commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non erat. Quare cùm idem, auctore Quintiliano libr. 10. cap. 3. in disputationibus de Oratore iudicium suum cum Crassi auctoritate coniunxerit; non dubium est, quin ipse Tullius suas exercitationes libr. primo de Oratore sub Crassi persona ita significauerit: In quotidianis cogitationibus equidem mihi adolescentulus proponere solebam, illam exercitationem maximè, vt aut versibus propositis quàm maximè grauibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quam maximè possem lectis pronuntiarem. Postea mihi placuit, eoq; sum vsus adolescens, vt summorum Oratorum Græcas orationes explicarē: quibus lectis hoc assequebar, vt cum ea quæ legerem græcè, latinè redderem, non solùm optimis verbis vterer, & tamen vsitatis, sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea. Tum igitur Cicero admodum adolescentulus, vt est libr. 2. de natura Deorum, Arati carmina de cælo stellisque conuertit, quorum fragmenta exstant. Marium quoque illis temporibus, cùm Scæuula viueret, qui de eo dixit, Canescit sæclis innumerabilibus, scripsit. cuius à se

ſcripti meminit lib. 1. de legib. lib. 1. dē Diuinat. & lib. 12. ad Att. De Mario aliter Corradus: quem lib. 1. de legibus refellit. Extremo hoc anno L. Iulius Cæſar COS. legem Iuliam de ciuitate tulit: qua lege ciuitas eſt ſociis & Latinis data, vt Cicero pro Balbo ait.

Anno vrbis DCLXIIII. *Ciceronis* XVIII.
COSS. *fuerunt*,

C. POMPEIVS STRABO,
L. PORCIVS CATO.

Hoc anno primum ſenatores cum equitib. Ro. lege Plotia iudicarunt, cuius Cicero pro Cornelio meminit, & Aſconius eum locum interpetrans, ſcribit his conſulib. M. Plautium Siluanum tribunum pl. eam legem tuliſſe. Tulit idem legem Plotiam de vi, de qua Cicero pro Milone, de Haruſp. reſpon. & alibi. De eodem hoc anno Cicero in Bruto, Iam conſequente anno Q. Varius ſua lege damnatus, exceſſerat. ego autem iuris ciuilis ſtudio multū operæ dabam Q. Scæuulæ P. F. qui quanquam nemini ſe ad docendum dabat, tamen conſulentibus reſpondendo ſtudioſos audiendi dicebat. Atque hic eſt Q. Mucius Augur, ad quem ſumpta virili toga Cicero a patre ita erat deductus, vt quoad poſſet, & liceret, à ſenis latere nunquam diſcederet; quod ipſe in Lælio ſcribit. Sed cum Q. Scæuula Augur, qui cum L. Metello Conſul fuit Anno vrbis DCXXXVI. in monumentis antiquis Q. F. dicatur, videndum, an patris prænomen in Ciceronis libris ſit deprauatum. nam Scæuulam Pontificem, quem Corradus & alii viri docti ſignificari putant, intelligi non poſſe, inde conſtat, quòd Cicero ſe ad Pontificem, non niſi Augure mortuo contulit. Augur autem nō ſolum hoc, verumetiam ſequente anno ſuperſtes fuit, ac tum Ciceroni ſermonem Lælii de amicitia expoſuit, vt è Lælio M. Tullii perſpicuum eſt. De eodem Augure Cicero hæc Philippica VIII. Ego Q. Scæuulam Augurem memoria teneo bello Marſico, cùm eſſet ſumma ſenectute & perdita valetudine, quotidie ſimulatque luceret, facere omnibus conueniendi ſui poteſtatem, neq; eum quiſquam illo bello vidit in lecto: ſenexque & debilis primus veniebat in curiam. Plutarchus ſcribit, Ciceronem bello Marſico aliquandiu ſub Sylla militaſſe.

tasse. Apud Syllam legatum se fuisse, cùm ille hoc anno ante oppidum Nolam florentissima Samnitium castra cepit, ipse Cicero lib. 1. de Diuinatione scribit. de hac sua militia etiam Philip. 12. hæc memoriæ prodidit: C. Pompeius Sex. F. consul me præsente, cùm essem tiro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone duce Marsorum inter bina castra collocutus est. Hoc anno censores fuerunt P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar. quibus censoribus nullam populi partem esse censam, Cicero ait pro Archia.

Anno vrbis DCLXV. *Ciceronis* XIX.
COSS. *fuerunt*,

L. CORNELIVS SVLLA,
Q. POMPEIVS RVFVS.

DE hoc anno Cicero in Bruto, Atque huic anno proximus Sulla consule, & Pompeio fuit, tum P. Sulpicii in Tribunatu quotidie concionantis, totum genus dicendi penitus cognouimus. Sulpicium ab optima causa profectum, Caioque Iulio consulatum contra leges petenti resistentem, longius, quàm voluit, popularis aura prouexit, ait idem de Resp. Harusp. Dissidebat enim capitali odio à Q. Pompeio consule, quicum coniunctissimè & amantissimè vixerat, in Lælio: cumque auctore Mario perniciosas leges (quas per vim latas Sulla dicebat, vt est Philipp. 8.) promulgaret, ac Pompeii consulis filium, Sullæ generum occidisset, Sulla cum exercitu in vrbem venit, ex eaque Sulpicii & Marii factionem expulit, Liuius lib. 77. & alii. tum Sulla P. Sulpicium oppressit, eique ferro erepta vita est, Cicero in Catilin. 3. & lib. 3. de Oratore. Marius primo senile corpus paludibus demersus, occultauit: deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugit: inde nauigio perparuo, cùm omnes portus terrasque fugeret, in oras Africæ desertissimas peruenit, ait Cicero pro Sextio. historiam pleniorem apud Plutarchũ, Appianum, Velleium, & in epitoma Liuii inuenies. De eodem Cicero post reditũ ad Quirites, C. Mariũ egomet dicere audiui, tum se fuisse miserum, cùm careret patria, quã obsidione liberauisset: cùm sua bona possideri ab inimicis, ac diripi, audiret: cũ adolescẽtem

filium videret eiusdem socium calamitatis: cùm in paludibus demersus cõcursu ac misericordia Minturnensium corpus ac vitam suam conseruasset: cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos inops supplexq; venisset. & in Pisonem, C. Marium Italia seruata ab illo demersum in Minturnensium paludibus, Africa deuicta, ab eodem expulsum & naufragum vidit. Dum hæc in Italia geruntur, interim Mithridates rex Ponti, Ariobarzane & Nicomede amicis populi Ro. exactis Cappadocia atq; Bithynia, Asiam intrauit, vnaq; die tota Asia tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum significatione ciues Rom. necandos trucidandosque denotauit, inquit Cicero in Maniliana, scribit Liuius lib. 78. Valerius libr. 9. cap. 2. Plutarchus in Sulla, Appianus in Mithridatico. Atque hæc est illa vniuersorum ciuium Romanorum per tot vrbes vno puncto temporis misera crudelisque cædes, quam Cic. pro Flacco nominat. Hanc verò crudelitatem Mithridatis in togatos P. Rutilius Rufus, cùm à rege Mitylenis oppressus esset, vestis mutatione vitauit, vt est in orat. pro Rabirio Postumo. Idem in Maniliana ait, Mithridatem tum legatum populi Rom. consularem vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necasse. Intelligit autem M'. Aquillium consulem anni DCLII. de quo præter Appianum, Iustinus lib. 38. & Athenæus lib. 5. Dipnosoph. Cicero etiam hac de causa M'. Aquillii mentionem facit Tuscul. 5. Vrbs Rhodus sola tum in fide mansit, atque oppugnata fuit, vt est in epitoma Liuii lib. 78. Vnde Cicero in Verr. 4. ait, Rhodios prope solos bellũ illud superius cum Mithridate gessisse, omnesq; eius copias, acerrimumque impetum mœnibus, littoribus, classibusque suis excepisse. Eodem tempore, cùm princeps Academiæ Philo cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugisset, Romamque venisset, totum ei se Cicero tradidit, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus, vt ipse in Bruto ait. Hinc Plutarchus scribit Ciceronem, cùm è pueris excessisset, Philonem Academicum audiuisse: quem inter Clitomachi discipulos Romani inprimis & propter doctrinam admirabantur, & propter morum mansuetudinem diligebant. Philonem igitur Cicero lib. 1. de Natura Deor. inter eos philosophos numerat,

rat, à quibus institutus fuit. de eodem in Lucullo, Iam Clitomacho Philo noster operam multos annos dedit. Philone autem viuo patrocinium Academiæ non defuit. Phædrus quoq; Ciceroni, cùm puer esset, antequam Philonem cognouisset, valde, vt philosophus, probatus fuit, epist. 1. lib. 13. Famil. Merito igitur lib. 1. de Natura scripsit, nō mediocrem se à primo tempore ætatis in philosophiæ studio operam curamq; cōsumpsisse, in quo hoc etiam commorabatur attentius, quod sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur, vt ait in Bruto. Hoc etiā anno, vt iam retulimus, Q. Mucius Augur Lælii de amicitia sermonem, habitum ab illo paucis diebus post mortem Africani Aquillio & Tuditano consulibus anno DCXXIIII. Ciceroni exposuit. Augure mortuo Cicero se ad Q. Scæuulam pontificem contulit. cui Reip. & senatus principi cùm operam daret, peritus iuris euasit, vt Plutarchus scribit. Vnde Atticus li. 1. de legib. Tullium his verbis affatur: Nam à primo tempore ætatis iuri studere te memini, cùm ipse etiam ad Scæuulam ventitaré: neq; vnquam mihi visus es ita te ad dicendum dedisse, vt ius ciuile contemneres. & Brutus de claris Orat. Tu mihi videris tantum iuris ciuilis scire voluisse, quātum satis esset Oratori. Q. Scæuula pontifex, seu, vt Appianus eum nominat, Μύκιος Σκαιόλας ὁ τὴν μεγίστην Ῥωμαίοις ἱερωσύνην ἱερώμενος, is est, quem supra consulem cum L. Crasso fuisse anno ab v. c. DCLVIII. scripsimus, de cuius morte dicemus ad annū DCLXXI.

Anno vrbis DCLXVI. *Ciceronis* XX.
COSS. *fuerunt*,

CN. OCTAVIVS, L. CORNELIVS CINNA.

Hoc anno Cinna consul, cùm perniciosas leges per vim ferret, vrbe à Cn. Octauio collega pulsus est, Liuius lib. 79. vnde Cicero in Catil. 3. Cn. Octauius consul armis ex vrbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit, atque ita bellum Octauianum commotum est: cuius meminit Cicero lib. 1. de diuina. & li. 2. de Natura Deorum, Tum, inquit, stellis iis, quas Græci cometas, nostri crinitas vocant, quæ nuper bello Octauiano magnarum fuerunt calamitatum prænuntiæ. vide Pli-

nium lib. 2. cap. 25. Dissensionis inter Octauium & Cinnam meminit Cicero etiam de haruspicum respon. Cinna vrbe pulsus, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suã redegit, vt Liuius lib. 79. scripsit, Ap. Claudio, P. Clodii patri, imperium hoc tempore abrogatum fuisse, Cicero pro domo ait. Tum Marius cum reliquis exsulibus ex Africa accersitus, cùm in vrbem recepti essent, eã velut captam cædibus & rapinis vastarunt, qua de re Orosius lib. 5. cap. 19. & ego in eum locum. Hinc Cicero post red. in senatu ait, C. Marium reditu suo senatum cunctum pænè deleuisse. Tum Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius trium ætatum oratores tres sunt crudelissimè interfecti, Cicero in Bruto. Et Marius quidem Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicauit: postea verò ciuili bello victor iratus, necessariis Q. Catuli deprecantibus non semel respondit, moriatur. Idẽ Tuscul. 5. & Cotta lib. 3. de Natura Deor. Cur tot ciuitatis principes à Cinna interemti? cur omniũ perfidiosissimus C. Marius Q. Catulum præstantissima dignitate virũ mori potuit iubere? M. Antonii in iis ipsis rostris, in quibus ille Remp. cõstantissimè consul defenderat, quæque censor imperatoriis manubiis ornarat, positum caput illud fuit, à quo erant multorum ciuium capita cõseruata, lib. 3. de Oratore. & Tuscul. 5. Cinna collegæ sui consulis Cn. Octauii præcidi caput iussit, P. Crassi, L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiæq; cognita, M. Antonii omnium eloquentissimi quos audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimẽ humanitatis, salis, suauitatis, leporis. de his omnibus vide proœmium li. 3. de Orat. de P. Crasso Cicero pro Sextio, In qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi, fortissimum virum, ne videret victorem viuus inimicum, eadem sibi manu vitam exhausisse, qua mortẽ sæpe hostibus obtulisset. de eodem pro Scauro, & ibi Asconius. Hoc anno M. Tullius Moloni Rhodio Romæ dedit operã, & actori summo causarum, & magistro, vt ait in Bruto. de quo Molone Plutarchus in Cic. & Cæsare, Strabo libro 14. Quinctilianus lib. 3. cap. 1. & Suetonius in Iulio Cæsare. Molonem Rhetorem studia M. Ciceronis acuisse, ait etiã Valerius Max. lib. 2. cap. 1. Circa hoc tempus Cicero adolescens commentarios Rhetoricos de Inuentione inchoatos & ru-

des edidit, quod ipſe initio lib. I. de Oratore, & Quinctilianus lib. 3. ſignificant.

Poſt hunc annum triennium fere vrbem ſine armis fuiſſe, Cicero in Bruto ait, quo Sulla bellum Mithridaticum gerente, de quo Plutarchus & Appianus, Cinnanæ Marianæque partes Italiam obſederunt, vt ſcribit Velleius.

Anno igitur ab V. C. DCLXVII. *Ciceronis* XXI. COSS. *fuerunt,*

C. MARIVS VII. L. CORNELIVS CINNA II.

MARIVS, quem Cicero pro Plancio, duabus ædilitatis acceptis repulſis, ſepties cõſulem eſſe factum, ait, editis multis ſceleribus Idibus Ianuarii deceſſit. Liuius lib. 80. de eius morte ſic Cicero lib. 3. de Natura Deor. Cur Marius tam feliciter ſeptimum conſul domi ſuæ ſenex eſt mortuus? Mario ſuffectus eſt L. Valerius Flaccus, pater illius Flacci, pro quo Ciceronis oratio exſtat. Huic, cùm à Cinna miſſus, vt Sullæ ad bellum Mithridaticum ſuccederet, in Aſiam traieciſſet, conſuli portas tota Aſia clauſit, Cicero pro Flacco. Anno ſequente idem à C. Fimbria legato ſuo conſularis interfectus eſt, Velleius lib. 2. Liuius 82. Strabo 13. Hoc anno cenſores in tabulis Capitolinis inueniuntur, L. Marcius Philippus, M. Perperna. quorum Verrina tertia in lege Verris mentio fit ita: Qui de L. Marcio, M. Perperna cenſoribus redemerit, eum ſocium ne ei admittito. de Marcio item Cicero pro domo ait, L. Philippus cenſor auunculum ſuum præteriit in recitando ſenatu: nihil enim poterat dicere, quare rata non eſſent, quæ erant acta in ea Rep. in qua ſe illis ipſis temporib. cenſorẽ eſſe voluiſſet. Hi ſunt ſuperiores illi cenſores, quibus Archiã cum L. Lucullo quæſtore fuiſſe in Aſia, Cic. pro Archia ait. Lucullus enim hoc tempore quæſtor in Aſia permultos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, vt Cic. in Luculli principio ſcribit. Lucullum verò in Græcia fuiſſe ante, quàm Sulla eo veniret, ex Plutarchi Sulla cognoſcitur. Sulla quoque ex Aſia decedente, Lucullus ibi manſit, vt infra dicemus.

Proximo biennio, quo comprehenditur annis vrbis DCLXVIII. & DCLXIX. *Ciceronis* XXII. & XXIII. *Conſules à ſe creati Rẽp. tenuerũt,*

L. CORNELIVS CINNA, CN. PAPIRIVS CARBO.

QVA ratione M. Tullius hoc triennium quo vrbs fere sine armis fuit, traduxerit, ipse in Bruto his verbis exponit: Ego, inquit, hoc tempore omni nocteis & dies in omnium doctrinarum meditatione versabar, erã cum Stoico Diodoto: qui cum habitauisset apud me, mecũq; vixisset, nuper est domi meæ mortuus. à quo cũ in aliis reb. tum studiosissimè in Dialectica exercebar; quæ quasi cõtracta & astricta eloquẽtia putanda est: sine qua etiã tu Brute, iudicauisti, te illã iustã eloquentiã, quam dialecticã dilatatã esse putant, cõsequi nõ posse. hactenus Cic. qui hunc Diodotũ lib. 1. de nat. Deor. primo loco numerat inter eos philosophos, à quibus institutus fuit. de eodẽ in Lucullo; Diodoto quid faciam Stoico? quem à puero audiui, qui mecum viuit tot annos. qui habitat apud me, quem & admiror, & diligo, & ep. 16. lib. 13. Fa. Domi meæ cũ Diodoto Stoico, homine, meo iudicio, eruditissimo, multum à puero fuit. eiusdẽ meminit ep. 4. l. 9. Fa. de quo loco etsi Adriani Turnebi, & Petri Rami, præceptorũ meorum, quos vt ipsorũ dignitas poscit, honoris gratia nomino, sententiæ aliquando nonnihil discreparunt: res tamen ipsa ex vera huius nominis scriptura, quam Victorius, Manutius, & Lambinus, viri doctissimi è vetustis libris ediderunt, iam extra controuersiam est. De eodem Cicero Tuscul. 5. Diodorus Stoicus cæcus multos annos nostræ domi vixit. is vero, quod credibile vix esset, cùm in philosophia multo etiam magis assiduè, quàm antea versaretur; & cùm fidibus Pythagoreorum more vteretur; cumq; ei libri noctes & dies legerentur (quibus in studiis oculis non egebat) tum, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens discentibus, vnde, quò quamq; lineam ducerent. Mortuus fuit Cæsare & Bibulo COSS. anno ab V.C. DCXCIIII. Cornelius Tacitus in dialogo de Oratoribus ait, Ciceronem apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosophiæ partes pænitus hausisse. Addit Cicero in Bruto: Huic ego doctori, & eius artibus variis atque multis ita eram tamen deditus, vt ab exercitationib. oratoriis nullus dies vacuus esset. cõmentabar declamitans sæpè cum M. Pisone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie: idq; faciebam

ciebam multùm etiã latinè, ſed græçè ſæpius: vel quòd græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter latinè dicendi afferebat: vel quòd à græcis ſummis doctoribus, niſi græcè dicerem, neq; corrigi poſſem, neque doceri. Ciceronem ad Præturam vſq; græcè declamaſſe, auctor eſt Suetonius de claris Rhetorib. Circa hoc tempus Cicero; cùm Aratum iam Romanum hexametris verſibus edidiſſet, in Xenophontis Oeconomico luſit, vt ſcribit Hieronymus in præfatione in Euſebii Chronica. Ipſe Cicero ſecundo libro extremo de officiis ad filium, viginti annos natum ita ſcribit; Has res cõmodiſſimè Xenophon Socraticus perſecutus eſt in eo libro; qui Oeconomicus inſcribitur: quem nos iſta fere ætate cùm eſſemus, qua es tu nunc, è græco in latinum conuertimus. Diuiſit autem Cicero vnum Xenophontis librum in tres, vt Seruius in primum Georgicorum teſtatur. Quinetiam libros Platonis Cicero hoc genere tralatos edidit, inquit Fabius li.10. cap.5. Timæi pars cum maximo bono ſtudioſorum vtriuſq; linguæ exſtat. Protagoram ab eo conuerſum fuiſſe, Hieronymi, Priſciani & Donati teſtimoniis tantummodo ſcimus. Id tamen Ciceronem potius extremo tempore ætatis quàm hoc feciſſe, putamus. Carbonis in ſecundo conſulatu Quæſtor fuit C. Verres, Cic. Verrina tertia. Tum Sulla, pace cum Mithridate facta, Aſiam in quadraginta quatuor regiones diſtribuit, auctore Caſſiodoro. Cùm autẽ Sulla omnes Aſiæ ciuitates pro portione in prouincias deſcripſiſſet, vectigal quoque iis, quod æqualiter penderent, deſcripſit, Cic. pro Flacco, & epiſt.1.lib.1.ad Q. fratrem. Sed Sullã in Italiã reuocauit Reſp. ait pro lege Manilia.

Anno vrbis DCLXX. *Ciceronis* XXIIII.
COSS. *fuerunt*,

L. CORNELIVS SCIPIO ASIATICVS, C. NORBANVS FLACCVS.

HORVM Conſulũ meminit Cic. pro Quinctio. vbi etiam C. Valerium Flaccum imperatorem hoc anno in Gallia vlteriore fuiſſe ait. cuius Flacci mentionẽ Cæſar lib.1. de bello gallico facit. Scipionis Quæſtorẽ M. Piſonem, de quo paullo ante, fuiſſe ex Verrina tertia cognoſcitur. Hoc tempore tumultus ille pro recuperanda Rep. ortus eſt, de quo Cic. in

Bruto. Nam Sulla compositis transmarinis reb. in Italiam venit, & C. Norbanum prælio vicit, de quo diximus in cap. 20. lib. 5. Orosii: Tum Cn. Pompeius adolescentulus priuatus, exercitum difficili Reipub. tempore confecit, eique præfuit, & rem optimè ductu suo gessit, Cic. in Maniliana. eodem pertinet illud in Philip. 5. Pompeius ad L. Sullæ maximum imperium, victoremq; exercitum accessit, vide Plutarchum & alios. Sulla verò cum Scipione inter Cales & Theanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragiis populi, & de iure ciuitatis, legis inter se conditiones contulerunt, inquit Cic. Philippica. 12. sed cum res cõuenire non posset, & Sulla Scipionis castra oppugnaturus esset, vniuersus exercitus consulis signa ad Sullam transtulit, Scipio, cum interimi posset, dimissus est. hæc Liuius lib. 85. Itaq; Scipio fluctibus Reip. expulsus Massiliæ postea in exilio vixit, Cic. pro Sextio. Hoc anno Capitolium incensum fuit, cuius meminit Cic. in Catil. 3. & Dionysius Halicarnasseus li. 4. Tu lege Plutarchũ in Sulla, & Augustin. cap. 24. li. 2. de Ciuit. Dei.

Anno vrbis DCLXXI. *Ciceronis* XXV.

COSS. *fuerunt*,

CN. PAPIRIVS, CARBO III.

C. MARIVS C. F.

HORVM consulum mentio est apud Ciceronem contra Rullum. Hoc anno, cum à Marianis vrbs etiamnũ teneretur, L. Damasippus prætor ex voluntate C. Marii, consulis, cum Senatum contraxisset, omnem, quæ in vrbe erat, nobilitatem trucidauit, Liuius libro 86. Tunc interfectus fuit C. Carbo consulis frater, de quo Cicero epist. 21. lib. 9. Famil. Periit tum quoque P. Antistius Cn. Pompeii socer, de quo Cicero in Bruto, & Q. Scæuula pontifex maximus, quem Liuius lib. 86. scribit in vestibulo ædis Vestæ occisum fuisse. Hinc Cicero lib. 3. de Natura deor. Temperantiæ, prudentiæque specimen ante simulacrum Vestæ pontifex max. est Q. Scæuula trucidatus. meminit eiusdem lib. 3. de Orat. Tandẽ Sulla, fuso Carbonis exercitu, in vrbẽ venit, eoque tẽpore eius immanis crudelitas in ciues exstitit, de qua Cicero lib. 2. de Officiis, & Orosius libri 5. cap. 21. Tum Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à Senatu missus Carbonem

bonem consulem captum interfecit, Liuius lib. 89. Plutarchus in Pompeio, & alii, de quo Cicero epist. 21. lib. 9. Fam. Hoc verò, qui Lilybæi à Pompeio nostro est interfectus, improbior nemo, meo iudicio, fuit. atque ita Pompeius Siciliam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicauit, Cicero in Maniliana. Eodem tempore L. Licinius Murena, pater eius, quẽ Cicero defendit, à Sulla cum duabus legionibus in Asia relictus, bellum Mithridaticum renouauit: de quo Appianus in Mithridatico. Murena verò Mithridatem vehementissimè vigilantissimeq; vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit, vt ait Cic. pro Murena. & addit filiũ viro fortissimo parenti suo magno adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuisse. Lucullum autem quęsturæ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Asiæ pace cõsumsisse, idem in Lucullo scribit. Extremo hoc anno Sulla effecit, ab Interrege vt Dictator diceretur, ait Cicero epist. 18. lib. 9. ad Att. quomodo id effecerit, copiosè Appianus, & Plutarchus scribunt Interrex fuit L. Valerius Flaccus, de quo Cicero orat. 3. contra Rullum, Omnium legum iniquissimam, dissimillimamq; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sulla tulit, vt omnia, quæcunq; ille fecisset, essent rata. de eadem lege lib. 1. de legib. Nihilo credò magis illa iusta est, quam Interrex noster tulit, vt Dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impune posset occidere. Itaque Sulla Dictator, qui tum sine dubio habuit regalem potestatem, vt est in orat. de Harusp. resp. omnes, quos oderat, morte multabat, pro Ligario. De proscriptione Sullana Orosius noster cap. 21. lib. 5. Etsi autem Sulla Dictator post C. Marium & Cn. Papirium fuit, vt ait Cicero orat. 3. contra Rullum: consules tamen creari permisit.

Anno vrbis DCLXII. *Ciceronis* XXVI. COSS. *fuerunt*,

M. TVLLIVS DECVLA, CN. CORNELIVS DOLABELLA.

De his consulibus Cicero orat. 2. contra Rullum, De quibus vendendis S. C. facta sunt M. Tullio. Cn. Cornelio cos. Sulla Dictator hoc tempore rebus nouis Reip. statũ con-

firmauit, vt est in epitoma Liuiana 89. Recuperata Rep. & legibus atq; iudiciis constitutis, Cicero ad causas & priuatas & publicas adire cœpit, in Bruto. Itaq; his cõsulibus, vt Gellius li.15. cap.28. scribit, M. Cicero causam priuatã pro Quinctio apud Aquillium Gallum iudicem dixit. Præterea in Eusebii Chronico ita legitur, xxvi. anno ætatis Cicero Quinctiũ defendit. Idem cognoscitur ex ipsa causæ expositione, quæ talis est. Sex. Næuius ante biennium, Scipione & Norbano cos. cum P. Quinctius prid. K. Februar. in Galliã profectus esset, à P. Burrieno prætore possessionem bonorũ Quinctii, à quo sibi pecuniam deberi, & vadimonium desertum dicebat, ex edicto postulauit, missus in possessionẽ Næuius, cùm bona absentis Quinctii dies xxx. possedisset, ea proscribi iussit. Tum Sex. Alphenus procurator Quinctii auctionem impedire conatur, seque paratum esse iudicio absentem defendere profitetur, Næuius postulat, vt Alphenus iudicatum solui satisdet, quod cùm ille recusaret, eoque nomine Tribunos appellasset, conuenit, vt Idibus Septem. Quinctium sisti Alphenus promitteret. Venit Romam Quinctius ad vadimonium. Næuius annum & sex menses, hoc est ab Idibus Septem. Scipione & Norbano cos. vsque ad Idus Martias huius anni, nihil petit. Tum demum in ius vẽtum ad P. Dolabellam Prætorem. ibi Næuius petiit, vt Quinctius iudicatum solui satisdaret, quod cùm is recusaret, Dolabella decreuit, vt Quinctius aut satisdaret, aut sponsionem faceret, Ni bona sua ex edicto possessa non essent. Sonpsione facta, C. Aquillius Iudex datus est, apud quem Cicero contendit, Quinctii bona ex edicto à Næuio possessa nõ esse. Vides igitur apertè Quinctii causam hoc anno à M. Tullio defensam esse post Idus Martias, nam quod Cicero ait, rem iacuisse in controuersiis biennium: Oratorum more elatè dictum est, & si quis velit calumniis Næuii rem in biennium ductã fuisse, hoc quidem certè omnes fateri necesse est, post idus Sep. quæ hoc anno, non quæ Sulla & Metello coss. anno insequente fuerunt (vt Corradus res nescio quas agens scripsit) hanc causam actam esse. Quòd verò & Corradus opinatur, & non nemo affirmat, Quinctium defensum post Dictatorem Syllã eo quòd Cicero dicat, Emisti bona Sex. Alpheni L. Sulla Dictatore vendẽte, leue admodum est, cur enim in

iudi-

iudicio priuato hoc eloqui ausus non fuisset? aut quis præstabit, ab Oratoribus omnia dicta, vel eo modo acta fuisse, quo postea scripta sunt & edita?

Sulla dictatore Cicero iterum se Moloni, qui legatus ad senatum de Rhodiorum præmiis venerat, operam dedisse, ait in Bruto. Hoc quoque tempore Cn. Pompeius, bello in Africa maximo confecto, victorem exercitum deportauit, vt ait Cicero pro lege Manilia. intelligit autem bellum gestum cum Domitio, & Hierta Numidiæ rege, quo de Orosius libro 5. cap. 21. atque ex Africa Pompeius adhuc eques triumphauit. Miror autem Eutropium scribere Pompeium tunc quartum & vigesimum annum egisse, cum M. Tullii æqualis fuerit, vt ex Ciceronis Bruto & Velleio notum est, & nos supra admonuimus. Eodem tempore L. Sulla Murenam ex Asia reuocauit, vt ait Cic. in Maniliana. Murena reuersus amplissimè atque honestissimè ex prætura triumphauit, in Orat. pro Murena.

Anno vrbis DCLXXIII. *Ciceronis* XXVII.
COSS. *fuerunt*,
L. CORNELIVS SVLLA FELIX II.
Q. CAECILIVS METELLVS PIVS.

HORVM Consulum meminit Cicero Verrina tertia, & Gellius lib. 15. cap. 28. vbi scribit, Ciceronem his consulibus Sex. Roscium parricidii reum defendisse. & addit, Fenestellæ errorem notatum fuisse à Pediano, quod scripsisset Ciceronem sexto & vigesimo ætatis Anno pro Sex. Roscio dixisse. Quem Fenestellæ errorem Corradum, aliósque viros doctos potius amplecti, quam Asconii & Gellii auctoritatem sequi, equidem miror: cùm præsertim Quinctilianus libro 12. cap. 6. scribat, Ciceronem sex & XX. annos natum pro Sex. Roscio dixisse, eos verò ante III. nonas Ianuarii huius anni natus non fuit. Egit tamen opinor, hanc caussam in principio anni. Nam, vt ex oratione ipsa intelligitur, in lege de proscriptione erat, vt anno superiore ad Kal. Iunias proscriptiones venditionésque fierent: Roscius autem pater aliquot post menses Romæ occisus est: eáque res quatriduo ad Chrysogonum in castra Sullæ Volaterras (quod oppidum obsessum Sulla in deditionem accepit. Liuius

lib.89.)delata eſt. Bona Roſcii tanquam proſcripti,ideóque occiſi,vt Plutarchus tradit, Sulla haſtæ ſubiecit, & Chryſogonus eius libertus duob. millibus nummûm emit,cũ iam proſcriptionis mẽtio nulla fieret,cùm etiam,qui antea metuerant,redirẽt, ac iam defunctos ſeſe periculis arbitrarentur. Sed cum filius idémq; heres Roſcii bona patris ita vendita eſſe ægrè ferret, eáq; ſexagies eſſe demonſtraret, Sulla coargui ſe grauiter tulit, & Roſcii filii nomẽ opera Chryſogoni de parricidio deferendũ curauit. Cũ Roſcii patrociniũ ob Sullæ metum nemo ſuſciperet,adoleſcens ab omnib.deſertus,ad Cic.confugit:quẽ amici quoq; ad reum defendendum cohortabantur, cum aliud ſplendidius aut præclarius gloriæ initium habere non poſſet. Cic.igitur adoleſcẽs contra L. Sullæ dominantis opes Sex. Roſcium Amerinum defendit, lib. 2. de Offic. Defenſionis capita tria ſunt: in primo parricidii crimẽ falſo obiectum fuiſſe Roſcio, multis argumentis conuincit: ſecundum eſt de audacia duorũ Roſciorum,Capitonis & Magni.in quos crimen ita confert, vt eos multis ſuſpicionib.arguat.tertium eſt de Chryſogoni potẽtia, quam inuidiosè inſectatur. Victor in cauſſa, magna in admiratione fuit,vt Plutarchus ait:ipſe verò in Bruto ſic ſcribit:Itaq; prima cauſſa publica pro Sex.Roſcio dicta tantum commendationis habuit, vt non vlla eſſet, quæ non noſtro digna patrocinio videretur. Roſcio contra Chryſogonum defenſo Ciceronem Athenas ſeceſſiſſe, atq; inde poſt triennium Romam reuertiſſe,in Euſebii Chronico ſcriptum eſt. vnde illud Caleni apud Dionẽ lib.46.manaſſe videtur, καίπερ τρία ἐν Ἀθήναις ἔτη κατατρίψας: quib.verbis ſignificat,M.Tullium eloquentiæ gratia triennium Athenis vixiſſe. & certè ſi Roſcio defenſo ſtatim in Grçciã profectus eſſet,quod Plutarchus quoq; putauit, trienniũ ibi vixiſſet.Iã verò,cũ ſecus ipſe in Bruto ſcribat,nos etiã hęc tẽporib. aliter diuidemus.

Mitylenas hoc tempore in Aſia expugnatas fuiſſe in Liuiana epitoma lib.89.ſcriptum eſt.expugnauit eas M.Thermus:in qua expugnatione Iulius Cæſar, auctore Suetonio, corona ciuica donatus eſt. Atque ita vrbs & natura, & ſitu, & deſcriptione ædificiorum & pulchritudine in primis nobilis,belli lege ac victoriæ iure populi Rom.facta eſt, Cicero Orat.2.contra Rullum,

Anno

Anno vrbis DCLXXIIII. *Ciceronis* XXVIII.
COSS. *fuerunt*,

P. SERVILIVS VATIA ISAVRICVS,
AP. CLAVDIVS PVLCHER.

Hos Consules in hunc annum Sulla contra voluntatem populi, qui ipsum creabat, renuntiandos curauit, & Dictatura se abdicauit, Appianus lib. 1. Orosius lib. 5. ca. 22. Ap. Claudius P. Clodii inimici Ciceronis pater fuit, vnde in Orat. de harusp. respons. P. Seruilius collega patris eius nominatur. Hoc tempore Cicero antequam in Græciam profectus fuit, Arretinæ mulieris libertatem contra Cottam hominem disertissimum defendit. Sulla adhuc viuo, vt ait pro Cęcina. Erat eo tempore in Cicerone summa gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quæ figura non procul abesse putatur à vitæ periculo, si accedit labor, & laterum magna contentio. eóque magis, vt ipse in Bruto scribit, hoc eos, quibus erat carus, commouebat, quòd omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebat. itaque cùm eum & amici & medici hortarentur, vt caussas agere desisteret, ipse autem quoduis periculum adire, quàm à sperata dicendi gloria discedere, mallet: censeret tamen remissione & moderatione vocis, & commutato genere dicendi se & periculum vitare posse, & temperatius dicere; vt consuetudinem dicendi mutaret, eam sibi caussam in Græciam proficiscendi fuisse ait in Bruto. itaque cum esset biennium versatus in caussis, Romà est profectus huius anni æstate, vt ex sequentibus cognoscetur. Cum venisset Athenas, sex mẽses cum Antiocho veteris Academiæ nobilissimo & prudentissimo philosopho fuit: studiúmque philosophiæ nunquam intermissum, à primáque adolescentia cultum, & semper auctum, hoc rursus summo auctore & doctore renouauit, vt ipse in Bruto testatur. ideóque lib. 1. de Natura Deor. Antiochum inter eos philosophos numerat, à quibus institutus fuit. de eodẽ lib. 1. de legibus: Vir iste fuit prudens, & acutus, & in suo genere perfectus, mihiq; vt scis, familiaris. Plutarchus quoq; in Cicerone à nobis conuerso, ita scribit; Cũ Athenas venisset, Antiocho Ascalonitæ operam de-

dit: eiúsque copia quidem & lepore dicendi delectabatur: ſed quę ab ipſo in philoſophia nouabantur, ea minimè probabat. iam enim Antiochus à noua Academia defecerat; & relicta Carneadis ſecta, commutatóque inſtituto, vel euidentia & ſenſibus victus, vel, vt nonnulli aiunt, ambitione & contentione cum Philonis & Clitomachi diſcipulis adductus, Stoicorum decreta ferè defendebat. Antiochus igitur, vt Cicero in Lucullo teſtatur, appellabatur quidem Academicus, ſed erat, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus Stoicus. Didicerat apud Philonem tamdiu, vt conſtaret diutius didiciſſe neminem: & ſcripſerat de Academica ſecta acutiſſimè, eámque non acrius accuſauit in ſenectute, quàm antea defenſitauerat. Plura in Lucullo Ciceronis, & Plutarchi. Athenis Cicero Epicureos quoq;, Phædrũ, & Zenonem frequenter cum Attico audiuit, vt ait lib. 2. de finib. Meminit Tuſcul. 3. & Acad. 1. Hic annus XX. eſt poſt M. Antonii & A. Poſtumii conſulatum: ad quem Lucullorum ædilitas à Plinio lib. 8. cap. 7. refertur. eam verò magnificentiſſimam fuiſſe, Cic. lib. 2. de Officiis ſcribit. Hac ego coniectura ductus, L. Luculli magiſtratus, quos Cic. initio Luculli recenſet, ita cõſtituo, vt hoc anno ædilis, Bruto & Mamerco COS. prætor fuerit, ſequenti Africam obtinuerit, atq; inde Octauio & Cotta COS. ad conſulatus petitionem redierit.

Anno vrbis DCLXXV. *Ciceronis* XXIX.
COSS. *fuerunt*,
M. AIMILIVS LEPIDVS, Q. LVTATIVS CATVLVS.

His conſulibus Sulla in agro Cumano mortuus, ac Romam perlatus cum magna pompa in campo Martio ſepultus eſt, quod præter cæteros Appianus lib. 1. copioſè narrat. Primus autem è patriciis Corneliis Sulla igni voluit cremari, lib. 2. de legibus. Poſt Sullæ mortem diſſenſio inter conſules orta eſt, cum Lepidus Sullæ acta reſcindere tẽtaret, & Catulus ei reſiſteret. vide Oroſium noſtrum libri 5. cap. 22. Hinc Cicero in Catil. 3. Diſſenſit M. Lepidus à clariſſimo & fortiſſimo viro Q. Catulo: attulit non tam ipſius interitus reipubl. luctum, quàm ceterorum. Vbi verò M. Tullio de Sullæ morte Athenas allatum eſt, vt Plutarchus ſcribit, cum iam

iam corpus eius exercitationibus confirmatum meliore habitu esse cœpisset, & vox ita conformata esset, vt cum auditu suauis ac plena, tum ad corporis constitutionem moderatè accommodata esset, motus & precibus literisque amicorum, quæ Roma frequentes ad ipsum afferebantur, & cohortatione Antiochi, vt rempubl. capesseret, dicendi vim ceu instrumentum rursus excoluit, ciuilémque facultatem excitauit. Itaque primum, vt ipse in Bruto scribit, Athenis apud Demetrium Syrum, veterem & non ignobilem dicendi magistrum studiosè exercebatur. pòst totam Asiam peragrauit cum summis oratoribus, quibuscum exercebatur ipsis lubentibus: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, quem Plutarchus Menippum Carem nominat, Cic. eum tota Asia illis temporibus disertissimum fuisse iudicat. vnde Strabo lib. 14. κἀνταῦθα δ᾽ ἀνὴρ ἀξιόλογος γεγένηται ῥήτωρ Μένιππος κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν, Κατόκας ἐπικαλούμενος· ὃν μάλιστα ἐπαινεῖ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ῥητόρων, ὧν ἠκροάσατο, Κικέρων, ὥς φησιν ἔν τινι γραφῇ αὐτοῦ συγκρίνων Ξενοκλεῖ, καὶ τοῖς κατ᾽ ἐκεῖνον ἀκμάζουσι. id est, Fuit ibi patrum nostrorum memoria nobilis magister dicendi Menippus cognomento Catocas: quem Cicero ex Asiaticis oratoribus, quos audiuit, màximè laudat, vt est in quodam ipsius libro: vbi eum cum Xenocle, atque illius ætatis oratoribus comparat. de Xenocle, Adramytteno, cui Cic. quoque operam dedit, idem Strabo libro 13. Erat cum Cicerone tum etiam Æschylus Cnidius, assiduissimè autem Dionysius Magnes. quibus non contentus, Rhodum venit, séque ad eundem, quem Romæ audiuerat, Molonem applicauit, cùm actorem in veris caussis, scriptorémque præstantem, tum in notandis animaduertendisque vitiis, & instituendo docendóq; prudentissimum. is dedit operam, vt nimis redundantem Oratorem nostrum, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coerceret, auctor ipse in Bruto. De Apollonio Molone, inquit Plutarchus, traditum est memoriæ, eum Latinæ linguæ rudem rogasse Cic. vt grecè declamaret, in quo cum ideò illi obtemperasset, quod putaret, se ita melius corrigi posse; ceteri omnes admiratione obstupefacti, certatim de Cicerone, aliúsque alio gloriosius prædicabat: Apollonius

neque orante Cicerone lætitiam præ ſe tulit, & cum peroraſſet, defixus in cogitatione diu ſedit, quod vbi Ciceronem ægrè ferre ſenſit, hæc eius vox erupit: Te equidem, M. Tulli, collaudo & admiror: ſed me Græcorum fortunæ miſeret, cum videam doctrinæ & eloquentiæ laudem, quæ ſola nobis reliqua erat, per te ad Romanos tranſlatam eſſe. Rhodi Cic. Poſidonium Philoſophum etiam audiuit, vt Plutarchus ſcribit. Poſidonius enim cum eſſet Apamienſis è Syria, Rhodi vixit, teſte Strabone lib. 14. Hunc familiarem ſuum vocat Cic. lib. 1. de Finib. Eundẽ lib. 1. de Natura inter eos numerat, à quibus in philoſophia inſtitutus fuit. Præterea in libro de Fato ita ſcribit, Quædam etiam Poſidonius (pace magiſtri dixérim) comminiſci videtur.

Anno vrbis DCLXXVI. *Ciceronis* XXX.
COSS. *fuerunt*,
D. IVNIVS BRVTVS, MAM. AIMIMILIVS LEPIDVS LIVIANVS.

Hos Conſules ex interregno iniiſſe, argumento eſt oratio Philippi apud Salluſtium, de quibus Cicero in Bruto, Iiſdem ferè temporibus D. Brutus, is qui conſul cum Mamerco fuit, homo & Græcis doctus literis & Latinis. Mamerci Æmilii Lepidi cõſulis meminit Valerius lib. 7. cap. 7. Hoc anno, cum duo conſules clariſſimi fortiſſimique eſſent, Pompeius adhuc eques contra Sertorium ad bellum maximum formidoloſiſſimúmque ſuaſu L. Philippi pro conſule miſſus eſt. quo quidem tempore, cum eſſet non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro conſule, Philippus dixiſſe dicitur, Non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere, ait Cicero in Maniliana. Idem Philip. 11. Pompeio Sertorianum bellum à Senatu priuato datum eſt: cum L. Philippus pro conſulibus ſe eũ mittere dixit, nõ pro conſule. Scribit idem Plutarchus in Pompeio: Comparato exercitu, hoſteis in ceruicibus iam Italiæ agenteis ab Alpibus in Hiſpaniam ſubmouit, Galliámque recepit, vt ipſe apud Salluſtium ad ſenatum ſcribit. Vnde Cicero in Maniliana ait, Pompeium per Galliam legionibus Romanis in Hiſpaniam iter Gallorum internecione patefeciſſe.

Hoc quoque anno M. Tullius se recepit è Græcia, biennio post quàm eò profectus erat, non modo exercitatior, sed prope mutatus. nam & contentio nimia vocis resederat, & quasi deferbuerat oratio, lateribúsq; vires, & corporis mediocris habitus accesserat, vt ipse in Bruto testatur. Cum autẽ Cicero, auctore Plutarcho, magna spe erectus, ad remp. summo studio raperetur, ardor eius oraculo quodam repressus est. Nam cum Delphos profectus Apollinem consuluisset, quanam via ad summam gloriam peruenire posset, oraculum editum est, Suam naturam, non multitudinis opinionem ducem vitæ sequeretur. Quapropter Romam reuersus primo timide vixit, & dubitanter ad honores accessit, nec vllo in numero habitus, sed Græculus atque otiosus appellatus fuit: quæ nomina infimis & sordidis hominibus in promptu esse, atque in ore consueuerunt. Vt verò & innata honorum cupiditate ductus, & patris atque amicorũ cohortatione incitatus, se totum patrociniis tradidit, nõ iã pedetentim principẽ locũ petiit, sed statim eluxit, cęterísque oratoribus longè præstitit. Hactenus Plutarchus, vt à me ante annos octo conuersus fuit, vbi quod Græculum atque otiosum dixi, qui Plutarcho est Γραικὸς καὶ σχολαστικός, secutus sum auctoritatem nostri oratoris, qui pro Sextio inquit, Græculum se atque otiosum putari voluit: studio literarum se subitò dedit. Solent autem Romani vti appellatione Græci probri loco, cum ignobilitatem obiiciunt, vt Zonaras scribit.

Anno vrbis DCLXXVII. *Ciceronis* XXXI.

COSS. *fuerunt*,

CN. OCTAVIVS, C. SCRIBONIVS CVRIO.

De his Cicero in Bruto, Cn. Sicinius, cùm tribunus pl. Curionem & Octauium consules produxisset, Curióque multa dixisset, sedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat fasciis, & multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus: nunquam inquit, Octaui, collegæ tuo gratiam referes; qui nisi se suo more iactauisset, hodie te istic muscæ comedissent. Videntur autem consules à Sicinio producti fuisse, cũ id egit, vt Tribunitia potestas populo redderetur,

Asconius in Diuinat.in Verrem. Cn. Octauium M. filium, optimum atque humanissimum virum, familiarem suum, nominat Cic. lib. 2. de finib. His consulibus Cicero, vt ipse in eodem Bruto ostendit, cum vnum annum reuersus ex Asia, caussas nobileis egisset, Quæsturam petiit, cum C. Cotta, qui anno insequenti consul fuit, consulatum, Hortensius Ædilitatem peteret. Quæstoriis comitiis, quæ Tributa fuisse epist.31.lib.7.Famil. cognoscitur, Cicero quæstor in primis cunctis suffragiis est factus, in Orat. in Pisonem. Idem Verrina septima ait, se ita quæstorem factum fuisse, vt sibi honorem illum tum non solum datum, sed etiam creditum, ac commissum putaret. In caussis iis, quas Cicero ex Asia reuersus, ante Quęsturam egit, numero orationem pro Q. Roscio Comœdo, id quod proposita constitutione caussæ planum faciam. Res igitur, vt ex orationis fragmento colligitur, ita se habet. C. Fannius Chærea seruū suum Panurgum communem cum Roscio ea lege fecit, vt is à Roscio arte histrionica institueretur, quæstúsque inter eos communis esset. Institutum artificio comico Panurgū Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit. In hanc rem Fannius cognitor à Roscio datus fuit, qui Flauium iudicio DAMNI INIVRIA DATI Roscii nomine persequeretur, non secus atque si res sua esset. Lite contestata, Roscius sine Fannio cum Flauio decidit H-S. centum millibus. Deinde C. Pisone teste & arbitro, Roscius Fannio pro opera, pro labore, quòd cognitor fuisset, quòd vadimonia obiisset, certam pecuniam dedit hac conditione, vt si quid Fannius pro sua parte serui interempti à Flauio exegisset, partem eius dimidiā Roscio dissolueret. Post trienniū Fannius, qui diceret se à Flauio nihil abstulisse, Roscium cum eo de tota re pro societate decidisse, Roscium in ius vocauit, & H-S. quinquaginta millia, dimidiam scilicet partem eius pecuniæ, quam Roscius à Flauio abstulerat, petiit, & sponsione Roscium lacessiuit, Ni sibi ille H-S. ıɔɔ ɔ. deberet. Datus igitur Iudex à Prætore fuit C. Piso cum hac formula, Si paret Roscium Fannio H-S. ıɔ|ɔ ɔ. debere. quod Cic. enumeratione caussarum debitionis falsum esse docet: neque societatis nomine quidquam à Roscio peti posse probat. Corradus Ciceronem hanc caussam egisse Cn. Pompeio & M. Crasso COSS. anno post hunc

sexto

ſexto inde putat, quod tum C. Piſo prætor fuerit. ſed fallitur, qui ex Iudice priuato prætorem facit. Falluntur quoque illi, qui Roſcium Comœdum ante Amerinum defenſum inde putant, quòd poſt Amerini defenſionem Cicerò in Græciam ſtatim fuerit profectus. Hoc tempore Q. Roſcium fuiſſe defenſum, ex oratione cognoſcitur, in qua Roſcium Sullano tempore cum Flauio decidiſſe & quadriennio pòſt cauſſam actam eſſe apertè ſignificatur. Hoc annò in Hiſpania aduerſus Sertorium acerrima illa prælia & maxima Sucronenſe & Durienſe commiſſa ſunt, quorum meminit Cicero pro Balbo. tu vide Plutarchum in Pompeio.

Anno vrbis DCLXXVIII. *Ciceronis* XXXII.
COSS. *fuerunt*,
L. OCTAVIVS, C. AVRELIVS COTTA.

DE his Cicerò in Verrem 3. Cum L. Octauius, C. Aurelius COS. ædes ſacras locauiſſent, neque potuiſſent omnia ſarta tecta exigere, neque ii prætores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos, M. Cæſius: factum eſt S.C. quibus de ſartis tectis cognitum & iudicatum non eſſet, vti C. Verres, P. Cœlius prætores cognoſcerent, & iudicarent. vbi vides, C. Sacerdotem, cui Verres in prætura vrbana & Siciliensi ſucceſſit, hoc anno prætorem vrbanum fuiſſe, qui cum ſequenti Siciliam obtinuerit, & Cicero ante Verrem Quæſtor in Sicilia fuerit, prætore Sex. Peducæò, ſuſpicionem Corradi, qui Ciceronem hoc anno Quæſtorem vrbanum, & in ſequenti in Sicilia fuiſſe putauit, falſam eſſe omnes vident. Hic eſt igitur Sicilienſis annus, qui M. Tullium quæſtorem excepit, vt ipſe in Bruto ſcribit. Cum autem bini quæſtores in Sicilia ſingulis prætoribus eſſent, Lilybætanus & Syracuſanus: Cicero Lilybætanus quæſtor fuit, vt Aſconius ſcribit, & Cicero ipſe pro Plancio oſtendit. Idem Aſconius ſcribit, Ciceronem Quæſtorem in Sicilia fuiſſe prætore Sex. Peducæo. ipſe verò in orat. Poſt reditum in Senatu ait, ſe patri M. Curtii quæſtorem fuiſſe. Accidebat autem ſæpè, vt vnus quæſtor duorum prætorum eſſet, vt Gruchius lib. 2. de Comitiis docet. De Quæſtura Ciceronis Plutarchus ita ſcribit, Quæſtor creatus & ſortitus prouin-

ciam Siciliam, cùm in difficultate annonæ, atque inopia rei frumentariæ magnus frumenti numerus Romam esset mittendus, Siculos initio offendit: pòst, vbi diligentiam, iustitiam & comitatem eius experti fuerũt, maiores illi honores, quàm vlli vnquam prætori tribuerunt. De eadẽ ipse in oratione pro Plancio. Non vereor, ne quis audeat dicere, vllius in Sicilia quæsturam aut gratiorem, aut clariorẽ fuisse. frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, sociis abstinens, omnibus eram visus in omni officio diligentissimus, excogitati quidã erant à Siculis honores inauditi. & in Verr. 7. Sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia, vt omnium oculos in me vnum coniectos arbitrarer; vt me, quæsturámque meam quasi in aliquo orbis terræ theatro, versari existimarem: vt omnia semper, quæ iucunda videtur esse, non modò his extraordinariis cupiditatibus, sed etiam ipsi naturæ ac necessitati denegarẽ. Idem Verrina 2. ait, Siculos in quęstura suæ innocentiæ, abstinentiæque periculum fecisse. Eo tempore, vt Plutarchus scribit, multi Romani adolescentes, claris parentibus atque honesto loco nati, apud Siciliæ prætorem accusati sunt intemperantiæ, & neglectę disciplinę militaris, quos Cicero magna commendatione defendit & conseruauit.

Anno vrbis DCLXXIX. *Ciceronis* XXXIII.

COSS. *fuerunt*,

L. LICINIVS LVCVLLVS, M. AVRELIVS COTTA.

HIS Consulibus Cicero, annuo munere quæsturæ expleto, è Sicilia prouincia decessit. Habuit tum orationem Lilybæi, in qua Siculis multa benignè promisit, vt Asconius scribit. Decedebat autem ea spe, vt sibi populum Rom. vltro omnia delaturum putaret. ac cùm casu diebus iis itineris faciendi caussa, Puteolos fortè venisset, concidit pænè, cùm ex eo quidam quæsisset, quo die Roma exisset, & nunquid in ea esset noui, quod ipse pro Plancio narrat, & Plutarchus in vita scribit. Cùm è Sicilia se recepisset, iam videbatur facultas illa dicendi esse perfecta, & habere maturitatem quandam suam, vt ait in Bruto. Fuit hoc anno Tribunus pleb. L.

Quinctius,

Quinctius, homo maximè popularis, & ad inflammandos animos multitudinis accommodatus: qui conciones quotidie seditiosas & turbulentas habebat, Cicero pro Cluentio. Hunc acta Sullæ rescindere, ac reipubl. statum mouere & perturbare conantem Lucullus consul ab incepto deduxit, auctore Plutarcho in Lucullo. Hinc Macer apud Sallustium, Lucullus quantis animis ierit in L. Quinctium, vidistis. Idem Quinctius patronus fuit Oppianici, qui hoc anno, Verre prætore vrbano, condemnatus est, Cicero pro Cluentio, & Asconius in Verrinā 2. Verrem his consulibus prætorem vrbanum fuisse, cognoscitur etiam Verrina septima. vbi Cicero inquit, Nemo tam rusticanus homo L. Lucullo & M. Cotta cos. Romā ex vllo municipio vadimonii caussa venit, quin sciret, iura omnia populi Romani nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari.

Hoc etiam tempore M. Antonius gratia Cottæ consulis & Cethegi factione in senatu, curationem nactus, totius oræ maritimæ, Siciliam & prouincias omnes depopulatus est, & ad extremum inferens Cretensibus bellum, re malè gesta, morbo interiit, Asconius in Verr. Liuius lib. 97. Florus lib. 3. cap. 7. Meminit Velleius & Cicero Verr. 4. Vbi M. Antonii infinitum imperium dicit. Hic Antonius pater fuit M. Antonii Triumuiri, qui in Plutarchi Antonio κρητικὸς mendosè pro Κρητικὸς nominatur. Tum quoq; Metellus & Pompeius in Hispania ab obsidione Calagurii oppidi depulsi, coacti fuerunt diuersas regiones petere, Metellus vlteriorem Hispaniam, Pompeius Galliam, auctore Liuio lib. 93. Itáque tum exercitus Pompeii hyemauit in Gallia, cùm M. Fonteius prætor eam prouinciam obtineret, vt Cicero pro Fonteio ostendit.

Anno vrbis DCLXXX. *Ciceronis* XXXIV.
COSS. *fuerunt*,
M. TERENTIVS VARRO LVCVLLVS, C. CASSIVS VARVS.

De his Cicero pro Cluentio, Sed quæro à vobis, num istam legem ex isto S. C. L. Lucullus consul, homo sapientissimus tulerit? nū anno pòst M. Lucullus & C. Cassius? Eosdem Verrina tertia, M. Terentium & C. Cassium nominat, à

quibus lex frumentaria Terentia & Caſſia lata fuit, de qua Cicero Verrina quinta, & ſeptima. fuit enim M. Lucullus, frater L. Luculli, in Terentiorum familiam adoptatus. Eidem Macedoniam eueniſſe, Eutropius libr. 6. ſcribit. Hinc Cicero in Verr. 4. Dixit hoc idem M. Lucullus, ſe de his Dionis incõmodis pro hoſpitio, quod ſibi cum eo eſſet, iam ante cognoſſe. Quid Lucullus, qui tũ in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu Hortenſi, qui Romæ fuiſti? Hoc anno bellum in Italia à gladiatoribus duce Spartaco excitatum eſt, quod Cicero in Maniliana Seruile vocat. de quo ſcripſi in vlt. caput. libr. 5. Oroſii. Eodem tempore L. Lucullus, qui conſul anno ſuperiore contra Mithridatem profectus erat, ad Cyzicum vrbem exercitum eius, fame ferróq; deleuit, auctore Liuio lib. 95. Nam cùm totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia conſtitiſſet, eámque vrbem ſibi Mithridates Aſiæ ianuam fore putauiſſet, qua effracta & reuulſa, tota pateret prouincia; perfecta ab Lucullo hæc ſunt omnia, vt vrbs fideliſſimorum ſociorum defenderetur, vt omnes copiæ regis diuturnitate obſidionis conſumerentur, ait Cicero pro Murena. eandem rem pro lege Manilia & pro Archia commemorat.

Anno vrbis DCLXXXI. *Ciceronis* XXXV.

COSS. *fuerunt,*

L. GELLIVS POPLICVLA, CN. CORNELIVS LENTVLVS CLODIANVS.

De his Cicero in Verr. 4. Itaque in Senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius (Lucullus impreſſi libri Ciceronis mendosè habent, cùm, L. Gellius in vetuſtis rectè legatur) Conſules faciunt mentionem, placere ſtatui, ſi Patribus conſcriptis videretur, ne abſentes homines in prouinciis rei fierent rerum capitalium. Iidem in orat. pro Balbo aliquoties nominantur. In quarta verò in Verrem, M. Lollium Palicanum Tribunum pleb. hoc anno fuiſſe, cognoſcimus. quem laboraſſe, vt Tribunicia poteſtas populo reſtitueretur, Aſconius in Verrinam primam ſcribit. De eodem Cicero in Bruto, Aptior, inquit, etiam Palicanus auribus imperitorum. Hoc anno Lucullus Mithridatem in Pontum perſecutus, cum legionibus Romanis patefecit, qui antè populo

Rom.

Rom. ex omni aditu clausus fuerat, vt ait Cicero pro lege lege Manilia, & pro Archia.

Anno vrbis DCLXXXII. *Ciceronis* XXXVI.
COSS. *fuerunt,*

C. AVFIDIVS ORESTES, P. CORNELIVS LENTVLVS SVRA.

ORESTES gentis Aureliæ cognomen est: sed hic Orestes à Cn. Aufidio adoptatus, vt Cicero pro domo ait, Cn. Aufidius Orestes dictus fuit. Cn. Orestem, cum Tribunus pleb. esse non potuisset, consulem factum, ait Cicero pro Plancio. Idem prætor vrbanus fuit anno vrbis DCLXXVI. vt ex Valerio lib. 7. cap. 7. apparet. P. Lentulus cum Catilina coniurauit, atque à Cicerone Consule in carcere strangulatus fuit, vt inferius dicemus. Vnde Suræ cognomen inuenerit, Plutarchus in Cicerone hoc modo exponit: Cum Sullanis temporibus quæstor magnam vim pecuniæ publicæ consumsisset atque perdidisset, Sulla id ægrè ferens, rationem ab eo in Senatu exegit. tum ille negligenter & cum contemtu progressus, rationem se redditurum negauit, suram autem præbiturum, ita vt pueri consuessent, cum in pilæ lusione deliquissent. Hinc Sura cognominatus fuit. sura enim Romanis est ea, quæ Græcis κνήμη dicitur. Hactenus Plutarchus. Bellum seruile iam tertium annum cum Spartaco gerebatur, cum M. Crasso prætori id mandatum, & sex mensibus confectum fuit, vt Appianus libro primo extremo scribit. itaque Crasso tum permissum Plutarchus ait, vt ouans vrbem iniret. Hinc Cicero in Pisonem: Crasse pudet me tui. quid est, quod confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantoperè decerni volueris à senatu? Exercitum eodem tempore ex Hispania in Italiam Pompeius reduxit, & quinque millia fugitiuorum, qui è prælio aufugerant, interfecit, atque ad senatum, auctore Plutarcho, scripsit, Crassum acie gladiatores fudisse, se bellum radicitus sustulisse. Hinc Cicero in Maniliana: Testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tætro periculosóque premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum exspectatione Pompeii attenuatum atque imminutum est, aduentu sublatum ac sepultum. Huius belli con-

fecti gloriam Cicero pro Sextio quoque ad Pompeium his verbis transfert: Qui etiam seruitia virtute victoriáque domuisset. Vltimo huius anni die pridie, quam cõsulatum iniret, Pompeius etiamnum eques Romanus ex Hispania procos. triumphauit, vt Velleius libro 2. scribit, de quo triumpho Cicero pro lege Manilia, Quid tam incredibile, quàm vt iterum eques Romanus ex Senatusconsulto triumpharet?

Anno vrbis DCLXXXIII. *Ciceronis* XXXVII.
COSS. *fuerunt*,
M. LICINIVS CRASSVS, CN. POMPEIVS MAGNVS.

POMPEIVM ex S.C. legibus solutum consulem ante factum, quàm vllum alium magistratum per leges capere licuisset, Cicero in Maniliana testatur. Numerus de ætate Pompeii apud Appianum mendo caret: respicit enim tempus anni superioris, quo Pompeius ante natalem suum consulatum petiuit. M. Tullius iam post quæsturam in plurimis caussis, & in principibus patronis quinquennium ferè versatus erat, vt ipse in Bruto scribit, fuitq; in admiratione, quòd ab iis, quorum caussas agebat, nulla dona aut munera, auctore Plutarcho, accipiebat. In iis caussis fortasse fuerũt M. Tullii, & L. Vareni, quas Cic. scriptas edidisse testimonio Quinctiliani & Prisciani cognoscitur. In primis autem, vt Plutarchus ait, Cic. enituit, cùm C. Verrem hoc anno in iudicium vocauit. nam in patrocinio Siciliensi maximè in certamen venit designatus Ædilis, cum designato consule Hortensio, quod ipse in Bruto scribit. Tenuerat Verres ex prætura Siciliam prouinciam per triennium, atq; in ea fuerat libidinosè, auarè, crudeliterq; versatus. quare cùm tandem hoc anno L. Metellus ei succederet, repetũdarum reus à Siculis postulatus est; qui omnes, præter Syracusanos & Mamertinos, M. Tullium, illo tempore florentem defensionib. amicorũ, ad accusandum descendere compulerũt, iampridem illis necessitudine copulatum, quòd quæstor in Sicilia fuisset, & decedens multa iis benignè promisisset, vt Asconius ait. Natus iam erat Cicero annos XXVI. quod tempus legitimũ erat ædilitatis petendæ. Certè P. Scipio Africanus

canus minor, cum annos natus XXXVI. ædilitatem peteret, consul à populo dictus est, Liuius lib. 50. Velleius 2. Ædilitatem igitur suo anno petens Cicero, prior designatus est cunctis suffragiis populi, in Orat. in Pisonem. Suscepto patrocinio Siciliensi, exstitit Q. Cęcilius Niger, domo Siculus, vt Asconius scribit, Plutarchus ait, hominem libertinum fuisse, & Iudaicæ religioni obnoxium, vnde Cicero in eum dixit, Quid Iudæo cum Verre? Romani autem porcum non castratum Verrem nominant. In Plutarchi libris, in quibus legitur, Βέῤῥην οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ἐκτετμημένον χοῖρον καλοῦσι, negatio deest, & restitui debet, τὸν μὴ ἐκτετμημένον. alioqui falsum esset, quod Plutarchus scribit, idque duos Interpretes viros doctissimos, non animaduertisse, miror. Cæcilius igitur cōtendebat, se potius accusatorem constitui oportere, has afferens caussas: vnam, quòd à Verre læsus, iure illi inimicus esset: alteram, quòd cum quæstor eius fuisset, crimina sciret: tertiam, quòd Siculus pro Siculis ageret. Hinc, quia in publicis quæstionibus, vt est lib. 1. ad Herennium, legibus cauetur, vt ante, si reo commodum sit, iudicium de accusatore fiat, vtrum illi liceat accusare, nécne: diuinatio accusatorum Ciceronis & Cæcilii facta est, tum Cicero primam Verrinam de accusatore constituendo dixit: in qua hac vsus est diuisione: spectandum, à quo maxime agi velint ii, quorum de vltione quæritur, à quo minimè velit is, qui accusatur, auctor Quinctilianus lib. 7. cap. 5. Victo Cæcilio, & accusatione ad se delata, Cicero, cum inquisitionis tempus in Siciliam postulasset dies CX. & cum L. Tullio fratre patruele totam prouinciam colligendis literis in Verrem, & denuntiandis testimoniis peragrasset diebus quinquaginta; Romam reuersus, cùm videret id agi, vt à M' Glabrione prætore, & ab iis iudicibus, qui tunc erant, ad alium annum, aliúmque prætorem res tota transiret, eriperetúrque sibi reus patrocinio Hortensii ac Metelli, qui tunc Consules futuri erant, hoc commentus est rationis, vt orationem longam prætermitteret, neq; in criminibus declamatione cumulandis tēpus absumeret, sed tantummodò citaret testes ad vnumquodq; crimen expositum, & eos Hortensio interrogandos daret, inquit Asconius. Vnde Quinctilianus lib. 6. cap. 6. Cicero summo consilio videtur in Verrē vel contra-

here tempora dicendi maluisse; quàm in eum annum, quo erat Q. Hortensius consul futurus, incidere. Cõsilium suum ipse Cicero Verrina secunda copiosè exponit. quæ præterea exhortationem continet iudicum ad verè iudicandum; minæ quoque in aduersarios diriguntur, omnia tentantes ad corrumpendum iudicium. qua oratione ipse Verrina tertia hoc se assecutum fuisse ait, vt vna hora, qua cœpit dicere, reo spem iudicii corrumpendi præcideret. primo autem die magno testium numero citato, alter dies amicis Verris & defensoribus non modò spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis abstulit. nam, vt Asconius scribit, arte Ciceronis ita est fatigatus Hortensius, vt nihil, contra quod diceret, inueniret. Itaque nobis, ait Cicero in Oratore, pro familiari reo summus orator non respondit Hortensius. dicendi enim facultatem Cicero Hortensio nullam dedit nihil ipse dicendo, ait Asconius. & Plutarchus, τοῦτον εἷλεν οὐκ εἰπὼν, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τρόπον τινὰ τοῦ μὴ εἰπεῖν. vbi aliquando ἐξ αὐτοῦ corruptum esse, atque pro eo ἐξυρῶν commodius legi posse putaui. sed Adrianus Turnebus (cuius nomen, vt magistri de me optimè meriti, mihi nunquam nisi honoris caussa vsurpandum est) anno superiore litteris significauit, τρόπον τινὰ ἐξ αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰπεῖν, esse quodam modo abdicata eloquentia. Hæc prima actio, cuius quasi procœmium tantum literis mandatum est, quæ Verrina secunda numeratur, nouem diebus transacta est, Verrina tertia: eáq; Verres conuictus sua sponte in exsulium decessit, Asconius. in quo exsulio illum consenuisse, donec à Triumuiris post Cic. mortem proscriptus periit, auctor est Lactãtius lib. 2. cap. 4. & Seneca in Suasoriis lib. 1. Proscriptum Verrem ab Antonio traditur, quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset, Plin. lib. 34. cap. 2. Reliquas Verrinas quinque Cicero non dixit: sed, cùm vellet omnem vim & rationem accusandi in vno reo ostendere, quinq; hos libros domi scriptos edidit: quos pro qualitate criminum diuidens, anteactis vnum dedit, crimini repetundarum quatuor, vnum de iure dicundo, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de suppliciis, Asconius. Hi sunt quinque contra Verrem secundæ actionis libri, de quib. Fabius lib. 11. c. 2. & Tacitus in dialogo de Oratorib. Cicero etiã in Oratore Verrinam 6. quar-

tum

tum Accusationis appellat. Itaque in primo accusationis libro, quæ est, Verrina tertia, Cicero anteacta, id est ea crimina, quæ Verres ante præturã Siciliensem in quæstura, legatione, & prætura vrbana commisit, exponit. In secundo Accusationis libro, quæ est Verrina quarta, explicantur crimina in Sicilia, in iure dicundo commissa. Tertius liber est de frumenti criminibus, eaque oratio frumentaria à veteribus Grammaticis nominatur. Quartus liber, seu Verrina sexta, est de signis. Quintus & vltimus, de suppliciis. Verre damnato, vt Plutarchus tradit, cum Cicero litem ei tricies H-S. æstimasset, malè audiuit, quasi pecunia accepta, de multa remisisset. Apud Plutarchũ ἑβδομήκοντα πέντε μυριάδες, est tricies sestertium: siquidem εἴκοσι πέντε μυριάδες est, decies H-S. vt idem in Antonio testatur. Verùm Budæus in libris de Asse & in Commentariis censet in Plutarchi libris verbum τριακοσίων, aut aliud deesse. Sestertium quadringenties à Verre tantum repetitum esse, Asconius scribit. His COS. tribuniciam potestatem restitutam esse, Sallustius in Catil. scribit, idem est in epitoma lib. 97. apud Velleium lib. 2. & Plutarchum in Pompeio. Hinc Q. Cicero lib. 3. de legib. ait, Pompeium nostrum cæteris rebus omnibus semper amplissimis summisque effero laudibus: de tribunicia potestate taceo: nec enim reprehendere libet, nec laudare possum. Post iudicia à Sulla constituta, senatus iam ex lege Cornelia per decem annos turpiter iudicauerat, ita vt iudiciorum leuitate ordo quoque alius ad res iudicandas postularetur. hoc igitur anno L. Aurelius Cotta prætor legem ad populum tulit, vt senatores cum equitibus & tribunis ærariis iudicarent. Cicero Verrina prima, & Asconius in eandem. Liuius lib. 97. & Velleius 2. Eodem anno Censores fuerunt Gellius Poplicola, & Cn. Cornelius Lentulus. de quibus Cicero pro Cluentio. Lentuli censoris meminit etiam Verrina septima, pro Flacco, & pro domo.

Anno vrbis DCLXXXIIII, *Ciceronis* XXVIII, COSS. *fuerunt*,

Q. HORTENSIVS, Q. CÆCILIVS METELLVS CRETICVS.

De his consulibus Cicero pro Cluentio: Tum interim

Hortensio Metello cos. vt hunc Oppianicum aliud agẽtem, ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiã suam. Hoc anno Cicero ædilis curulis fuit. ædiles autem ἀφ' ἑνὸς ὧν πράττουσιν ἔργων, ἱερῶν τόπων ἐπιμεληταὶ καλοῦνται, id est, ab vna parte sui muneris quasi curatores ædium dicti sunt, Dionysius Halicarnasseus lib. 6. vbi addit eos à Græcis ἀγορανόμους dici, quod magnam illis partem similes sint. de ædilitate sua Cicero Verrina septima ita scribit: Nũc sum designatus ædilis: habeo rationem, quid à populo Ro. acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebique Rom. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæq; esse faciundos: mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam vrbem tuendam esse commissam: ob earum rerum laborem & solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam. hinc etiam pro Murena, se ædilem trinos ludos fecisse, ait. Idem libro 2. de Officiis, pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragiis adeptus esset suo anno, exiguum sumptũ ædilitatis suæ fuisse tradit. Aduexerunt tum & attulerunt Siculi multa ex insula ad Ciceronem ædilem. quorum ille nihil in suum quæstum contulit: tantum liberalitate hominum ad annonam leuandam vsus est, auctore Plutarcho. Collega Ciceronis in ædilitate fuit M. Cæsonius, vt ipse Verrina secunda, & Asconius testantur. Scio Paullum Manutium in Asconium scribere, hunc magistratum cum Tullio non Cæsonium, sed C. Antoniũ gessisse. verum vnde id didicerit, equidem ignoro. Hoc anno Lucullus vrbem ex Tigranis regno cepit, cuius meminit in Maniliana Cicero. Cum enim pridie nonas Octobris magnum numerum hostium exigua manu ad Tigranocertam vicisset, deinde vrbem cepit. Plutarchus in Lucullo, Dio libro 35. Eodem anno M. Puppius Piso de Hispaniis triumphauit, Cicero in Pisonem, & Asconius. His quoque consulibus templum Iouis in Capitolio, quod incendio consumtum ac refectum erat, à Q. Catulo dedi-

dedicatum est, Cassiodorus,& Liuius lib.98. Tacitus lib.19. Plinius lib.7. cap. 43. Cicero etiam Verrina sexta, Q. Catulum appellans, Capitolium magnificentius esse restitutum, quàm fuerit, ait. Circa idem tempus M. Tullius pro Fonteio dixisse videtur. Tenuerat is prouinciam Galliam prætor per triennium vt supra ad annum DCLXXIX. annotaui. Reuersus autem Romam repetundarum reus factus est à Gallis, quòd Fonteio prætore oppressa ære alieno prouincia fuisset: quæstum ipse ex viarum munitione fecisset, & portorium vini instituisset. Accusauit eum M. Plætorius, subscriptore M. Fabio. defendit M. Cicero circa hoc tempus, cùm iam equites cum senatoribus ex lege Aurelia iudicarent, quod Orationis verba ostendunt. Sequitur oratio pro A. Cæcina: cuius tempus incertum, argumentum verò tale est: M. Fulcinius Tarquiniensis Cesenniæ vxori moriens, vsumfructum omnium bonorum suorum legauit, vt frueretur vnà cum filio hærede instituto. Filio mortuo, & auctione bonorum constituta, Cesennia fundum ex iis bonis emere de sententia amicorum constituit. idque negotium Sex. Æbutio dedit. cui fundus, pecunia Cesenniæ emptus, fuit addictus. Cesennia cùm non multò post A. Cæcinæ nupsisset, eumque hæredem fecisset, decessit. Tum Æbutius fundum illum, quem mandato Cesenniæ emerat, suum esse dixit. Itaque constitutum fuit, quo die in rem præsentem veniretur, vt cùm Cæcina de fundo esset deiectus, interdictum à prætore postularet. Verum Æbutius fundo occupato, Cæcinam in eum ingredi conantem, coactis armatisque hominibus per vim aditu ingressuque prohibuit. Repulsus Cæcina interdictum de armatis hominibus à Dolabella prætore impetrauit, vt vnde deiectus esset, eò restitueretur. Æbutius restituisse se dixit: in eamque rem sponsio facta est. de qua Recuperatores à prætore dati, cognouerunt. Tota quæstio definitionis est, An interdicto de vi teneatur etiam is, qui non deiecit de fundo, sed ab eius ingressu prohibuit? de qua re Cicero in Oratore: Tota mihi causa pro Cæcina de verbis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explicauimus, ius ciuile laudauimus, verba ambigua distinximus.

Anno urbis DCLXXXV. *Ciceronis* XXXIX.
COSS. *fuerunt*,

L. CÆCILIVS METELLVS, Q. MARCIVS REX.

De his consulibus Cicero in Pisonem: Aude nunc ô furia de tuo dicere, cuius fuit initium ludi compitalitii, tum primum facti post L. Metellum & Q. Marcium COS. contra auctoritatem huius ordinis. Ita enim rectè Paulus Manutius nomina mendosa restituit. Idem Manutius hoc anno epistolã 4. libri I. ad Atticum scriptam putat: in qua de L. Ciceronis morte agit. Hoc anno P. Clodius Luculli exercitũ in Nisibis vrbis obsidione solicitauit, auctore Dione lib. 35. vnde Cicero de Haruspicum resp. Post exercitu L. Luculli solicitato, fugit illinc.

Anno urbis DCLXXXVI. *Ciceronis* XL.
COSS. *fuerunt*,

C. CALPVRNIVS PISO, M'. ACILIVS GLABRIO.

Hi consules nominantur à Cicerone libro 12. ad Att. & Philippica secunda, quibus C. Triarius legatus Luculli à Mithridate victus fuit, vt Dio, Plutarchus & Appianus scribunt, qui addunt, cecidisse tum centuriones CL, tribunos XXIIII. & castra Romanorum à Mithridate capta fuisse. Hæc est illa calamitas, quam Cicero in Maniliana tantam fuisse ait, vt eam ad aures L. Luculli imperatoris non ex prælio nũcius sed ex sermone rumor afferret. hic in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incõmodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quòd imperii diuturnitati modum statuendũ veteri exemplo putauistis, partem militum, qui iam stipendiis confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. hactenus Cicero. Confectis stipendiis erant milites Valeriani, Οὐαλέριοι οἱ τῆς στρατείας ἀφεθέντες, vt Dio loquitur, qui addit, turbam etiam tum factam, cùm milites Acilium consulem, qui vt Lucullo succederet, missus erat, aduentare audiuerunt. atque Acilius Glabrio est, quem Cicero in Maniliana Lucullo successisse ait. Huc pertinent verba illa Sallustii, quæ ex li. 5.

histor.

hiſtor. apud Priſcianum lib.18. leguntur: Legiones Valerianæ, comperto lege Gabinia Bithyniam & Pontum conſuli datam, ſe miſſos eſſe. Fuit enim hoc anno tribunuſpl. A. Gabinius: qui, cùm piratæ non ſolùm maria, verum etiam oras maritimas ſuis latrociniis infeſtas redderent, vt pręter hiſtoricos Cicero in Maniliana ait, de vno imperatore cōtra prædones conſtituendo legem initio ſui tribunatus promulgauit. vnde idem poſt reditū in ſenatu de Gabinio inquit, Qui in magiſtratu niſi rogationem de piratico bello tuliſſet, profectò & egeſtate & improbitate coactus, piraticam ipſe feciſſet. Tum Hortenſius in ſenatu contra Gabinium grauiter, ornateq; dixit. Q. Catulus, cùm ex populo Rom. quæreret, ſi in vno Pompeio omnia ponerent, ſi quid eo factum eſſet, in quo ſpem eſſent habituri, cepit magnum ſuæ virtutis fructum ac dignitatis, cùm omnes vna propè voce, in eo ipſo ſe ſpem habituros eſſe dixerunt. hæc Cicero pro lege Manilia. vbi ait etiam, Pompeium hoc bellum piraticum, quod ipſe cum Salluſtio maritimum nominat, extrema hyeme apparaſſe, ineunte vere ſuſcepiſſe, media æſtate cōfeciſſe. Inter Gabinii collegas fuit L. Roſcius Otho, quem Cicero pro Murena ait reſtituiſſe equeſtri ordini non ſolum dignitatem, ſed etiam voluptatem. Tulit enim hoc anno tribunuſple. legem, vt equitibus Rom. in theatro quatuordecim gradus proximi aſſignarentur, auctor Liuius lib. 99. & Dio libro 36. de eadem lege Aſconius in Cornelianam ita ſcribit: Roſcia eſt, qua L. Roſcius Otho biennio ante confirmauit, vt in theatro equitibus Romanis XIIII. ordines ſpectandi gratia darentur. Meminit eiuſdem Tacitus lib. 15. Horatius in Epodo, & epiſt. 1. li. 1. & Iuuenalis Saty. 3. Tu vide Xylandrum in Annotationibus in Plutarchi Ciceronem, in quas ea tranſtulit, quæ ante biennium ad ipſum pro noſtra amicitia miſeram. Eodem anno, cùm magnus ambitus eſſet, C. Cornelius tribunuſpl. is, qui biennio poſt maieſtatis reus à Cicerone defenſus eſt, legem de ambitu tulit: in qua grauiſſimis pœnis crimen hoc ſanxit. quare ſenatus conſulibus mandauit, vt huic rei moderarentur. qui tum legem tulerūt, auctore Dione, vt eorum, qui ambitus conuicti eſſent, nemini aut magiſtratū gerere, aut in ſenatu eſſe liceret, addita etiam multa pecuniaria. Hæc eſt lex Calpurnia de ambitu,

quam seuerissimè scriptam fuisse, Cicero pro Murena ait. Indicta erant tum comitia, ante quæ vt Dio scribit, nihil sciscere licebat: sed cùm interim candidati multa nefaria facerent, cædésque fierent, senatus decreuit, vt antequàm lex de ambitu lata esset, comitia ne haberentur, & consulibus præsidium daretur. excitauit etiam turbas Cornelius, vt Dio & Asconius scribunt, ob quas cum dilata comitia essent, Cicero ter prætor primus centuriis cunctis renunciatus est, vt ipse in Maniliana testatur. Licebat autem ei præturã petere hoc tempore biennio post ædilitatem. vide epist. 25. libri 10. Famil. in præturæ petitione competitores illustres multos cùm haberet, prætor primus designatus est, auctore Plutarcho. ipse prætereà in Bruto, se & prætorem primum & incredibili populi voluntate esse factum ait, idem in Pisonem confirmat. Cicero igitur prætor primus, id est primo loco factus fuit ex octo illis, qui tum fiebant. Prætores cum Cicerone designati septem hi fuerunt, Q. Voconius Naso, M. Plætorius, C. Flaminius, C. Orchinius, C. Aquillius Gallus, P. Cassius, & C. Antonius, Cicero pro Cluentio, & Asconius. De comitiis prætoriis agit Cicero epistola 8. & 9. libr. 1. Att. quæ hoc anno scriptæ fuerunt. in nona, candidatos omnibus iniquitatibus exercitos fuisse testatur. Extremo huius anni mense, a. d. IV. id. Decem. (quem diem Tribunis pl. ineundo magistratui sollennem fuisse, ex Liuio & Dionysio patet) C. Manilius tribunatu inito, post paucos dies subnixus libertinorum & seruorum manu legem tulit, vt libertinis in omnibus tribubus suffragium esset, auctor Asconius in Cornelianã & Milonianam. atq; hoc Dio li. 36. ita scribit, τῷ ἔθνει τῷ τῶν ἀπελευθέρων ἔν τε ἐσχάτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ, καὶ πρὸς ἑσπέραν, παρασκευάσας τινὰς ἐκ τοῦ ὁμίλου, ψηφίσασθαι μετὰ τῶν ἐξελευθερωσάντων σφᾶς ἔδωκεν. quorum verborum sententia, à docto interprete non satis bene expressa, hæc est, Manilius libertinis extremo anni die sub vesperam comparatis nonnullis è multitudine, lege lata dedit, vt cum patronis suis suffragia ferrent.

Anno vrbis DCLXXXVII. *Ciceronis* XLI.

COSS. *fuerunt,*

M'. AIMILIVS LEPIDVS,

L. VOLCATIVS TVLLVS.

Hos cõsules nominat Cicero in Catil. 1. & pro Sulla, quibus ipse Kalend. Ianuarii præturam iniit, quam hoc anno gessit. Indicat Asconius in Cornelianam, Sequenti, inquiés, anno M'. Lepido, L. Volcatio cos. quo anno prætor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de maiestate fecerũt. Indicat idem Cicero pro Cœlio: Fuit assiduus mecum prætore me: nõ nouerat Catilinam: Africam tũ prætor ille obtinebat, secutus est annus: causam de pecuniis repetũdis. Quare si Catilina causam de pecuniis repetundis anno sequente Cotta & Torquato cos. dixit, vt ex Asconio, & oratione pro Sulla cognoscitur: hoc anno, quo ille Africã obtinuit, Cicero prætor Romæ fuit. quod Dio exponens res gestas huius anni disertè scribit, Prętor Cicero quæstioni de pecuniis repetundis præfuit, vt ipse pro Rabirio Postumo ita confitetur. Accusaui de pecuniis repetundis, iudex sedi, prætor quæsiui. & pro Cornelio: Postulatur apud me prætorem primum de pecuniis repetundis. Idem ostendit pro Cluentio: vbi quæstionem de pecuniis repetũdis suam vocat Iudicia Cicero, vt Plutarchus scribit, visus fuit castè integreq; exercere. De Licinio Macro idem memoriæ proditum ait, eum, qui & ipse multum in ciuitate poterat, & Crasso patrono vtebatur, cùm de pecuniis repetundis apud Ciceronẽ prætorem accusatus esset, & iudices adhuc sentẽtias ferrent, fretum sua potentia & studio amicorum domum abiisse, & caput statim totondisse, sumptaq; veste pura tanquam victorem in forum reuertisse. sed cùm Crassus in vestibulo occurrens, eum omnibus sententiis damnatum esse, dixisset, reuersum decubuisse, atque ita decessisse, aiunt. quæ res Ciceroni vt qui iudicia magna cum diligẽtia exerceret, gloriam peperit. hactenus Plutarchus. Valerius Maximus libri 9. cap. 12. rem paullò aliter narrat. Cicero autem epist. 3. lib. 1. Att. quã hoc anno prætor scripsit, Nos, inquit, hic incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus: cui cùm æqui fuissemus: tamen multò maiorẽ fructũ ex populi existimatione illo damnato cepimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Meminit in eadem epistola comitiorum Q. Fratris quibus ille ædilitatẽ petiisse videtur. K. Ianu. huius anni C. Manilii lex de libertinis S. C. damnata fuit, auctore Dion. Tũ Manilius, vt Põpeii gratiã colligeret,

legem promulgauit, vt Pompeio, qui tũ in Cilicia belli maritimi reliquias persequebatur, Bithynia, Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, Armenia minor cùm omni apparatu belli piratici, & copiis omnibus, quę sub Lucullo meruerant, bellumque Mithridaticum, quod Lucullus iam annis septem gesserat, cõmitteretur, Plutarchus in Pompeio, Appianus in Mithridatico, Dio libro 36. Hanc legem promulgatam Q. Catulus & Hortensius viri consulares de more dissuaserunt, Cicero prætor suasit oratione, quæ pro lège Manilia exstat, qua bellum Mithridaticum & genere necessarium, & magnitudine periculosum, Cn. Pompeio, in quo summa esset scientia rei militaris, virtus, auctoritas, & felicitas, transmittendum esse persuasit. Eodem anno A. Cluentius Auitus veneficii à T. Atio accusatus, à Cicerone prætore apud Q. Voconium defensus fuit. Veneno sustulisse cùm alios nonnullos, tum Oppianicum vitricum suũ arguebatur. sed Cicero antequam ad hoc crimen veniat, Cluentium longa defensione primum de falsa infamia purgat. Cùm enim Oppianicus ante annos octo Lucullo & Cotta cos. vt supra demonstrauimus, à Cluentio accusatus & condemnatus esset, defensor eius L. Quinctius rem in inuidiam adduxit, cùm diceret, pecuniam in iudicio fuisse versatam: & cùm incertum esset ex qua parte esset profecta, populus Rom. non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat, & errore multorum in falso crimine Cluentius fuit, vt scribit Asconius in Ver. 2. Hoc tempore Ciceronem etiam pro M. Fundanio, & Q. Gallio dixisse, Carolus Sigonius in Fragmentis Ciceronis annotauit: sed de oratione pro Gallio dissentio. M. Ciceronem etiam, cùm prætura fungeretur, scholam M. Antonii Gniphonis frequentasse, Tranquillus de illustribus Grammaticis auctor est. Cùm P. Vatinius, patronus asper, & magistratuum contemptor, strumis oppletũ collum haberet, ac coràm à Cicerone prætore aliquid peteret, idq; ille non concederet, sed diu deliberaret, dixit; ea de re se, si prætor esset, nihil dubitaturũ. cui Cicero, At ego tantas ceruices non habeo. Extremo mense huius anni, cùm Ciceroni iam biduum aut triduum præturæ superesset, Manilium quidam furti apud ipsum postulauit. Studebat Manilio populus, quod propter Pompeium, cui amicus erat, accusari videre-

videretur. cùm igitur Manilius vnum diem petiiſſet, ac Cicero tãtum inſequentẽ dediſſet, populus indignè tulit: quod mos eſſet, vt decem minimum dies prętores reis darent. quare productus: in concionem à tribuniſpleb. ibiq; accuſatus, cùm rogaſſet, vt audirent, dixit, Se, qui in reos ſemper, quantum leges permitterent, comis & humanus fuiſſet, indignum iudicaſſe, non eundem ſe Manilio præſtare, itaque ei diem, quem vnum prætor in ſeu poteſtate haberet, dedita opera præfiniuiſſe: cùm non ſit eius, qui rei cauſam adiuuare velit, ad alium magiſtratum iudicium reiicere. hac oratione animi populi ita commutati ſunt, vt Ciceronem lætis acclamationibus proſecuti, rogarent, vt Manilii patrocinium ſuſciperet, quod ille præſertim ob Pompeium abſentem cupidè recepit: magnaq; vi orationis in ſtudioſos potentiæ paucorum & Pompeii inuidos inuectus eſt. Hactenus Plutarchus. Dio autem de eadem re in hanc ſententiam ſcribit: Cùm homines nobiles Manilio accuſationem comparaſſent, isq; in hoc incumberet, vt dies ſibi prorogaretur, Cicero prætor, & quæſtionis iudex præter alia, quæ contra Manilium fecit, vix in poſterum diem iudicium diſtulit, anni & præturæ exitum prætexens, quod cùm multitudo indignè ferret, in concionem venit. coactus a tribunis pleb. ſenatumque inſectatus, Manilii cauſſam defenſurum ſe promiſit. Sed quo minus hoc iudicium fieret, Dio tumultum in cauſſa fuiſſe ait. quem breui expediam. Comitia conſularia hoc anno habente L. Volcatio Tullo, conſules deſignati fuerunt P. Autronius Pætus, & P. Cornelius Sulla. deſignatos iã L. Cotta, & L. Torquatus lege Calpurnia de ambitu, de qua diximus, accuſarunt & damnarunt, atque ad ſe magiſtratum tranſtulerũt, vt Cicero in orat. in toga candida, Aſconius, Salluſtius & Dio teſtãtur. Cicero quoque lib. 2. de Finib. ait, L. Torquatum adoleſcentulum eripuiſſe P. Sullæ conſulatum, & ad patrem ſuum retuliſſe. Eodem tempore Catilina, cum de prouincia Africa deceſſiſſet petiturus conſulatum, pecuniarum repetundarum reus factus, prohibitus fuit petere, auctore Salluſtio & Aſconio. Tum contra Remp. coniurauerunt pauci; in quibus à Salluſtio P. Autronius, L. Catilina & Cn. Piſo numerantur. Dio & Suetonius illis addunt P. Sullã, nec diſſentit Liuius li. 101. quo nomine Sulla poſt annos qua-

tuor à L. Torquato accusatus, ab Hortensio & Cicerone defensus fuit. Hi circiter nonas Decemb. consilio cōmunicato, parabant in Capitolio K. Ian. Cottam & Torquatū cos. interficere. ea re cognita, in nonas Feb. consiliū cædis transtulerunt. sed neq; tū cædes facta est, quòd Catilina signum cōiuratis priùs, quàm parati essent, dederit, Sallust. & Asconius.

Anno vrbis DCLXXXVIII. *Ciceronis* XLII.
COSS. *fuerunt,*
L. AVRELIVS COTTA, L. MANLIVS TORQVATVS.

HORVM consulum meminit Cicero Agraria secunda, & in Catil. 3. his verbis: Memoria tenetis, Cotta & Torquato cos. complures in Capitolio turres de cælo esse percussas, cùm & simulacra Deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus. &c. Eadem prodigia Cicero in secundo de consulatu Vraniam Musam narrantem fecit versibus elegantissimis, qui exstant lib. 1. de Diuinat. de iisdem Obsequens, & Dio lib. 37. M. Tullius ex prætura in prouinciam ire noluit, vt ipse pro Murena testatur: sed cùm anno sequente consulatū petere cogitaret, hoc tempore prensabat. qua de re ait in epist. 1. lib. 1. ad Att. quam hoc anno ante comitia consularia Attico scripsit. His consulibus Cicero C. Cornelium de maiestate apud Q. Gallium prætorē quatriduo defendit, quas actiones in duas orationes collatas edidit, auctore Asconio, apud quem reliquiæ orationum exstant. Eodē anno, vt Dio lib. 37. scribit, C. Papius tribunus pl. legem tulit, ne quis peregrinus in vrbe esset. Hinc Cicero lib. 3. de officiis: Malè etiam qui peregrinos vrbibus prohibent, eosq; exterminant, vt Pennus apud patres nostros, Papius nuper. hanc legem Papiam nominat idē pro Archia. eandem intelligit in Agraria prima, cum inquit: Simillime atque in illa lege, qua peregrini Roma eiiciuntur, Glaucippus excipitur. Hoc quoq; anno Catilina accusatus est repetundarum à P. Clodio adolescente, Cicero pro Cœlio, & Asconius. Reo de pecuniis repetundis Catilinæ aduocatus fuit Torquatus consul, pro Sulla. Clodius accusator à Catilina pecuniam accepit, vt turpissimè præuaricaretur, de Harusp. resp.

Anno

Anno urbis DCLXXXIX. *Ciceronis* XLIII.
COSS. *fuerunt*,

L. IVLIVS CÆSAR, C. MARCIVS FIGVLVS.

Hos consules nominat Cicero pro Sulla. iidem se filiolo auctum scribit lib. 1. ad Att. Quia verò annus XLIII. legib. Romanis cõsularis fuit, vt Cicero Phil. 5. ostendit, ideo Cicero hoc anno consulatum petiuit. de quo pro Cœlio inquit: Deinceps fuit annus, quo ego consulatum petiui. In consulatus petitione sex competitores Cicero habuit, P. Sulpicium Galbam, L. Sergium Catilinam, C. Antonium, L. Cassium Longinum, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. de quibus Asconius in orat. in tog. cand. & Q. Cicero de petitione cons. in his patricii duo fuerunt, P. Galba, & L. Catilina. de quibus Cicero pro Murena: Etenim mihi ipsi accidit, vt cum duobus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atq; optimo viro peterẽ, superaui tamen dignitate Catilinã, gratia Galbam. Cùm autẽ in dies licẽtia ambitus augeretur propter pręcipuã Catilinæ & Antonii audaciam, censuerat senatus, vt lex ambitus aucta etiam cum pœna ferretur. cui rei cùm Q. Mucius Orestinus tribunus pl. intercessisset, grauiter senatu intercessionem ferente, Cicero surrexit, atque in coitionem Catilinæ & Antonii inuectus est, habita oratione in toga candida. Vtebatur enim hoc tempore magistratũ petens candida toga, quã Polybius li. 10. τήβενναν λαμπρὰν nominat. Eã orationem, cuius fragmenta apud Asconium exstant, Quinctilian. lib. 3. cap. 9. vocat librum in competitores, quem vituperationem cõtinere ait, & tamen in senatu esse habitum loco sententiæ. Catilina iam conuocatis iis, quibus maxima necessitudo, & plurimum audaciæ inerat, consilium suum exposuerat. quod per Fuluiam in vulgus prolatum, in primis studia hominum accendit ad consulatũ mandandum M. Tullio Ciceroni, vt Sallustius scribit. Itaque, ait Asconius, Cicero consul omniũ consensu factus est: Antonius pauculis centuriis Catilinam superauit. & ipse in Pisonem: Me cuncta Italia, me omnes ordines, me vniuersa ciuitas non prius tabella, quàm voce priorem consulem declarauit. item Agraria secunda: Est

illud ampliſſimum, quòd hoc honore ex nouis hominibus primũ me multis poſthabitis affeciſtis, quòd prima petitione, quòd anno meo: ſed tamen magnificentius, atq; ornatius eſſe illo nihil poteſt, quòd meis comitiis non tabellam vindicem tacitæ libertatis, ſed vocem viuam præ vobis indicem veſtrarum erga me voluntatum ac ſtudiorum tuliſtis. itaque me non extrema tribus ſuffragiorum, ſed primi illi veſtri cõcurſus, neq; ſingulæ voces præconum, ſed vna voce vniuerſus populus Ro. conſulem declarauit. Hoc anno Ciceronem Q. Gallium de ambitu defendiſſe vt putem, Aſconius facit: qui in orat. in toga candida ſcribit, poſtea defenſum eſſe Galliũ. Prætor fuerat anno ſuperiore: hoc verò tempore de ambitu accuſatus fuit, quòd, præturæ candidatus cùm eſſet, gladiatorium dediſſet, auctor Aſconius. Eodem anno illud memoria dignum accidiſſe Dio ſcribit, quòd is, qui Sullæ iuſſu Lucretium occiderat, & alius, qui multos proſcriptos interfecerat, rei inter ſicarios facti, & condemnati ſunt, auctore inprimis Iulio Cæſare, vbi L. Bellienum, & L. Luſcium ſignificari, ex Aſconio in orat. pro Ligario ſcripſi. vbi Cicero ait, Sullanam crudelitatem à C. Cæſare eſſe vindicatam. Cæſar enim hoc anno in exercenda de ſicariis quæſtione eos quoque ſicariorum numero habuit, qui proſcriptione ob relata ciuium Romanorum capita pecunias ex ærario acceperant, auctore Suetonio. Eas verò pecunias M. Catonem quæſtorẽ anno ſuperiore, Cotta & Torquato conſ. etiam exegiſſe, Plutarchus in Catone ſcribit. Neque ſolum hoc præter opinionem multitudinis accidiſſe Dio ait, verumetiam quòd Catilina, qui permultos à Sulla proſcriptos occiderat, in iudicium adductus & abſolutus fuit. atque hoc eſt illud iudicium, in quo Catilinæ Torquatum non adfuiſſe, cùm adeſſent ceteri, Cicero pro Sulla dicit. Catilinam à L. Lucullo reum inter ſicarios factum poſt repulſam, Aſconius ſcribit. Fuit hoc anno cenſor L. Aurelius Cotta, vt Plutarchus in Cicerone oſtendit. itaq; L. Cotta homo cenſorius dicitur, pro domo ſua. Extremo huius anni menſe P. Seruilius Rullus tribunuſ pl. inito magiſtratu legem agrariam promulgauit, vt decemuiri ſummo cum imperio crearentur, qui in ſua poteſtate Italiam totam, Syriam vniuerſam, eàq; omnia, quæ virtute Pompeii recens imperio Romano adiecta erant, haberent;

rent;

rent; venderent quidquid publicum populi Rom. esset; iudicarent de omnibus, de quibus ipsi vellent, exsules eiicerent, colonias deducerent, pecuniam ex ærario caperent, milites, quot opus haberent, conscriberent, & alerent. Hæc capita legis agrariæ Plutarchus in Cicerone recenset: ipse in orationibus plura habet, sed quæ ad hæc pertineant.

Anno urbis DCXC. *Ciceronis* XLIV.
COSS. *fuerunt*,
M. TVLLIVS CICERO, C.
ANTONIVS.

KAL. Ianuarii Cicero se Remp. accepisse plenam solicitudinis, plenam timoris, in qua nihil esset mali, nihil aduersi, quod non boni metuerent, improbi exspectarent, ait Agrar. 2. Nam tribuni pl. vt Dio scribit, nacti Antonium cos. moribus sibi simillimum, partim liberos eorum, qui à Sulla proscripti, honorum petitione priuati erunt, ad magistratus adducebant, partim P. Pæto, & Cornelio Sullæ, qui cum ipso damnatus fuerat, senatoriam dignitatem restituebant, atq; vt magistratus gerere possent, permittebant: alii nouas tabulas proponebant, alii legem ferebant de agris diuidendis per Italiam, & ditiones, quæ populi R. imperio parebant. Hactenus Dio. Multa Antonius, collega Ciceronis, in Rep. moliebatur, fauebat legi agrariæ, & Catilinæ familiaris ab eius consiliis non erat alienus. quod Cicero pro Sextio & in Pisonem, Sallustius, Plutarchus & Dio significant. erat enim inflatus Catilina Antonii promissis, pro Murena. Hunc igitur Cicero patientia & obsequio suo primum mitigauit, atque ita de lege agraria cœpit agere. Kalendis Ianuarii inito consulatu senatum & bonos omnes legis agrariæ, maximarumque largitionum metu liberauit, vt ipse in Pisonem ait. Tum primam orationem consularem habuit in senatu, ep. 1. lib. 2. ad Att. atq; hæc est oratio prima contra Rullum, cuius pars exstat, in qua disputat contra venditionem rerum publicarum, emtionem agrorum, & deductionem coloniarum. Hac oratione, Plutarchus, auctores legis ita perterritos fuisse, ait, vt nihil contra dixerint. cùm deinde iidem consules in concionem vocarent, Cicero populo R. disceptatore vti non dubitauit: sed, cùm senatum se sequi iussisset, progressus, secun-

dam orationem consularem ad populum de lege Agraria dixit. in qua legem Seruiliam antiquandam esse suadet, quòd per eam Rullus simulatiòne largitionis tyrannidem constituat: cùm & decemuiris creandis libertatẽ populo eripiat, & in agrorum venditione atq; emptione, coloniarumq; deductione tyrannicam potestatem ipsis permittat. Hac oratione Plutarchus ait Ciceronem non modò legem eiecisse, verum etiam tribunos in desperationẽ reliquorum, quæ moliebantur, coniecisse. Huc accesserunt duæ orationes breues, quasi ἀποσπασμάτια legis Agrariæ, vt scribit ad Atticum epist. 1. li. 2. harum vna, quæ contra Rullum ad populum tertia legitur, breuissima exstat. qua se defendit contra accusationẽ tribunorum, qui Ciceronem gratificantem Sullanarum assignationum possessoribus, Agrariæ legi obsistere criminati erãt. Ita factum est, vt, Cicerone dicente, legem Agrariam, hoc est, alimenta sua abdicauerint tribus, vt Plinius lib. 7. cap. 30. ait. Quanta vis dicendi & eloquentia in Cicerone fuerit, Plutarchus in eo quoque declaratum fuisse ait, quòd in illius consulatu circa spectacula euenit, L. Roscius Otho legẽ Theatralem Pisone & Glabrione cos. tulerat, vt supra demõstrauimus. quam plebs ad ignominiam suam pertinere censuit: ideoq; Roscium in theatro sibilis cõsectata est, cùm equites contrà illum plausu exceperunt. sublato deinde maiore hinc sibilo, inde plausu, conuicia, & tumultus tota cauea cõsecutus est. quo audito, M. Tullius in theatrum venit, & populũ in ædem Bellonæ euocatum reprehendendo & admonendo castigauit. Hanc orationem consularem tertiam de Othone appellat lib. 2. ad Att. qua effectum est, vt Roscio theatralis auctori legis plebs ignouerit, & notatam se discrimine sedis æquo animo tulerit, vt Plinius lib. 7. cap. 30. testatur: Plutarchus verò scribit, plebem ex æde Bellonæ in theatrũ reuersam, Othoni magnum plausum dedisse, & de ornando viro equestri ordini nihil cõcessisse. Quarta oratio consularis pro Rabirio exstat, sed imperfecta. Vnde orta hæc causa fuerit, diximus supra ad annum DCLIII. quo Saturninus occisus fuit. hoc verò tempore C. Iulius Cæsar T. Labienũ subornauit, qui C. Rabirio perduellionis diem diceret, vt Suetonius scribit, & Dio pluribus verbis libr. 37. Est autem perduellio summum imminutæ maiestatis crimen. de quo Duumuiri

à popu-

à populo creati, quærere ſolebant. quod vetus lex apud Liuium libro 1. oſtendit. Itaque C. & L. Cæſares Duumuiri in hac cauſa creati, non à populo, vt moris erat; ſed à prætore, quod non licebat, Rabirium condemnarunt, vt Dio ſcribit. C. Cæſar, auctore Suetonio, ſorte iudex in reum ductus tam cupidè condemnauit, vt ad populum prouocanti nihil æquè ac iudicis acerbitas profuerit. Populo appellato, comitia centuriata, quibus de perduellione iudicari ſolebat, in campo Martio habita ſunt: vbi conſul Cicero C. Rabirium defendit, tum quòd ſenatus imperio paruiſſet, tum quòd fidem publicam non violaſſet, quam Marius ſine S.C. dare non potuiſſet. De hac cauſa in Piſonem hæc dixit: Ego in C. Rabirio perduellionis reo xl. annis ante me conſulem interpoſitam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiam, atque defendi. de eadem in Oratore: Ius omne retinendæ maieſtatis Rabirii cauſa continebatur, ergo in omni genere amplificationis exarſimus. Quincta oratio conſularis fuit de proſcriptorum filiis, hi ſunt, quos Plutarchus in Cic. ſcribit, lege Cornelia honoribus excluſos, cùm neq; infirmi, neq; pauci eſſent, populum concitaſſe: ac iuſtè quidem Sullæ tyrannidē accuſaſſe, verum alieno tempore rempub. perturbaſſe. Dictator enim Sulla non ſolum inimicos ſuos proſcripſit, ſed eorum etiā filios petendorum honorum iure lege lata priuauit. auctores ſunt Plutarchus in Sulla, Paterculus li. 2. & Dionyſius Halicarnaſſeus lib. 8. qui addit illis etiam aditum in ſenatū obſtructum fuiſſe, itaque petentibus illis, vt, lege Cornelia abrogata, capeſſendorum honorū poteſtas ſibi fieret, Cicero conſul reſtitit. qua de re Quinctilianus libro 11. cap. 1. & Cicero in Piſonem: Ego adoleſcentes bonos & fortes, ſed vſos ea conditione fortunæ, vt ſi eſſent magiſtratus adepti reip. ſtatum conuulſuri viderentur, meis inimicitiis, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. Hinc Plinius Ciceronem appellans, Te orante, inquit, proſcriptorum liberos honores petere puduit. Sextam orationem cōſularem M. Tullius ad Atticum numerat, quā habuit, cùm prouinciā in concione depoſuit. Prouincias ſenatus cōſulibus lege Sempronia decreuerat Macedoniā & Galliā ciſalpinam. Macedoniā vt Dio ſcribit, Cicero, Galliā Antonius erat ſortitus. cōmutatis deinde prouinciis, Cicero

pro illa hanc recepit, acceptamq; in concione deposuit. hinc in Pisonem, Ego inquit, prouinciam Galliã senatus auctoritate, exercitu, & pecunia instructam, & ornatam, quã cum Antonio communicaui (commutaui fortasse rectius) quod ita existimabam tempora reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo Ro. Interim L. Sergius Catilina arma per Italiam locis opportunis parabat, pecuniam sua aut amicorum fide sumptam mutuam, Fæsulas ad C. Manlium centurionem portabat: deniq; plurimos cuiusq; generis homines adsciscebat, & in proximum annum consulatum petebat, vt Sallustius scribit. cùm omnia, vt consul designaretur, Catilina moliretur, nihilq; intentatum relinqueret, M. Tullio referente placuit senatui, vt ad pœnam quæ ambitus crimini constituta erat, decem annorum exsulium lege ad populum lata, adderetur. hæc Dio. Legem de ambitu se consulem tulisse, Cicero quoque pro Murena aliquoties significat. item in Vatinium: Atq; illud etiam audire à te cupio, quare, cùm ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, sine vi tulerim, saluis auspiciis tulerim, salua lege Ælia & Fusia, tu eam esse legem nõ putes? vetabat eadem lex, biennio, quo quis peteret, petiturúsve esset gladiatores dare, nisi ex testamento præstituta die, vt ibidem, & pro Sextio ait. Cum Catilina, vt Dio tradit, hanc legem Tulliam contra se ex S. C. latam putaret, manum quandam comparauit, & Ciceronem cum aliis nonnullis principibus in campo comitiis interficere conatus est, vt ipse confestim designaretur. Edicta comitia consularia fuisse videntur in ante diem XII. Kalend. Nouemb. qui nominatur in Catil. I. sed, cùm pridie eius diei Cicero Catilinæ cõsilia ad senatum detulisset, factum est S. C. ne postero die comitia haberentur, vt de iis rebus in senatu agi posset. Itaque postridie, inquit Cicero pro Murena, frequenti senatu Catilinam excitaui. atque eum de iis rebus iussi, si quid vellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. atque ille, vt semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit, atq; induit, tum enim dixit, duo corpora esse Reip. vnũ debile infirmo capite, alterum firmũ sine capite: huic, cùm ita de se meritũ esset, caput se viuo non defuturum. Hactenus Cicero. idem est apud Plutarchum. Eo die, id est, decimo octauo ante, quàm primã

Catilina-

Catilinariam Cicero dixit, vt Asconius in Orat. in Pisonem scribit, factum est S.C. vt viderent consules, ne quid respub detrimenti caperet. de quo Sallustius, & Plutarchus qui addit, hoc S.C. facto, Ciceronem res externas Q. Metello commisisse, ipsi vrbem curæ fuisse, idem Cicero epist. 2. lib. 5. Famil. significat. Comitiis, quòd homines iam tum coniuratos, vt pro Murena testatur, in campum deduci sciebat, descendit in campum cum firmissimo presidio fortissimorum virorum, & cum illa lata insigniq; lorica, vt omnes, boni animaduerterent, & cùm in metu & periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem præsidiúmq; eius concurrerent. Tectus igitur præsidio firmo amicorum, Catilinæ tum, & Autronii copias & conatum repressit, vt ait pro Sulla. & in Catil. 1. Cùm proximis comitiis consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio & copiis, nullo tumultu publicè concitato. Loricæ qua tectus Cicero in campum descendit, meminerũt Plutarchus, & Dio. His comitiis Catilina repulsam iterum tulit; consules declarati sunt, D. Iunius Silanus, & L. Licinius Murena. Cùm igitur nihil, inquit Dio, Catilinę procederet, iussit coniuratos noctu in domum quandam conuenire. Fuit ea domus M. Porcii Lecæ, in quam coniuratos nocte ea, quæ cõsecuta est posterum diem nonarum Nouemb. Catilinæ denunciatione conuenisse, Cicero pro Sulla ait. tum Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi cõdicio, tum descriptio totam per vrbem cædis atque incendiorum constituta est, quod à Cic. Orat. 1. & 2. in Catil. & à Sallustio] explicatur. Dixit ibi Catilina, paullulum esse sibi etiam tum moræ, quòd Cicero viueret, reperti sunt duo equites Romani, qui sese illa ipsa nocte paullò antè lucem Ciceronem in suo lectulo interfecturos pollicerentur, Orat. 1. in Catil. Alter eorum C. Cornelius à Sallustio & Cicerone pro Sulla nominatur. ei Sallustius L. Varгunteium addit, qui senator non eques fuit. Plutarchi libri Marcium & Cethegum habent. Dio neutrius nomen expressit. Cùm autem Cicero per Fulуiam de dolo, qui parabatur, vix dum etiam cœtu illo dimisso, certior factus esset, domum suam maioribus præsidiis muniuit atque firmauit; exclusit eos, quos Catilina mane

ad ipsum salutatum miserat, Cicer. in Catil. 1. Sallustius, Plutarchus, Appianus & Dio. v 1. Idus Nouemb. Cicero senatum in Iouis Statoris ædem, quæ erat initio viæ Sacræ, quà ad Palatium ascenditur conuocauit. Venit eodem Catilina, eique nullus senator assidere voluit, vt Plutarchus scribit. Cicero in Catil. 1. & 2. ait principes ordinis senatorii partem illam subselliorum ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquisse. Tum M. Tullius consul, siue præsentiam eius timens, siue ira commotus, orationem habuit luculentam, atque vtilem reipubl. quam postea scriptam edidit, ait Sallustius. Hæc est prima oratio in Catilinam, & septima consularis, qua Catilinam emisit, epist. 1. libr. 2. ad Att. Ego, inquit in Pisonem, L. Catilinam, cædem senatus, interitum vrbis non obscurè, sed palam molientem, egredi ex vrbe iussi: vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus. Plutarchus; Cicero eum vrbe exire iussit: oportere enim inter se, qui verbis, & illum, qui armis rempub. gereret, murum interesse. Catilina igitur nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus & fascibus imperii insignibus adhibitis, ex vrbe in Manliana castra profectus est. Postridie, quàm Catilina profugit, Cicero orationem ad populum habuit, quam octauam consularem numerat epist. 1. libr. 2. ad Att. & est secunda Catilinaria, in qua Orator gratulatur populo & reipub, quòd Catilina ex vrbe sit profectus: atque ad confirmandos animos bonorum ciuium, & infringendos coniuratos vtriusque partis copias inter se comparat. Postquàm Romæ compertum fuit, Catilinã in castra Manliana profectum esse, senatus Catilinam & Manlium hostes iudicauit. decreuit præterea, vbi consules delectum haberent, Antonius cum exercitu Catilinam persequi maturaret, Cicero vrbi præsidio esset, auctore Sallustio. Catilina iam bellum gerente, cùm eius socii in vrbe relicti nondum essent deprehẽsi, Cicero Murenam consulem designatum defendit, vt ex ipsa oratione & pro Flacco apparet. Accusarunt eum de ambitu Ser. Sulpicius, M. Porcius Cato, & Cn. Postumius. Sulpicius competitor eius fuerat, & repulsam tulerat. Catonem Plutarchus in eius vita scribit iurasse, accusaturum se quemcunque pecuniam populo dare cognouisset: ideoque Murenæ nomen ab eo delatum esse, quòd is pecunia

cunia effecisset, vt consul cum Silano designaretur. Defenderunt Murenam Q. Hortensius, M. Crassus, & M. Cic. qui, cùm Hortensium eloquentiæ laude tum florentem superare contenderet, nullam partem noctis conquieuit, vsque eò vt nimiis curis & vigiliis afflictus, inferior, quàm ille, in actione visus fuerit. hæc Plutarchus in Cicerone, vt ego iampridem conuerteram, vbi quod alii μὴ addunt, alii αὑτοῦ pro αὐτοῦ legunt, nullo modo probare possum. Interim P. Lentulus Sura legatos Allobrogum, qui Romam questum de auaritia magistratuum venerant, solicitauit, eósque in Galliam ad suos ciues cum literis misit. Cicero omni re, opera Q. Fabii Sangæ patroni ciuitatis Allobrogium, cognita, L. Valerio Flacco, & C. Pomptinio prætoribus imperauit, vt in ponte Muluio per insidias Allobrogũ comitatus deprehenderent. Igitur IIII. nonas Decembr. cum aduesperasceret occultè eò profecti, tertia ferè vigilia exacta, Allobroges cum comitatu & literis comprehenderunt, atq; ad Ciceronem, cùm iam dilucesceret, deduxerunt. III. Nonas Cicero principes coniurationis ad se venire iussit, & senatum in ædem Concordiæ vocauit. Ibi T. Vulturcii, & Allobrogum indiciis coniuratio omnis patefacta est. Introductis in Senatum indicibus, Cicero constituit C. Cosconium, M. Messalam, P. Nigidium, Ap. Claudium, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. quod ipse pro Sulla refert. Tum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius, & Cæparius ex S. C. in custodiam sunt traditi. quæ Cicero in Catilin. 3. Sallustius, Plutarchus, Appianus & Dio pluribus verbis exponunt. Eo die senatus Ciceroni togato, non vt multis, bene gestæ, sed vt nemini, conseruatæ reipub. testimonium dedit, & singulari genere supplicationis Deorum immortalium templa patefecit, in Orat. in Pisonem. eiusdem supplicationis mentio est Catilin. 3. & 4. Philip. 2. & 14. pro Sulla, & epist. 4. libr. 15. Famil. Sub noctem progressus in concionem Cicero, populo, qui frequens aderat, quidquid in Senatu actum erat exposuit ea oratione, quæ tertia in Catilinam exstat, & nona Consularis numeratur, epist. 1. lib. 2. ad Att. E concione Cicero, vt Plutarchus scribit, in domum vicini à populo deductus fuit, eo quòd domi eius in operto sacra Bonæ deæ à mulieribus & Vestalibus fie-

rent.ibi tum peracto sacrificio, cùm ignis in ara iam exstinctus putaretur, magna flamma è cineribus in altum sublata fuit. quo ostento aliarum mentes perculsæ fuerunt. Vestales Terentiam Ciceronis coniugem maritum adire, atq; dicere iusserunt, Quæ de patriæ salute agere instituisset, ea exsequi ne dubitaret. Ostenti huius mentio est quoque in Dionis historia libro 37. Postero die, pridie nonas Decemb. indicibus præmia constituta fuerunt, vt Cicero in Catilin. 4. indicat. Nonis Decemb. cùm Cicero consul intelligeret, paratos esse, qui Lentulum & Cethegum eriperent, dispositis præsidiis, & senatu cõuocato retulit, quid de iis fieri placeret, qui in custodiam traditi erant. Primus D. Iunius Silanus, quia consul designatus erat, sententiam rogatus, extremum supplicium in eos decreuit. ei assensi sunt deinceps multi, donec ad Ti. Neronem sententiæ dictio peruenit. hunc censuisse Appianus ait, vt comprehensi in vinculis haberentur, quoad Catilina bello profligatus esset. Cæsar deinde prætor designatus censuit, eos publicatis bonis in vinculis per municipia habendos. Huic sententiæ, ait Plutarchus, cùm & æquitatis plena, & ab homine eloquentissimo dicta esset, mométi Cicero nõ parum addidit: surrexit enim, atque in vtranque partem disseruit, partim illam Silani, partim hanc Cæsaris sententiam defendens. quibus verbis summam quartæ orationis in Catilinam comprehendit. in qua Cicero de duabus sententiis contrariis ita disputat, vt non obscurè in seueriorem Silani inclinet. atque hæc est decima oratio Consularis: quam in senatu nonis Decemb. habitam fuisse, ipse epist. I. lib. 2. ad Att. scribit, vt satis mirari nequeam, Siluium & Curionem affirmare, illam orationem VII. Idus dictam fuisse. Cæsari deinceps omnes assensos esse vsque ad Catonem, Appianus & Dio tradunt. Plutarchus ait, Q. Lutatium Catulum primum contradixisse. Inde M. Porcius Cato tribunus pl. designatus, adhuc admodum adolescens, pænè inter vltimos rogatus sententiam, tanta vi animi atque ingenii inuectus est in coniurationem, vt ardore oris orationem omnium lenitatem suadentium societate consilii suspectam fecerit. sic impendentia ex ruinis incendiisque vrbis, & commutatione status publici pericula exposuit, ita consulis virtutem amplificauit, vt vniuersus se-

natus

natus in eius ſententiam tranſiret. hæc Velleius, tu lege Ciceronem pro Sextio. Facto igitur S.C. in Catonis ſententiam, ſupplicium de Lentulo, Cethego, Statilio, Gabinio, Cæpario in carcere ſumptum eſt. Atque ita M. Cicero ſuis conſiliis, ſuis laboribus, ſui capitis periculis, ſine tumultu, ſine dilectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confoſſis, incenſione vrbem, internecione ciues, vaſtitate Italiam, interitu rempub. liberauit, in orat. pro Sulla. Ad veſperum, cùm Cicero, vt Plutarhus ſcribit, per forum ſe domum ſuam reciperet, non iam ſilentio ciues, neque ordine illum deducebant: ſed quocunque acceſſerat, omnes eum vocibus & plauſu excipiebant, & ſeruatorem ac conditorem patriæ appellabant, in foribus lampades & faces accenſæ vicos & angiportus clariſſima luce colluſtrabant, pro tectis mulieres ſtabant, vt eum virum honorarent & ſpectarent, qui clariſſimis viris comitatus tanto ſplendore per forum aſcenderet. Atq; hæc facta ſunt nonis Decemb. quas Cicero ſemper in ore habebat, vt ſcribit Brutus ad Att. Vide epiſt. 9. lib. 1. Fam. epiſt. 16. lib, 1. & epiſt. 1. lib. 10. ad Att. In conſulatu M. Tullius legem quoque de legationibus liberis tulit, ne, ſicut antea, infinitum, ſed annuũ tempus earum eſſet, libr. 3. de legibus. Quæſtor Ciceronis cos. fuit. T. Fadius, poſt red. in ſenatu. Antonii quæſtor fuit P. Sextius, pro Sextio. Eodem anno Cicero conſul L. Luculli currum triumphalem pænè in vrbem introduxit, in Lucullo. itaque Murenæ conſulatum petenti exercitus totus Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat, præſtò affuit, pro Murena. Eodem conſule referente, primum decem dierum eſt ſupplicatio decreta Cn. Pompeio Mithridate interfecto, confectóque Mithridatico bello in orat, de prouinciis cos. Hactenus conſulatum Ciceronis deſcripſimus. de quo M. Craſſus ita dixit, Se, quòd eſſet ſenator, quòd ciuis, quòd liber. quòd viueret, Ciceroni acceptum referre. quoties coniugem, quoties, domum, quoties patriam videret, toties ſe beneficium eius videre, epiſt. 11. lib. 1. ad Att. Maximè verò conſulatum hunc Cn. Pompeius probauit, qui, vt Ciceronem primùm decedens ex Syria vidit, complexus & gratulans, eius beneficio patriam ſe viſurum eſſe dixit, Philip. 2. idem vir abundans bellicis laudibus Ciceroni multis

audientibus hoc tribuit, vt diceret, frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi eius in rempubl. beneficio, vbi triumpharet, esset habiturus, libr. 1. de Officiis. Ciceronem prætereà Q. Catulus princeps senatus, & auctor publici consilii frequentissimo senatu parentem patriæ nominauit, in Pisonem. Neque solum Catulus, verum etiam multi alii sæpè in senatu Ciceronem patrem patriæ nominarunt, vt ipse testatur pro Sextio. in his Plutarchus numerat Catonem. de quo Appianus: Cùm Cato Ciceronem patrem patriæ appellasset, populus acclamauit: atque, vt quibusdam placet, hæc appellatio primum Ciceroni tributa, inde ad Imperatores peruenit. Hinc Iuuenalis Satyra 8. Roma parentem, Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit. & Plinius lib. 7. cap. 30. M. Tullium sic affatur: Salue primus omnium parens patriæ appellate. De Cicerone L. Gellius vir clarissimus in contione dixit, si ille consul, cum fuit, non fuisset, rempub. funditus interiturã fuisse, post red. ad Quirites. Idem ciuicam coronam Ciceroni deberi à republ. dixit, in Pisonem, vide Gellium lib. 5. cap. 6. Cùm extremis diebus anni huius noui tribuni pl. qui a. d. IV. Id. Decembr. magistratum inibant (vt supra ad annum DCLXXXVI. demonstrauimus) res eas, quas Cicero consul gesserat, vexare cuperent, ille P. Sextium Capua accersiuit cum eo exercitu, quẽ tum secum habebat: cuius aduentu tribunorum conatus sunt retardati, Cicero pro Sextio. Hos tribunos Plutarchus Metellum, & Bestiam nominat: sed L. Calpurnius Bestia tribunatu iam V. Id. abierat, quod Manutius & Corradus ex Sallustio monuerunt. Quinctus autem Metellus Nepos nouus tribunus pridie Kalend. Ianuarii Ciceronem consulem abeuntem magistratu contionis habendæ potestate priuauit. cuius iniuria Ciceroni tamen honori summo fuit. nam cum ille nihil ei, nisi vt iuraret permitteret, magna voce iurauit verissimum pulcherrimúmque iusiurandum: quod populus item mágna voce ipsum verè iurasse iurauit, epist. 2. lib. 5. Famil. Iurauit autem se patriam conseruasse, vt Plutarchus & Dio scribunt. & ipse Cicero in Pisonem. Ego, inquit, cùm in contione abiens magistratu dicere, à tribuno plebis prohiberer, quæ constitueram; cúmque is mihi tantummodò, vt iurarem permitteret; sine vlla dubitatione

tione

tione iuraui; rempublicam atque hanc vrbem mea vnius opera esse saluam, mihi populus Romanus vniuersus illa in contione non vnius diei gratulationem, sed æternitatē immortalitatémque donauit, cùm meum iusiurandum tale atque tantum iuratus ipse vna voce & consensu approbauit. quo quidem tempore is meus domum fuit è foro reditus, vt nemo nisi qui mecum esset, ciuium esse in numero videretur. huius frequentiæ, qua abiens consulatu domum fuit reductus, mentio est in epist.13.lib.1 ad Att.

Anno vrbis DCXCI. *Ciceronis* XLV.
COSS. *fuerunt*,
D. IVNIVS SILANVS, L. LICINIVS MVRENA.

Ab his Consulibus lata fuit lex Iunia Licinia, qua, vt leges trinundino die promulgarentur, pœna adiecta cauebatur, Cic. Philip.v. Vbi lex Cæcilia & Didia? vbi promulgatio trinundinum? vbi pœnæ recenti lege Iunia & Licinia? eiusdem legis meminit in Vatinium, & ad Atticum epist. 9. lib. 2. & epist. 15. lib. 4. Initio huius anni Catilina in agro Pistoriensi à C. Antonio procōsule cum exercitu cæsus est, Salustius, Dio lib.37. Liuius lib.103. Vicit eum prælio M. Petreius legatus Antonii. de quo Cicero pro Sextio. Victo Catilina Antonius laureatos fasces, vt Obsequens scribit, in Macedoniam prouinciā tulit. cui per triennium deinde præfuit. Quia verò Antonius in fascib. insignia laureæ præferebat, imperator appellatus erat. qua de re scripsi in Ligarianam. Itaq; Cic. epist. 5. lib. 5. Fam. qua Antonio T. Pomponium Atticum in Gręciam proficiscentem hoc anno commendauit, Imperatori adscribit, quod Paulus Manutius sine caussa miratur. nam & Dio libr.37. apertè tradit, Antonium ob victoriam de Catilina, quamquam cæsorum numerus infra legitimum esset, Imperatorem appellatum fuisse. Metellus tribunus pleb. a.d. III. non. Ianuar. vt est epist. 2. lib.5. Famil. cùm agere cœpisset, non in senatu, vt vir doctus annotauit, sed ad populum, ἐν τῷ ὁμίλῳ, vt Dio loquitur, (fuisse autem diem comitialem vetus Kal. ostendit) tertio quoq; verbo orationis suæ Ciceronem appellabat, cùm clamaret, non licuisse ei, Lentulum, Cethegum, & reliquos ciues

indicta caussa necare. atque hoc crimen verbo Ciceroni, re senatui intendebatur, auctore Dione. Cicero Metello forti animo restitit, & orationem Metellinam contra cōcionem Metelli scripsit, cum ille prior scripsisset, epist. 10. lib. 1. & epist. 12. lib. 3. ad Att. Meminit Quinctilian. libr. 9. cap. 3. Gellius lib. 18. cap. 17 Priscianus lib. 9. & 10. Tunc etiam Metellus Celer, qui Galliam prouinciam pro consule obtinebat, ad Cicerorem misit, epist. 1. lib. 5. Famil. querens Nepotem fratrem suum ab eo oppugnatum. cui Cicero epistola secunda respondet. Hoc anno ex indicio L. Vettii equitis R. qui de Catilinæ sociis in vrbe remanserant partim præsentes, partim cum citati non respondissent, damnati sunt, vt Dio scribit. in his fuerunt P. Autronius, Ser. Sulla, L. Vargunteius, M. Porcius Læca, C. Cornelius quos Cicero in orat. pro Sulla nominat. damnati sunt lege Lutatia de vi publica, quod indicant hæc verba Ciceronis pro Cœlio: Quā legem Q. Catulus armata dissensione ciuium, reip. extremis pænè temporibus tulit: quæque lex, sedata illa flamma consulatus mei, fumantes reliquias coniurationis exstinxit. Tum L. Torquatus, qui P. Cornelio Sullæ consulatum ante trienniū eripuerat, eiusdem nomen de duplici coniuratione detulit. de priore, quæ L. Tullo, M'. Lepido cos. inita fuit, Q. Hortēsius; de posteriore Cicero, qui illam anno superiore oppresserat, defendit oratione illa, quæ pro P. Sulla exstat. quam hoc tempore, condemnatis aliis coniuratis, habitam esse, illa verba argumento sunt: Seueritatem iudiciorum, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate. Huc accedit, quòd homines docti tribunum illum, quem Cicero ad lugendos coniuratos ex illis relictum videri ait, Metellum nepotem esse non sine caussa putant. Eodem tempore, cùm Sulla reus esset, domū Cicero in palatio emit, vt Gell. scribit lib. 12. c. 12. Domus emptæ à se meminit epist. 10. lib. 1. ad Att. quam scripsit mense Ianuario anni sequentis, quare non dubito, quin extremo huius anni mense, cum Q. Fusius Calenus tribunatum pleb. iniuisset, Cicero scripserit epist. 6. lib. 5 Famil. ad P. Sextium, qui, cùm anno superiore C. Antonii consulis quæstor fuisset, hoc anno pro quæstore cum eodem in Macedonia erat. vide orat. pro Sextio. Cn. Pompeius, confecto iam bello Mithridatico

thridatico, literas publicè miserat: in quibus, quòd gratulationem de rebus à se in vrbe gestis prætermiserat, Cicero cum eo expostulat epist. 7. lib. 5. Fam. P. Clodius Ap. F. adolescens audax & insolens Pompeiæ vxoris C. Cæsaris amorè captus, extremo hoc anno cùm Bonæ deæ in domo Cæsaris pro populo fieret, in opertum cum veste muliebri venit: sperans se, quòd imberbis esset, clam ingressum, ad Pompeiam peruenturũ. Sed dum in amplis & laxis ædibus oberrat, ab Aureliæ matris Cæsaris ancilla conspicitur, noméque rogatus, cùm se Auram pedisequam Pompeiæ quærere dixisset, ex voce agnoscitur, & à mulieribus in cubiculo ancillæ, cum qua domum ingressus erat, deprehenditur, atque foras eiicitur, vt Plutarchus in Cicerone & Cæsare scribit. Cicero in Orat. de harusp. respons. ait illum ancillarum beneficio emissum esse. tu vide epist. 10. & sequentes libr. 1. ad Atticum.

Anno vrbis DCXCII. *Ciceronis* XLVI.
COSS. *fuerunt*,
M. PVPIVS PISO, M. VALERIVS MESSALA.

P. Clodii facinore patefacto, à Virginibus & Pontificibus id nefas est decretum: Cæsar deinde vxori nuntium remisit, & Clodium tribunus pl. accusauit, auctore Plutarcho in Cæsare. Accusatorem Clodii Cicero de harusp. resp. Lentulum nominat. Clodium incesti crimine à tribus Lentulis accusatum fuisse, Valerius lib. 4. cap. 2. tradit. De Clodii iudicio vide epist. 13. lib. 1. ad Att. in eo M. Tullius testis productus, cùm Clodius crimen ita refelleret, vt diceret, se illa nocte nõ Romæ, sed longè ab vrbe Interamnæ apud Cassiniũ Scholã fuisse, Cicero contra pro testimonio dixit, illum ad se domum venisse, & de quibusdam rebus egisse. id quod verum erat, Plutarchus, Cicero pro domo, & Milone, ibidemque Asconius, Quinctilianus lib. 4. cap. 2. Valerius lib. 8. cap. 5. Absoluto Clodio Cicero cum eo idibus Maii in senatu contendit; epist. 13. libr. 1. ad Att. Hoc anno Q. Tullius Cicero M. frater prætor fuit: cúmque prætores prouincias sortirentur, Q. Ciceroni Asia obtigit, epist. 12. libr. 1. ad Att. Obtinuit eam prouinciam per triennium cùm L. Valerio

Flacco successisset, vt ex orat. pro Flacco intelligitur. Eodem anno Censores creatos fuisse, & lustrum condidisse, ex lib. 1. ad Att. & Dionis lib. 7. satis notum est. Hi Onuphrio sunt, P. Seruilius Isauricus, & Mam. Æmilius Lepidus. Ante hos Censores Ciceronem prò Archia dixisse, hæc orationis, quę ex tanto numero Interpretum nemo adhuc exposuit, arguunt: Est enim obscurum, proximis censoribus hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse, superioribus cum eodem quæstore fuisse in Asia, primis Iulio & Crasso nullam populi partem esse censam, L. Iulium Cæsarem, & P. Licinium Crassum censores fuisse, primos post datam ciuitatem Archiæ, anno DCLIV. diximus. Tertio anno pòst, L. Marcius Philippus & M. Perperna censores lustrum LXVI. fecerunt, quo tempore Archias in Asia fuit cum Lucullo quæstore, qui per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit, Cicero in Lucullo. Censura deinde intermissa fuit vsque ad annum vrbis DCLXXXIII. quo L. Gellius, Cn. Lentulus lustrum LXVII. fecerunt, cùm Lucullus in Asia bellum contra Mithridatem administraret. atque hi Censores proximi ante Ciceronis consulatum censum egerunt. Nam qui Cotta & Torquato COS. creati fuerunt, propter dissensionem abdicarunt: illi autem, quí anno insequenti iis successerunt, intercedentibus tribunis pl. nihil agere potuerunt, auctor Dio lib. 37. Itaque M. Tullius post consulatum ante censores, qui hoc anno creati fuerunt, A. Licinium Archiam, cui Gracchus quidam ciuitatis controuersiam mouerat, defendit illa oratione, quæ exstat. in qua primò, eum ciuem esse, probat: deinde reliqua oratione ornat, vt ciuitate Romana dignum esse demonstret. Corradus ex epist. 13. libr. 1. ad Att. putat, Ciceronem pro Archia dixisse Metello & Afranio COS. sed qui, quod inchoauit, nondum perfecit, nihil scripsisse videri potest. Hoc anno Pompeius tertium triumphum de Mithridate, Tigrane, plurimisque regibus, ac gentibus per biduum III. & prid. Kalend. Octobr. vt est in Fastis Capitol. egit. trium triumphorum Pompeii mentio est lib. 2. de Diuinat. de iisdem Cicero pro Balbo Cuius tres triumphi testes essent, totũ orbem terrarũ nostro imperio teneri. Eodẽ anno C. Cæsar, cùm esset in Hispania prętor,

populum

populum Gaditanum ſummis ornamentis affecit, controuerſias ſedauit, iura ipſorum permiſſu ſtatuit; & inueteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus diſciplináq; deleuit, vt Cicero in eadem oratione teſtatur. Tum quoque C. Pomptinius, qui anno ſuperiore in Galliam vlteriorem ex prætura miſſus erat, Allobrogas domuit, vt copiosè Dio lib. 37. narrat. Meminit Cicero in Orat. de Prouinciis COS. & Liuius lib. 103. nonis Decemb. Cicero ad Att. ſcripſit epiſt. 14. lib. 1.

Anno vrbis DCXCIII. *Ciceronis* XLVII.

COSS. *fuerunt*,

Q. CÆCILIVS METELLVS, CELER, L. AFRANIVS.

De his conſulibus Cicero libro 1. ad Att. Primis huius anni menſibus Tullius in vrbe fuit, epiſt. 15. & 16. lib. 1. ad Att. effecitque ne Q. fratri in Aſia ſuccederetur, epiſt 1. lib. 1. ad fratr. L. Flauius tribunus pleb. legẽ Agrariã auctore Põpeio promulgauit de agris diuidendis militibus Pompeii, & plebi, de qua Cicero lib. 1. ad Att. & Dio lib. 37. qui ſcribit Metellum conſulem tum à Flauio in carcerem ductum fuiſſe, vnde Cicero epiſt. 1. lib. 2. ad Atticum. nunc conſule in carcere incluſo, P. Clodius, vt idem Dio ſcribit, tribunatus cupidus primum tribunos quoſdam ſubmiſit, qui legem ferrent, vt patriciis quoque eius magiſtratus capiundi poteſtas eſſet. quod vbi non perſuaſit, patriciatum eiurauit, atque in concionem progreſſus, ad plebem tranſiit. In hanc ſententiam Dio. Cicero verò epiſt. 15. libri primi ad Atticum ita ſcribit: C. Herennius tribunuſpleb. ad plebem P. Clodium traducit: idémq; fert, vt vniuerſus populus in campo Martio ſuffragium de re Clodii ferat. addit Dio: Clodius tribunatum ſtatim petiit: ſed creatus non eſt, Metello ei reſiſtente: qui & propinquus Clodii erat, & ea, quæ ille agebat, non probabat. prætendebat verò adoptionem more maiorum non eſſe factam: quia plebeius, niſi lege Curiata, fieri nemo poſſet, apud Dionem ἐν τῇ εἰσφορᾷ τοῦ στρατιωτικοῦ νομοῦ, mendosè eſt pro τοῦ φρατριατικοῦ, quod ex lib. 39. cognoſcitur. vbi, τὴν ἐσφορὰν τοῦ φρατριατικοῦ de Clodii adoptione agẽs dicit. Clodio igitur tũ frater Metellꝰ, & cõcors ſenatus

principi Cn.Pompeio sentẽtiam dicenti, acerrimè vna voce ac mente restitit. Cicero de harusp.resp. Metellus etiam consul incipientem furere Clodium atque conantem, sua se manu interfecturum, audiente senatu dixit, pro Cœlio. Idibus Martiis huius anni Cicero Commentarium consulatus sui Græcè compositum ad Atticum misit, epist.16. lib.1. Misit eundem Rhodum ad Posidonium, vt ornatius de iisdem rebus scriberet. ille verò rescripsit, se illud ὑπόμνημα cùm legeret, non modò non excitatum esse ad scribendum, sed etiam planè perterritum, epist.1.lib.2.ad Att. Ciceronem ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπατείας Plutarchus in Cæsare adducit. Scripsit etiam Cicero de consulatu suo versibus tres libros. Tertium poema exspectato, inquit epist. 16.lib. 1. ad Att. & epist.3.lib.2. Sed me κατάκλεισις mea illa commouet, quæ est in libro tertio. Libro etiam primo de Diuin. Q. frater plures versus ab Vrania Musa in secundo de consulatu pronuntiatos commemorat, quorum tres ex libris consulatus Ciceronis Lactantius adducit lib. 3. cap. 17. De Prognosticis, quæ Atticum propediem exspectare iubet, epist. 1. lib.2. quid dicam non habeo. Certè quæ lib. 1. de Diuinatione ex Ciceronis prognosticis adducuntur, Aratea sunt, atq; Διοσημείοις Græcè exstant. Priscianus quoque lib. 10. 16. & 18. Ciceronem in Prognosticis citat. verum, quos adducit versus, ex Arato expressi sunt. Post Idus Martii huius anni Cicero aliquamdiu ruri fuit. Romam autem è Pompeiano se recepit a. d. IIII.Id. Maii, epist. vlt. libr.1. ad Att. Kalend. Iunii Antium profectus fuit, epist. 1.libr. 2.ad Att. Hoc anno Q. Metellus Nepos prætor portoria Italiæ lege lata sustulit, auctore Dione. de portoriis Italiæ sublatis, Cicero epist.16.libr.2. ad Att. Sub idem tempus, vt Dio scribit, Faustus Sullæ F. in honorem patris munus gladiatorium, & magnificum epulum populo dedit: balneas etiam cum oleo gratuito præbuit. Hoc munus Faustum testamento patris debuisse, Cicero pro Sulla ait. Hoc est Fausti adolescentis nobilissimi epulum magnificentissimum, ex quo Vatinium famem suam explesse, Cicero in interrogatione ait. Hoc anno conspiratio inter tres principes ciuitatis facta est, Cn. Pompeiũ, M. Crassum, & C. Cæsarem, de qua Cicero libro secundo ad Atticum.

Anno

Anno vrbis DCXCIIII. *Ciceronis* XLVIII.
COSS. *fuerunt*,

C. IVLIVS CÆSAR, M. CALPVRNIVS BIBVLVS.

Cvm C. Antonio C. Octauius in Macedonia anno superiore successisset: vt cognoscitur epist. 1. libr. 2. ad Att. Antonius hoc anno lege Lutatia de vi accusatus est à M. Cœlio, vt est in Orat. pro Cœlio. Antonium apud Cn. Lentulum Claudianum (sic lego ex libris olim impressis) reum factum esse à Q. Fabio Maximo, Cicero in Vatinium demonstrat, sed, an de eodem crimine Cœlius & Maximus accusarint, mihi non constat. Hoc Dio lib. 38. scribit, Antonium de Catilinæ coniuratione in iudicium adductum, propter malè administratam prouinciam condemnatum fuisse. Cicero verò pro Cœlio ait, Antonio nocuisse opinionem maleficii cogitati. Antonius condemnatus, in Cephallenia exsulauit, auctore Strabone libr. 10. nec à M. Antonio fatris filio cum aliis exsulibus restitutus fuit. Philip. 2. De sua defensione Cic. pro domo ita inquit: Hora fortasse sexta diei questus sum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de republ. quæ mihi visa sunt, ad illius miseri caussam pertinere; hæc homines improbi ad quosdam viros fortes longè aliter, atque à me dicta erant, detulerunt: hora nona, illo ipso die, tu es adoptatus. Hinc Suetonius in Iulio: Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum statum, P. Clodium inimicum eius frustrà iampridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horáque nona traduxit. Transiit Clodius ad plebem adoptione, quæ arrogatio dicitur. adoptatus fuit à P. Fonteio. contra quam adoptionem Cicero pro domo sua disputat. de eadem Suetonius in Tiberio: P. Clodius ob expellendum vrbe Ciceronem plebeio homini, atque etiam natu minori in adoptionem se dedit. In hac adoptione Cæsar legem Curiatam tulit, Pompeius in auspicio fuit, epist. 7. & 12. lib. 2. ad Att. & de harusp. resp. Tullius mense Aprili & Maio extra vrbem Antii, in Pompeiano, Formiano, & Arpinati in literis vixit: ibíque epist. quartam & sequentes vsque ad 18. lib. 2. ad Atticum misit. Attico deinde in Epirum profecto, Cicero se Romam

recepit, & ea, quæ in sequentibus epistolis leguntur, ad Atticum scripsit. Consiliis publicis nullis, vt est epist. 23. intererat, totúmque se ad forensem operam laborémque contulerat. Tum A. Thermus bis Cicerone defendente absolutus est, pro Flacco. Tum quoque L. Valerius Flaccus, qui ex prętura, quam Cicerone consule gesserat, Asiam prouinciam obtinuerat à D. Lælio repetundarum accusatus, à Q. Hortensio & M. Cicerone defensus est. Ciceronis oratio exstat: de Hortensii defensione vide epist. vlt. lib. 2. ad Att. Hoc anno P. Vatinius, qui in Dionis libris Πούπλιος Ἀτίνιος nō sine mendo nominatur, tribunus pl. Cæsari consuli in omni re obscurus est, eáque gessit, quæ à Cicerone in interrogatione in Vatinium reprehenduntur. Lege Vatinia Cæsari data in quinquennium fuit Gallia citerior cum Illyrico, & tribus legionibus, quibus Senatus Galliam vlteriorem cum alia legione adiecit, Dio lib. 38. Plutarchus, Suetonius, & Orosius lib. 6. c. 7. In hoc imperio Cęsar Ciceronem sibi legatum esse volebat, lib. 2. ad Atticum epist. 19. & epist. 18. A Cęsare, inquit, valdè liberaliter inuitor in legationem illam, sibi vt sim legatus. & de prouinciis cos. Me, vt sibi essem legatus, non solum suasit, verùm etiam rogauit. Consul Cæsar leges multas tulit, quæ ab ipso Iuliæ sunt appellatæ. de quibus Dio lib. 38. & Cicero de harus. resp. Tum, leges Iulias contra auspicia latas, & hic & in cōncionibus dicere. Tulit prætereà, vt ager Campanus iis, qui ternos plurésve liberos haberent, diuideretur, Suetonius & Velleius. Curatores etiam, qui agros diuiderent, constituit Vigintiuiros ex iis, qui plurimos honores gessissent, atque ad eam rem quàm maximè idonei essent, auctore Dione initio libri 38. Suetonius quoq; in Augusto. XXuiros agrum Campanum plebi Iulia lege diuisisse, ait. In his fuit Cosconius. quo mortuo Cicero in eius locū inuitatus fuit, epist. 19. lib. 2. ad Att. in iisdem fuit Cn. Tremellius Scrofa, quo de Varro lib. 1. de re rust. cap. 2. nominat eosdem Frontinus, & Plinius libr. 7. cap. 52. Sed Cicero XXuiratum repudiauit, quod Quinctilianus lib. 12. cap. 1. scribit, & ipse epist. 2. lib. 9. ad Atticum de Cæsare inquit, Repudiari se totum, magis etiam quàm olim in XXuiratu, putabit; ac solet, cum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam: ita me sibi

fuisse

fuisse inimicum, vt ne honorem quidem à se accipere vellem. Paterculus quoque in commemoratione exsulii Ciceronis addit: Hoc sibi contraxisse videbatur Cicero, quòd inter XXuiros diuidendo agro Campano esse noluisset. Hic scrupulum iniicit oratio de prouinciis COS. in qua Cicero ait, se à Cæsare fuisse rogatum, vt quinqueuiratum acciperet, eúmque se obstinatione quadam sententiæ repudiasse. prætereà quinqueuiri nominantur, epist. 7. libr. 2. ad Att. Sunt viri doctissimi, in rebus Romanis cognoscendis diu multúmque versati, qui scribunt Cæsarem ad æstimationem agri Campani XXuiros creasse. ac prætereà quinq;, qui æstimatum diuiderent. Dant illi quidem testem in hanc rem Dionem: sed verba, quibus hoc demonstretur, in græca eius historia inuenire equidem adhuc nulla potui. Comitiis tribunitiis P. Clodius Pulcher tribunus pl. factus fuit opera Cæsaris, vt scribit Dio, & Plutarchus in Cæsare. Etsi autem Pompeius Clodium omni cautione, fœdere, execratione deuinxerat, nihil in tribunatu contra Ciceronem esse facturum, vt est pro Sextio: ille tamen in fide non mansit: sed tribunus pl. factus, continuo se in Ciceronem conuertit. qua de re dicemus, si prius illud admonuerimus. hūc tertium fuisse annum imperii Q. Ciceronis in Asia. quo ad duos priores adiuncto, M. Cicero epistolam illam pulcherrimam, quæ est prima lib. 1. ad fratrem, misit, in qua omnia præcepta bene administrandæ prouinciæ ita persequitur, vt amplius nihil requiri possit. Eiusdem anni vltimis mensibus scripsit epistolam secundam ad fratrem, vt ex ipsa cognoscitur.

Anno vrbis DCXCV. *Ciceronis* XLIX.
COSS. *fuerunt*,
L. CALPVRNIVS PISO CÆSONINVS, A. GABINIVS.

PRAETORES huius anni à Suetonio in Iulio nominantur duo, C. Memmius, & L. Domitius. C. Memmium prætorem ex lege Licinia & Iunia edixisse, vt Vatinius adesset die tricesimo, Cicero in Vatinium ait: Piso, & Gabinius sunt duo funesti, non consules, sed latrones atque euersores reip. quos suis coloribus Cicero multis locis depinxit: vt in Orat.

poſt reditum, pro domo, pro Sextio, de prouinciis c o s. in Piſonem, & alibi. His conſulibus ſedentibus, inſpectãtibus, atque adeò adiuuantibus M. Tullius conſeruator patriæ à ſceleratiſſimo tribuno pleb. in exſulium eiectus eſt. Clodius enim, vt Dio lib. 38. ſcribit, ſperans, facilè ſe Ciceronem oppreſſurum, ſi prius ſenatum, equites & plebem ſibi conciliaſſet, quattuor leges, populares illas quidem, ſed reipubl. perniciofas, initio huius anni, quod Cicero in Piſonem ſignificat, tulit: vnam, vt frumentum populo gratis daretur: alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo ſeruaret: tertiam de collegiis reſtituendis, nouisque iuſtituendis, quartam, ne quem Cenſores in ſenatu legendo præterirent, néve qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus; & vtriusque Cenſoris ſententia damnatus eſſet. hæc Aſconius in Piſonianam, Dio lib. 38. & Cicero paſſim. Alias deinde rogationes idem Clodius vno eodémque tempore promulgauit, vnam de prouinciis conſulum nominatim, alteram de Ciceronis pernicie, vt ait pro Sextio. Pactus enim cum Conſulibus, Gabinio Syriam, Babylonem, Perſas; Piſoni Achaiam, Theſſaliam, Græciam, Macedoniam, omnémque Bœotiam dedit. Cicero De prouinciis, & in aliis Orationib. Ad Ciceronis perniciem lex illa pertinebat, qua tulit, Qui ciuem Rom. indemnatum interemiſſet, ei aqua & igni interdiceretur: cuius verbis etſi non nominabatur Cicero, tamen ſolus petebatur, inquit Paterculus libr. 2. idémque ſcribit Dio libr. 38. atque iccirco Tullius hoc priuilegium appellat. vide Orat. pro domo. Reus igitur Cicero, vt Plutarchus ſcribit, veſtem mutauit, & ſordidatus populo ſupplicauit. Tum Clodius illi omnibus vicis occurrebat ſtipatus hominibus contumelioſis & temerariis; qui petulanter mutationem veſtis, & habitum Ciceronis exagitantes, multisque locis luto & lapidibus in eum coniectis, ſupplicationes impediebant. Cum Cicerone tamen primum omnis ferè ordo equeſter veſtem mutauit: eúmque nobiliſſimi adoleſcentes numero ad x x. millia ſordidati, deprecatores eius ſalutis, comitabantur. Deinde cum ſenatus frequens conueniſſet, vt veſtem tanquam in publico luctu mutandam cenſeret, idque conſules vetarẽt, & Clodius cum armis ad curiam ver-

ſaretur,

ſaretur, ſenatores non pauci è ſenatu, veſtibus diſciſſis & clamore ſublato, ſe proripuerunt. Hactenus Plutarchus. Dio lib. 38. tradit, equites in Capitolium tunc conueniſſe, atq; ad conſules & ſenatum miſiſſe legatos non ſolùm è ſuo ordine, verum etiam Senatores duos, Q. Hortenſium, & C. Curionem, qui pro Cicerone deprecarentur. Vnde Cicero pro Sextio ait, Cùm incredibilis in Capitolium multitudo ex tota vrbe, cunctaque Italia conueniſſet, veſtem mutandam omnes, meq; omni ratione defendendum putarunt. erat tum ſenatus in æde Concordiæ, & Gabinium conſulem, Piſone abſente, orabat. equites quoque R. & omnes boni veſte mutata ſe pro Ciceronis capite ad pedes Gabinii proiecerunt, quorum precibus ab illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, conſtantia, L. Mummius ad ſenatum de rep. retulit, ſenatusq; frequens veſtem pro Ciceronis ſalute mutandam cenſuit, pro Sextio. Dio hunc Mummiũ vocat L. Ninnium Quadratum, & ſcribit, eum populo auctorem fuiſſe, vt tãquam in aliqua publica calamitate veſtem pro ſalute Ciceronis mutaret. Pro me, inquit Cicero poſt reditũ ad Quir. ſenatus, hominumq; præterea viginti millia veſtẽ mutauerunt. Sed conſules edixerunt, vt ad ſuum veſtitum ſenatores redirent. vide orationes poſt reditum, pro domo, pro Sextio, & in Piſonem. Tum Gabinius L. Ælium Lamiã equeſtris ordinis principem relegauit, quod Dio libro 38. dicit, ἐκ τῆς πολιτείας ἐξήλασε. meminit Cicero poſt redit. in ſenatu, pro Sextio, in Piſonem, & epiſt. 16. lib. 11. Famil. Itaque Cicero non ſolum à cõſulibus, verum etiam à Cn. Pompeio proditus, & derelictus, maluit vrbe cedere, quàm bonorum vitam ſeruis armatis obiicere, quod ipſe in orationibus non ſemel teſtatur. Habebat domi ſuæ Mineruæ ſignum, idque longo tempore religioſiſſimè coluerat. Cùm autem ex vrbe diſceſſurus eſſet, hoc ſignum in Capitolium delatum ibi dedicauit, & ſubſcripſit, MINERVAE CVSTODI VRBIS, Plutarchus & Dio. Hæc eſt illa Minerua cuſtos vrbis: de qua Cicero epiſt. 25. libri 12. famil. & libro 2. de legibus. Dio lib. 45. Ἀθηνᾶν φυλακίδα nominat. Diſcedentem M. Tullium omnes boni flentes proſecuti ſunt, vt ipſe pro domo ait. Ceſſiſſe vrbe Ciceronem puto menſe Martio extremo. nam, vt ex Plutarchi Cæſare, & primo Commentario de bello Gal-

lico intelligitur, cum Heluetios a. d. v. Kal. Apr. de finibus suis exire constituisse, Cæsar cognouisset, maturauit ab vrbe proficisci. atque octauo die ad Rhodanum peruenit, neque tamen prius Cæsar ad exercitum abiit, quàm Ciceronē per Clodium Italia expulisset, auctore Plutarcho. Vbi compertum fuit Ciceronem discessisse, Clodius de exsulio eius ad populum tulit, atque edictum proposuit, vt illi aqua & ignis interdiceretur, & ne intra quingenta millia passuum ab Italia tecto reciperetur. Hæc Plutarchus in Cicerone, quibus gemina scribit Dio lib. 38. in eo tamen dissentit, quòd Ciceroni lege Clodia irrogatum fuisse ait, ne intra stadiûm tria millia septingēta quinquaginta id est, millia passuūm CCCLXIX. ferè, ab vrbe illi esse liceret. Cicero epist. 4. lib. 3. ad Att. in lege hoc correctum fuisse ait, vt sibi vltra quadringenta millia liceret esse. Dio hoc quoque legi adiectum fuisse tradit, vt si Tullius intra spatium definitum visus fuisset, & ipse, & qui eum recepissent, impunè interficerētur. hinc Cicero pro domo: Pœna est, qui receperit: quam omnes neglexerunt. Pœnam neglectam fuisse, omnibus reuerentibus M. Tullium, comiterque excipientibus & prosequentibus, Plutarchus quoque scribit. Clodius præterea villas Ciceronis eiecti inflammauit, & domum in palatio incendit, atque in area templum libertatis extruxit, Plutarchus, Dio, & Cicero pro domo. Bona diripiebantur, atque ad Consules deferebantur. columnæ marmoreæ ex ædibus ad socrum Pisonis portabantur: in fundum autem Gabinii vicini consulis, nō modo instrumentum aut ornamēta villæ Tusculanæ, sed etiam arbores transferebantur. hæc Cicero pro domo, post reditū in senatu, pro Sextio, & in Pisonem. Templum Libertatis, νεὼν ἐλευθερίας, Cicero lib. 2. de legib. templum Licentiæ vocat. Pulsum M. Tullium pedibus iter per Lucaniam Siciliam versus fecisse, Plutarchus scribit. Naryce Locridis fuit VI. Idus Aprilis, ibique scripsit epistolam secundam lib. 3. ad Att. Inde Cicero Vibonem venit, quod est oppidum Lucaniæ ad fretum, & à Locris conditum prius Hipponium appellatum fuit, Strabo lib. 6. Cæsar. 3. de bello Ciuili. Ibi, vt Plutarchus scribit, Vibius homo Siculus, qui cum alia multa commoda ex Ciceronis amicitia perceperat, tum eo consule præfectus fabrûm fuerat, illum in ædes quidem non

recepit,

recepit, ſed fundum ſe ipſi aſſignaturum denunciauit. Sic illa Plutarchi verba, χωρίον δὲ, καταγράψειν ἐπηγγέλλετο, ego iampridem conuerterã: cùm præſertim alibi quoque verbum καταγράφειν pro attribuere & aſſignare vſurpatum notaſſem, vt περὶ φιλαδελφίας: ἕτεροι δὲ, παλλακίσι καὶ πόρναις οἰκίας καὶ ἀγροὺς καταγράφοντες, ὑπὲρ οἰκοπέδου καὶ γωνίας πρὸς ἀδελφοὺς διαμονομαχοῦσι. Meritò igitur Xylander noſter à Bocchii & Corradi falſis interpretationibus diſceſſit. Cicero ſe ad Vibonem in fundo Sicæ fuiſſe, ad Atticum ſcribit, epiſt.2. & 4. lib.3. Siciliam, quam Cicero petebat, eo tempore obtinebat C. Virgilius (Γάϊος Οὐεργίνιος eſt apud Plutarchũ) prætoris Ciceroni ſcripſit, ne in Siciliã veniret. quare conſilio repentè mutato, iterum à Vibone Brunduſium terra petere contendit, vt ipſe pro Plancio narrat. In eo itinere III. Idus April. Thurii ſcripſit epiſt.5. lib.3. ad Att. & XIV. Kal. Maii Tarenti, ſequentem. eodemque die ſe Brunduſium veniſſe, epiſtola 7. eiuſdem libri ſcribit. vrbem ipſam ingreſſus non eſt: ſed in hortos M. Lenii Flacci ſe cõtulit, pro Plancio, meminit etiam in Sextiana. Apud M. Lenium dies XIII. fuit, epiſt.4. lib.14. Famil. Pridie Kal. Maii, cùm Brunduſio proficiſcens Dyrrhachium vento ſecundo tranſmitteret, atque aduerſus ex alto reflaſſet, reiectus eſt: deinde iterum in altum prouectus, Dyrrhachium peruenit. vbi, cùm è naui in terram egreſſurus eſſet, terræmotum & maris conuulſionem exſtitiſſe ferunt. vnde haruſpices coniiciebant, illius exſulium non fore diuturnum, quòd hæc mutationis ſigna eſſent. Hæc Plutarchus. Dyrrhachio aliquorum dierum viam in Macedoniam, ad Planciumque perrexit, & cum eo Theſſalonicam X. Kalend. Iunii venit, pro Plancio, & epiſt.8. lib.3. ad Att. Theſſalonicæ Cn. Plancius ſua liberalitate Ciceronem per menſes ſeptem retinuit. quo tempore plures epiſtolas ad Atticum ſcripſit, quæ lib.3. ab octaua vſque ad XXII. leguntur. Interim Q. Cicero, cùm iam Aſiam per triennium obtinuiſſet, de prouincia antè Kal. Maii deceſſit, epiſt.9. li.3. ad Att. Fratrem aliquanto poſt ſuum diſceſſum ex prouincia veniſſe, ait pro domo. meminit quoq; in Sextiana. Itaque M. Cicero, Idib. Iunii ad eum miſit epiſt.3. lib.1. & deinceps ſequentem. Tertio Non. Octob. Theſſalonica ad Terentiam vxorẽ miſit ep.2, lib.14. Fam. Redeamus nũc ad

acta vrbana. Cicerone expulſo, Clodius legem promulgauit de Ptolemæo rege Cypri, vt bona eius publicarentur, & regnum in prouinciæ formam redigeretur: idq; negotium M. Catoni mandatum eſt, quo de Cicero ſæpè, Plutarchus in Catone, Appianus lib.2. Dio lib.38. Kal. Iunii, vt eſt in orat. pro Sextio, decreuit Senatus frequens de Ciceronis reditu, diſſentiente nullo, referente L. Mummio tribuno pl. interceſſit Ælius Ligus. Pompeius quoque illo tempore ſe accuſans, vt Plutarchus ſcribit, quòd Ciceronem prodidiſſet, de illius reditu, amicorum opera adiutus, agere cœpit. Reſiſtente Clodio, placuit Senatui, nihil in rep. decernere, nulla de re agere, niſi Cicero ab exilio reuocaretur. Hinc Cicero pro Sextio: Omnia ſenatus reiiciebat, niſi de me primùm conſules retuliſſent, & in Piſonem: An tum eratis conſules, cùm quacunque de re verbum facere cœperatis, aut referre ad ſenatum, cunctus ordo reclamabat; oſtendebatque, nihil eſſe vos acturos, niſi prius de me retuliſſetis? de eadem re vide epiſt.24. lib.3. ad Att. Initur deinde conſilium de interitu Cn. Pompeii, ait Cicero pro Sextio, quam rem Aſconius in Milonianam ſic exponit: Cum III. Idus Sext. Pompeius in ſenatum veniſſet, dicitur ſeruo P. Clodii ſicam excidiſſe eáq; ad Gabinium conſulem delata, dictum eſt, ſeruo imperatum à P. Clodio, vt Pompeius occideretur. Pompeius ſtatim domum rediit, ex eo domi tenus. & Cicero pro Milone: Comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſeruus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta eſt confitenti ſica de manibus, caruit foro Pompeius poſtea, caruit ſenatu, caruit publico. Huc pertinet illud paradoxo 4. Ante ſenatum tua ſica deprehenſa eſt. & in Piſonem: Deprehenſus cum ferro ad ſenatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuiſſe conſtabat. Meminit etiam pro domo. Quarto Kalend. Nouembris octo tribuni pl. de Ciceronis reditu legem promulgarunt: iiſdemque referentibus P. Lentulus cos. deſignatus, præſtantiſſimam de Cicerone ſententiam dixit. pro Sextio, poſt red. in ſenatu, & epiſt. 23. lib.3. ad Att. Theſſalonica Cicero ſe Dyrrhachium recepit: ibique VI. Kal. Decembr. ſcripſit ad Terentiam epiſt.1. lib.14. famil. & partem epiſtolæ 22. lib.3. ad Att. pridiè Kal. Decemb. inde miſit ad Terentiam epiſt.3. lib.14. & ad Atticum

cum epiſt. 23. lib. 3. & deinceps quatuor reliquas eiuſdem libri. Exierunt deinde paludati in prouincias conſules, Piſo in Macedoniam, Gabinius in Syriam, Cicero pro Sextio. IIII. Idus Decemb. noui tribuni pl. T. Annius Milo, P. Sextius, C. Seſtilius, M. Ciſpius, T. Fadius, M. Curtius, C. Meſſinius, Q. Fabricius, Sex. Atilius Serranus, & Numerius Quinctius, magiſtratum inierunt, pro Sextio, & poſt reditũ in ſenatu.

Anno vrbis DCXCVI. *Ciceronis* L.
COSS. *fuerunt*,

P. CORNELIVS LENTVLVS
SPINTHER, Q. CAECILIVS
METELLVS NEPOS.

PRAETORES eodem anno fuerunt, L. Cæcilius, M. Calidius, C. Septimius, Q. Valerius, P. Craſſus, Sex. Quinctilius, C. Cornutus, & Ap. Claudius Pulcher, Cicero poſt reditum in Senatu. Kalendis Ianuarii P. Lentulus ſimulac de ſolenni religione retulerat, nihil humanarũ rerum ſibi prius, quàm de Cicerone agendum iudicauit. cùm princeps rogatus ſententiam L. Cotta dixit, nihil de Cicerone actum eſſe iure, nihil more maiorum, nihil legibus: proptereaque lege illi opus nõ eſſe: verùm Pompeius cenſuit, vt ad ſenatus auctoritatem populi beneficium adiungeretur. atque eo die confecta res eſſet, niſi Sex. Atilius tribunus pl. non auſus intercedere, noctem ſibi ad deliberandum poſtulaſſet. Hæc Cicero poſt redit. ad Quirites, pro domo, pro Sextio. & lib. 3. de legibus. Poſtea res acta eſt in ſenatu, alia nulla. & cùm variis rationibus impediretur, voluntate tamen perſpecta ſenatus, cauſa ad populum VIII. Kal. Febr. fuit delata, quo die Clodiani, cæde in foro maxima facta, flumine ſanguinis reditũ Ciceronis intercludendũ putauerunt, poſt reditum ad Quirites, & pro Sextio. Clodius enim, vt Dio lib. 39. ſcribit, illo die, cùm lex ad populum ferretur, acceptis à fratre Appio gladiatoribus, quos ille in funere Marci propinqui ſui daturus erat, impetu in multitudinem facto, multos vulnerauit, multosq; occidit. Tum in foro tribuni pl. vulnerati fuerunt, & Q. Cicero inter cadauera tanquam occiſus iacuit, Plutarchus, & Cicero pro Sextio. Crudeliſſimæ cædis eo tempore

in foro factæ, mentio est etiã in Miloniana. Clodium Milo tum de vi postulauit: sed in iudicium non adduxisse Dio scribit, quòd nondum creati essent Quæstores, per quos iudicum sortitionem fieri oporteret, Neposq; Prętori edixisset, ne quod iudicium, ante quam iudices sorte deligerentur, fieri pateretur. Quæstores autem, nisi habitis prius comitiis ædilitiis, quibus hac de causa mora potissimum afferebatur, creari non poterant. In hanc sententiam Dio: Cicero verò in Sextiana ait, consulem, prætorem, tribunump].noua noui generis edicta proposuisse: ne reus adesset, ne citaretur, ne quæreretur, ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceret. quo pertinet illud de harusp. respons. Restiterunt etiam, ne causam diceret. Quare, cùm Milo videret iudicia esse sublata, ne Clodius omnia vi posset efficere, curauit, inquit idem post redit. in senatu. Emit enim gladiatores, vt Dio scribit. de quibus Cicero lib. 2. de officiis: Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emptis reipub. causa, quæ salute nostra continebatur, omnes P. Clodii conatus furoresque compressit. Senatus autem multo antè, quàm lex de Ciceronis reditu fuit lata, gratias agendas censuit ciuitatibus iis, quæ M. Tullium ciuem optimè de rep. meritum recepissent, pro domo, in Pisonem, Parad. 4. & Plutarchus. Idē decreuit, vt qui prouincias cum imperio obtinerent, qui quæstores legatiq; essent, salutem & vitam Ciceronis custodirent, pro Sextio. Idē ad M. Tullii salutem auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui remp. saluam esse vellent, implorauit, in Pisonem. Factum enim S. C. fuit, vt literis cōsularibus cuncta ex Italia omnes, qui rempub. saluam vellent, conuocarentur, pro Sextio, post redit. in senatu, & pro domo. Cùm igitur Ciceronis capitis seruandi causa Romā vno tempore quasi signo dato Italia tota conuenisset, Lentulus consul senatum frequentissimum in Capitolium cōuocauit, in Pisonem, & post redit. in senatu. Ibi tum in templo Iouis opt. max. Q. Metellus Nepos cos. qui Ciceroni vel maximè ex magnis contentionibus reipub. fuerat inimicus, permotus cùm auctoritate senatus, tum P. Seruilii incredibili grauitate dicendi, absens cum M. Tullio rediit in gratiā, post red. in senatu pro Sextio, & de prouinciis cos. hic cum mitissimam orationē in senatu habuis-

habuisset, Cicero ad eum misit epist. 4. lib. 5. Fam. in qua studium & auxilium eius implorat. Illo verò die, cùm ccccx. senatores, magistratusq; omnes in Capitolio adessent, Cn. Pōpeius de scripto sententia dicta, vni Ciceroni patriæ conseruatæ testimonium dedit: cuius sententiam frequentissimus senatus, vno P. Clodio dissentiente, secutus, M. Tullium ab exsulio reuocauit, post redit. in senatu, pro Sextio & pro Milone. de hoc S.C. in æde Iouis Mariana facto, Cicero lib. 1. de Diuinat. & Valerius lib. 1. cap. 7. Faciebat eodem die ludos in theatro consul, quò cùm ipse & senatores spectatum è senatu venissent, S.C. illud de Ciceronis reditu factū frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu cōprobatum est, pro Sextio, & lib. 1. de Diuinat. Postridie de Ciceronis salute P. Lentuli consulis, Cn. Pompeii cæterorumq; principum, in his P. Seruilii, & L. Gellii celeberrimæ & grauissimæ conciones fuerunt, post redit. ad Quirites, & in senatu, pro Sextio, in Pisonem. Eodemque die decretum in Curia fuit, populi ipsius Rom. & eorum, qui ex municipiis cōuenerant, admonitu; ne quis de cælo seruaret; ne quis moram vllam afferret. si quis aliter fecisset, eum planè euersorem Reip. fore, idque senatum grauissimè laturum: & vt statim de eius facto referretur, addidit etiam senatus illud: nisi diebus quinque, quibus agi de Cicerone potuisset, esset actum, rediret in patriam dignitate omni recuperata. decreuit eodem tempore senatus, vt iis, qui ex tota Italia salutis M. Tullii causa conuenerant, agerentur gratiæ, atque vt iidem ad res redeuntes, vt venirent, rogarentur, pro Sextio, post red. in senatu, & in Pisonem. Legem deinde omnes magistratus, præter Appium prætorem, duosque tribunos pleb. N. Quinctium & Sex. Atilium, ex S.C. promulgarunt, in Pisonem. Cùm ferendæ legis dies, qui fuit pridie Non. Sextil. venisset, & Lentulus consul, idemque lator legis comitia centuriata in campo Martio haberet, P. Clodius legem de more dissuasit, quòd Dio libro 39. planè scribit, & Cicero pro domo ita significat: Illa fuit pulchritudo populi Rom. illa forma, quam in campo vidisti tum, cùm etiam tibi contra senatus totiusque Italiæ auctoritatem & studium dicendi potestas fuit. & in Sextiana: Cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me, eodem ad verum populum in campo

Martio concionem. Verùm, cùm & alii, & Pompeius in primis legem suaderet, vt Dio scribit, summo censensu omniũ centuriarum accepta fuit, cùm nemini ciui vlla quo minus adesset, iusta excusatio esset visa, nullis comitiis vnquã multitudo hominum tanta, neque splendidior fuisset, in Pisoné. Constat enim, vt idem pro domo sua ait, nullis vnquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse, idem est in orat. post reditum. Pridiè Non. Sextil. ipso illo die, quo lex est lata, Cicero Dyrrhachio profectus, Brundusium venit Non. Sext. epist. 1. lib. 4. Att. Aduenienti Ciceroni tanquam totius Italiæ atq; ipsius patriæ dexteram porrexerunt Brundusini; cùm ipsis Nonis Sextil. idem dies aduentus M. Tullii fuisset, qui natalis idem Tulliæ filiæ, quæ ibi patri fuit præstò, idem etiam ipsius coloniæ Brundusinæ, idem Salutis, quæ res animaduersa à multitudine, summa Brundusinorum gratulatione celebrata est, pro Sextio, & li. 4. ad Att. epist. 1. Brundusii cùm esset in domo optimorum & doctissimorum virorum Lenii Flacci, & patris, & fratris eius, ante diem VI. Id. Sextil. cognouit literis Quincti fratris, mirifico studio omnium ætatum, atque ordinum, incredibili concursu Italiæ, legem comitiis centuriatis esse perlatam, ibidem. Inde à Brundusinis honestissimis ornatus, iter via Appia Romam versus fecit. In itinere XXIIII. dies consumsisse videtur, cùm Sextilis tum XXIX. dierum esset. Brundusio profectus Neapolim, inde Capuam, Sinuessam, Minturnas, Formias, Terracinam, & demum Ariciam, pridie Non. Septembr. Romam venit, epist. 1. lib. 4. ad Att. Toto autem illo itinere à Brundusio vsque Romam agmen perpetuum totius Italiæ vidit. neque enim regio fuit vlla, neque municipium; neq; præfectura aut colonia, ex qua non publicè ad Ciceronem venerint gratulatum. magnæ erant effusiones hominum ex oppidis, maximi concursus ex agris patrum familias cum coniugibus ac liberis: cumque viæ multitudine legatorum vndique missorum celebrarentur: vrbes Italiæ festos dies agere aduentus eius videbantur, in Pisonem, & pro Sextio. Ad vrbem ita venit, vt nemo vllius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui ipsi obuiam non venerit, epist. 1. li. 4. ad Att. itaque in Pisonem ait, Vnus ille dies mihi quidem

quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriã redii: cùm senatum egressum vidi, populumq; Rom. vniuersum: cùm mihi ipsa Roma propè conuulsa sedibus suis ad cõplectendum conseruatorem suum procedere visa est. Cùm venisset ad portam Capenam, qua via Appia ducit in vrbem, gradus templorum (in quibus fuit Martis & Camœnarum) ab infima plebe cõpleti erant, à qua plausu maximo cùm esset Ciceroni gratulatio significata, similis & frequentia, & plausus eum vsque ad Capitolium celebrauit, in foro & in ipso Capitolio miranda multitudo fuit, epist. 1. lib. 4. ad Att. Itaque ille vnus dies, ait pro domo, quo die me populus Ro. à porta in Capitolium, atque inde domum sua celebritate, lætitiaq; comitatum honestauit, tantæ mihi iucunditati fuit, vt tua mihi cõscelerata illa vis non modò non propulsanda, sed etiam emenda fuisse videatur. Plutarchus scribit, reuertenti Ciceroni tanta lætitia ciuitates, tanto studio homines obuiam venisse, vt infra veritatem sit, quod posteà dixit, se humeris Italiæ Romam reportatum fuisse. dixit autem hoc in extrema oratione post reditum in senatu. Postridie in senatu, qui fuit dies Non. Septembr. senatui gratias egit ea oratione, quæ, post reditum in senatu inscripta, exstat. egit etiam populo Rom. gratias, altera oratione, quæ post reditum ad Quirites inscribitur. De vtraque Dio ita scribit: καὶ ἦλθέ τε οὖν ὁ Κικέρων, καὶ χάριν τῇ τε βουλῇ, καὶ τῷ δήμῳ παραγαγόντων αὐτὸν τῶν ὑπάτων, καὶ κατὰ τὸ συνέδριον, καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἔγνω, id est, Rediit igitur Cicero, & gratias tum Senatui, tum populo, concione à Consulibus data, in senatu, & in cõcione egit. Eo biduo, cùm esset annonæ summa caritas, homines primò ad theatrum venerunt: vbi L. Cæcilio Rufo prætore ludos Apollinares faciente, ita infima concitata multitudo annonæ caritate tumultuata est, vt omnes, qui in theatro spectãdi causa consederant, pellerentur: deinde iidem ad Capitolium, vbi tum senatus habebatur, concurrerunt, cumq; cædem & incensionem Capitolii senatoribus minarentur, atq; iccircò per eos dies, quibus senatus de annona habebatur, consulares plerique abessent, quòd tutò se negarent, posse sententiam dicere, in Ciceronis sententiã factum est S.C. atq; ex eo lex promulgata, vt Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariç toto orbe terrarum daretur,

*G

Cicero pro domo,& epist.1.lib.4. ad Att. Asconius in Milonianam, Plutarchus in Pompeio, & Dio li.39. Secuta est deinde magna contentio de domo Ciceronis, quam Clodius Libertati consecrauerat. populus eam comitiis centuriatis eodem iure esse iusserat,quo fuisset. verũ senatus decreuerat, vt de eius religione ad Pontificum collegium referretur, vt est in orat.de harusp.resp. Apud pontifices pridie Kal.Octobris Cicero pro domo, dixit eam orationem, quæ exstat. in qua primum respondet Clodio, qui actionem eius de potestate rei frumentariæ Pompeio danda reprehẽderat, deinde suam domum propter Clodii consecrationem sacram non esse,sed ab omni religione vacuã atq; puram docet. Nam,vt Dio lib.39.scribit, lationem legis Curiatæ,qua è patriciis ad plebem Clodius transierat,criminans,quòd ex instituto maiorum per trinundinum promulgata non fuisset, omnẽ eius tribunatum, in quo de domo Ciceronis etiam constituerat, euertit; affirmans,nihil ab eo tribuno pl. iure fieri potuisse, qui ipse contra omne ius plebeius factus esset.atque ita pontificibus persuasit, vt sibi aream, quæ ab omni religione vacua & pura esset,restituerent.Hactenus Dio. Itaq; Cicero in Pisonem ait: Me consequentibus dieb. in ea ipsa domo, qua tu me expuleras.quam expilaras, quam incenderas.Pontifices, Consules, P.C. collocauerunt:mihiq;, quod ante me nemini, pecunia publica ædificandam domum censuerunt, in quem locum Asconius legendus. Superficiem ædium consules de consilii sententia æstimarunt H-S. vicies, Tusculanam villam H-S. quingentis millibus, Formianum H-S. ducentis quinquaginta millibus, epist. 2. libr.4.ad Att. Eodem anno Ptolemæus rex Ægypti, cum, ingenti pecunia cõsumpta,vt rex atque socius populi Rom.appellaretur, eam vi ab Ægyptiis extorqueret. & cum hoc nomine, tum quòd Cyprum à Romanis repetere,aut amicitiam eis renũciare nollet, apud suos offendisset, regno pulsus, Romã venit, P.Lentulo etiam tum consule, cui Cilicia obtigerat, petens, vt in regnum restitueretur. Ægyptii quoque legatos, qui Regis crimina purgarent, miserunt. de quibus Dio, & Cicero de harusp.respon. Ante diem tertium Non. Nouembr. expulsi fuerunt fabri de area Ciceronis. Quincti fratris domus primò fracta coniectu lapidum ex area Marci, deinde inflammata

mata iussu Clodii, epist.3.li.4 ad Att. hæc est vis illa nefaria, qua se cum fratre domum expulsum fuisse, ad Lentulū scribit. Cùm autem Clodius saxis, & ignibus, & ferro vastitatem ædibus Ciceronis intulisset, decreuit senatus, eos, qui id fecissent, lege de vi, quæ est in eos qui vniuersam Remp. oppugnassent, teneri, in orat. de harusp. responsis. Quæ deinde vsque ad VIII. Kal. Decembr. acta sunt, vide epist.3.lib.4.ad Att. IV. Idus Decemb. noui tribuni pl. magistratū inierunt, è quibus à Cicerone lib.1. Famil. lib.2. ad Fratrem, & Dione lib.39. hi nominantur, P. Rutilius Lupus, C. Porcius Cato, C. Caninius, L. Racilius, Cn. Plancius, A. Plautius, Sex. Antistius Vetus, & Cassius. Cùm tribuni magistratum inissent, C. Cato turbulentus adolescens, nec imparatus ad dicendum, contionibus assiduis inuidiam & Ptolemæo simul, qui iam profectus ex vrbe erat, & P. Lentulo consuli paranti iam iter, concitare, secundo quidem populi rumore, cœpit. quod ex li. XXII. Annal. Fenestellæ Nonius Marcellus refert. In quindecim legatis, quos Pompeius sibi rei frumentariæ causa legauerat: fuit Q. Cicero, qui cùm esset in Sardinia, M. Cicero ad eum scripsit, quæ extremo huius anni mense in senatu acta fuerunt, epi.1. lib.2. ad Fratr.

Anno vrbis DCXCVII. *Ciceronis* LI.

COSS. *fuerunt*,

CN. CORNELIVS LENTVLVS MARCELLINVS, L. MARCIVS PHILIPPVS.

IN collegio prætorum huius anni fuerunt, Cn. Domitius, Q. Ancharius, & C. Claudius Pulcher, vt pro Sex. libr. 2. ad frat. & in Cicerone Plutarchi cognoscitur. M. Tullius initio huius anni omni studio in id incubuit, vt P. Lentulo, qui Ciliciam pro consule obtinebat, Ptolemæi regis reductio decerneretur. Argumento sunt epistolæ, quæ hoc tempore ad Lentulū missæ li.1. Famil extant. Tum quoq; orationem de rege Ptolemæo, cuius apud Aquilā, & Fortunatianū mentio est, habuisse videtur, cùm regis Alexādtini restitutionē Lentulo sua sententia decerneret. XIIII. Kalend. Februarii Cicero scripsit ad Q. fratrem epist. 2. libr. 2. vbi ait, Comitia ædilicia, quibus Clodius ædilitatē petebat, edicta esse a.d. XI. Kalen. Febr. Clodius ædilis factus, Miloni diē

dixit,& de vi ad populum accuſauit: pro Sextio, in Vatiniū, & lib. 2. ad Frat. qua de re Dio ita ſcribit: Clodius ſimulatq; ædilitatem Marcellino,& Philippo cos. iniit, Miloni diem dixit,quòd gladiatoribus rempub.obſediſſet:quæ enim ipſe commiſerat,quorumq; nomine reus erat, ea illi crimini dabat; non quòd Milonem condemnatum iri ſperaret, qui patronos magnos, in iis Pompeium & Ciceronem, habebat; ſed vt per hanc cauſam & Milonem oppugnaret,& patronos eius vexaret. IIII. Non. Febr. Milo affuit: ei Pompeius aduocatus venit: producta dies eſt in VIII. Idus: quo die Pompeius, cùm pro Milone apud populum diceret,clamore, cōuicioq; iactatus eſt,Clodiuſq; diem in Quirinalia, id eſt,XIII. Kal. Mart. produxit: epiſt.3.lib.2.ad Frat. & epiſt.5.lib.1. Fa. Cicero autem iam ante diem tertium Kal. Febr. ad Atticum ex Epiro in Italiam reuerſum miſerat epiſt. 4. lib. 4. A. d. IV. Id. Febr. P. Sextius à M. Tullio Albinouano lege Lutatia de vi poſtulatus fuit, propter cædem, quam anno ſuperiore, VIII. Kal. Febr. cùm de Ciceronis reditu ageretur, in foro factam diximus. defenſus fuit cùm ab aliis,tum à Q. Hortenſio, & M. Cicerone: cuius oratio pro Sextio exſtat. Sextius abſolutus fuit a. d. II. Id. Mart. epiſt.4. lib.2. ad Frat. Oppugnauerat Sextium maximè P. Vatinius, qui etiam teſtimonium in illum dixerat. itaque Cicero Vatinium teſtem perpetua interrogatione accuſauit, quæ oratio ſeparatim edita exſtat, de qua Fabius lib.5.cap.7.& Cicero epiſt.9.lib.1.Fam. Tota verò interrogatio mea (orationē in Vatiniū ſic appellat) nihil habuit aliud, niſi reprehenſionē illius tribunatus: in quo omnia dicta ſunt libertate,animoq; maximo de vi,de auſpiciis,de donatione regnorū. III. Id. Feb. Cicero dixit pro Beſtia de ambitu,apud prætorē Cn. Domitiū,in foro medio, maximo cōuentu. Prid. Id. T. Pōponius Atticus Pilia vxore ducta nuptias celebrauit. in quibus Cicero cœnauit, epiſt.3. lib.2.ad Fratr. Tulliam filiam Cicero anno proximo ante conſulatum ſuum deſponderat C. Piſoni L.F. Frugi, epiſt. 2. lib.1.ad Att. eius amor, virtus, pietas in Ciceronem exſulantem, tanta fuit, vt ſupra nihil poſſet, epiſt. 1.& 3. lib. 14.ad Fam.& in orat. poſt redit. Ei verò fructum pietatis ſuæ ferre nō licuit: deceſſit enim anno ſuperiore, vt ex Sextiana,& ora. in Vatinium cognoſcitur. Quem cùm Tullia hoc anno eluxiſſet,

xisset, Cicero pridie Non. April. eam Furio Crassipedi despõdit, eiq; VIII. Idus sponsalia præbuit: lib. 2. ad Frat. epist. 5. vt Manutius nunc distinxit. Vnde scribit ad Att. lib. 4. epist. 5. Viaticum Crassipes præripit. De hac coniunctione gratulatus quoq; Lentulus Ciceroni fuit: cui Cicero respondet ep. 7. lib. 1. ad Fam. Non. April. factum fuit S. C. in Ciceronis sententiam vt de agro Campano frequẽti senatu Idib. Maii referretur, epist. 9. lib. 1. Famil. Cùm autem Miloni dies in Nonas Maii prodita esset, Cicero Roma exiuit, villasq; lustrauit, epist. 5. & 6. libr. 2. ad Frat. Prodigia interim facta, vt Dio lib. 39. scribit. Nam & in Albano monte sacellum Iunonis, quod in mensa dedicatum orientẽ solem spectabat, ad septẽtriones conuersum est, fax à meridie ad Aquilonem porrigi visa, lupus vrbem intrauit, terra mouit. ciues quidã fulmine icti sunt, & in agro Latiniensi auditus fuit strepitus sub terra cũ fremitu. quæ cùm haruspices expiari vellent, iratos Deos esse, quod loca sacra & religiosa profana haberentur, responderunt. Hanc occasionem arripiens Clodius ædilis, habuit concionem de sacris & religionibus; atq; Ciceronis domum inter ea loca esse dixit, quæ consecrata profana haberentur. itaq; postridie Cicero defendens se in senatu, qui ex haruspicum responso decreuerat, vt de locis sacris & religiosis consules ad senatum referrent, orationem habuit de haruspicũ responsis, quæ exstat. in qua haruspicũ responsa contra Clodium interpretatur. Tum quoque Cicero, vt Dio scribit, Milone & quibusdam tribunis pl. adhibitis, in Capitolium venit, & tabulas de exsulio suo à Clodio tribuno pl. fixas deiecit. sed Clodius cum fratre Caio, qui Prætor erat, interueniẽs, eas tum eripuit: postea verò obseruata Clodii absentia, rursus in Capitolium ascendit & tabulas inde ablatas, domũ suam asportauit. quod factum à Clodio reprehensum cum Tullius in senatu, vt Plutarchus narrat sic defenderet, vt diceret Clodium contra leges è patriciis ad plebem transiisse, ideoque nihil eorum, quæ gessisset, ratum habendum esse; Cato indignatus illi contradixit: non quòd Clodium laudaret, cuius acta oderat: sed graue & violentum esse confirmabat, tot decreta, & res gestas senatusconsulto tolli; in quibus essent etiam ea, quæ ipse in Cypro & Byzantii gessisset. de quibus rebus præter historicos Cicero pro domo, in Sex-

tiana,& alibi. Hoc etiam tempore actum in senatu fuit de stipendio exercitus Cæsaris.idq; Cicero se non solum decreuisse, sed etiam, vt alii decernerent, laborasse, ait in orat. de prouinciis cos. stipendii decreti meminit epist.7. lib.1. Fam. vbi & de decẽ legatis. de quib. sic in oratione de prouinciis: Actum est de decem legatis: quos alii omnino non dabant: alii exempla quærebant: alii tempus differebát, alii sine vllis verborũ ornamentis dabant, in ea quoq; re sic sum locutus, vt omnes intelligerent, me id, quod reip. causa sentirẽ, facere vberius propter ipsius Cæsaris dignitatem, & pro Balbo: Idẽ in angustiis ærarii victorem exercitũ stipendio affecit: Imperatori decem legatos decreuit. Hos decem legatos à Dione intelligi puto, cùm de honoribus Cæsari habitis inquit, ὥστε καὶ ἐκ τῆς βουλῆς ἄνδρας, ὡς καὶ ἐπὶ δεδουλωμένοις παντελῶς τοῖς Γαλάταις ἀποστεῖλαι. Nam re benè gesta, dispensandæ cohonestandæque victoriæ, vt Manlius apud Liuium libro 38. ait, Imperatoribus decem legati decernebantur, A. Gabinius, qui Syriam procos. tenebat, in Palæstina re bene gesta contrá Aristobuli filium Alexandrum, ipsumque Aristobulum, vt Iosephus lib.14. Antiquitatum scribit, literas Romã misit, quibus & rem benè gestam in bello nuntiauit, & supplicationem à senatu postulauit. Idib. Maii senatus frequẽs supplicationem Gabinio denegauit, epist.7. lib.2. ad Fratrẽ de prouinciis cos. & in Pisonem. Deinde, cùm prouinciæ consulares futuris cõsulibus lege Sempronia essent decernendæ, vt in Argumento orat. de prouinciis scripsi, & de quattuor prouinciis sententiæ dictæ essent, de Syria, Macedonia, & duabus Galliis; M. Tullius rogatus sententiam, orationem, quæ de prouinciis consularibus exstat, in Senatu habuit, in qua suadet, vt Syria & Macedonia futuris cõsulibus decernantur, & Galliæ Cæsari non adimantur. Ante orationem de prouinciis in libris Ciceronis legitur Corneliana, pro L. Cornelio Balbo. quam hoc anno a M. Tullio dictam esse ex eo suspicor, quod de supplicatione stipendio & decem legatis extrema ferè oratione dicitur. ea enim hoc anno Cæsari decreta esse, nõ solum oratio de prouinciis docet, verum etiam epist.7. lib.1. ad Lentulum, quam tametsi docti quidã ad secundum Consulatũ Pompeii & Crassi referant,

rant, tamen hoc anno ſcriptam eſſe arguit, quod L. Racilius inter magiſtratus nominatur, quem Marcellino & Philippo cos. tribunum pl. fuiſſe ſupra diximus. Igitur Balbus, cùm eſſet Gadibus in Hiſpania natus, ac bello Sertoriano Imperatoribus Romanis probatus, bello confecto à Cn. Pompeio ciuitate Romana donatus, & quia per L. Cornelium hoc beneficium conſecutus fuit, L. Cornelius Balbus vocatus eſt. Ei inimici Cæſaris & Pompeii accuſatorem comparatunt, qui Balbo hoc tempore ciuitatis controuerſiam mouit; negans eum iure & rectè ciuitate donatum, cùm ex fœderato populo, quo in numero Gaditanus erat, nemo poſſet, niſi is populus factus eſſet fundus, id eſt, auctor obſtringendi ſe iure ciuium Romanorum, in ciuitatem venire. Defenderunt Balbum Marcus Craſſus, Cn. Pompeius & Marcus Cicero. De Planciana, quæ ſuo loco non legitur, dicemus infrà. Nunc de Cœliana dicendum. Hoc anno Ciceronem pro Marco Cœlio apud Cn. Domitium Prætorem dixiſſe Corradus ſcribit. Manutius cùm in Commentario in epiſtolam quintam libri ſecundi ad Fratrem orationem pro Cœlio habitam, Marcellino & Philippo cos. ſcripſiſſet, exponens deinde epiſtolam duodecimam eiuſdem libri, diem illi in biennium prodit, atque L. Domitio & Appio Claudio cos. Cælium de vi accuſatum, & defenſum à M. Tullio facit. Res eſt non leuis, quæ & tanti viri animum in ſcribendo diſtraxerit, & aliis ancipitem curam cogitandi afferre poſſit. quare, an certi quid eruere queamus, experiamur. Quæſtionem illam Cn. Domitium exercuiſſe, ipſa oratio demonſtrat. Fuit autem Cneus Domitius prætor hoc anno, apud quem Ciceronem pro Beſtia dixiſſe, indicauimus. Fuit quoque alius Domitius Prætor biennio pòſt, apud quem Cœlius cauſam dicere debebat, epiſtola duodecima, libri ſecundi ad Fratrem. Cur autem Cœlium lege Lutatia de vi reum factum apud Domitium, qui his cos. non eum, qui biennio poſt præturam geſſit, putem, illa me cauſa maximè mouet, quòd Marcus Craſſus vna cum Tullio Cœlium defendit. (nam Interpretum inſcitia, qui Craſſum Cœlii accuſatorem faciunt, ridenda, ſeu miſeranda potius, quàm refutanda) Craſſus verò cùm

anno insequenti consul paludatus exierit, Appio, & Domitio cos. ne Romæ quidem fuit, nedum causas ibi orare potuit. Huc accedit, quòd Alexandrinæ legationis princeps Dio Academicus, cuius interficiendi causa Cœlium aurũ à Clodia sumpsisse, aduersarii arguebant, anno superiore fuerit occisus, auctore Dione lib. 39. & Strabone in 17. nec verisimile sit, accusatores huius cædis crimen & accusationẽ in annos plures distulisse. Si quis obiiciet, Cn. Domitium huius anni prætorem de ambitu quæsiuisse; Cœlium de vi accusatum fuisse: is si probauerit singulos prætores tantummodò vni quæstioni præfuisse, magnum fecerit. Nec me mouet, quod Cœlius Appio & Domitio cos. reus inuenitur. quid enim obstat quæso, quo minus hoc tempore absolutus, à gente Clodia in iudicium retrahi potuerit? Quod Latomus putat, hanc orationem Appio & Domitio cos. ideo habitam quòd Cn. Domitius, qui post illos Consul fuit, in eorum consulatu præturam gessisse videatur, tempori, quo ista scripsit, attribuo. Hoc ergo maneat, Cœlium lege Lutatia de vi propter seditiones Neapolitanas, & alia crimina accusatum, de seditionibus Neapolitanis, & Alexandrinorum pulsatione Puteolana à M. Crasso, de auro, quod à Clodia sumpsisse, & veneno, quod eiusdem Clodiæ necandæ caussa parasse dicebatur, à M. Cicerone hoc tempore esse defensum. Q. Metellus Nepos ex Consulatu in Hispaniam profectus, eam prouinciam hoc tempore proconsule obtinebat, vnde τῆς Ἰβηρίας ἀνθύπατος à Plutarcho in Cæsare nominatur, videturque ex Hispania ad Ciceronem misisse epistolam 3. libr. 5. Famil. in qua de contumeliosis contionibus Clodii ædilis conqueritur. Clodius frater Nepotis appellatur etiam in orat. post redit. in senatu, & pro domo, non propter affinitatem, vt vulgò Interpretes sibi persuaseruut, verum quia ἐν φύσει αὐτοῦ ἦν, vt Dio de Metello Celere ait, quem etiam Cicero de haruspicum respons. & pro Cœlio Clodii fratrem nominat. Fuerunt autem fratres patrueles, seu vt Iurisconsulti vocant, amitini. Cæcilia enim mater Clodii Metellorum amita fuit. Metellum Nepotem hoc tempore in Hispania decessisse, eumque à Cicerone intelligi epist. 7. lib. 4. ad Att. viri docti putant. quod si verum esset, Dionẽ lib. 39. vbi res ab eo in prouincia gestas, exponit, prætercter-

termissurum fuisse non arbitror. Immo si iam in Hispania periit, est quòd Pediano gratiam referat, qui illũ mortuum in vitam reduxit, atque in choro nouem consularium, qui biennio pòst Scaurum reum laudauerunt, collocauit. Vt vt sit, M. Tullius quinque epistolas libri quarti ad Att. nempe quartam, quinctam, sextam, septimam & octauam his consulibus scripsit. In sexta meminit epistolę ad Lucceium missæ, quæ est 12. libr. 5. Famil. qua vt res à se in consulatu gestas scribat, eum rogat. C. Iulius Cæsar, gestis hoc anno rebus illis, quas lib. 3. commẽtariorum perscripsit, exercitúq; in Aulercis Lexobiisque, reliquis item ciuitatibus, quæ proximè bellum fecerant in hibernis collocato, discedens in Italiam Lucæ hiemauit, auctore Plutarcho in Pompeio, Cæsare, & Catone. eóque Pompeium & Crassum extractos cõpulit, vt detrudendi L. Domitii caussa, qui palam minabatur, consulem se effecturum, quod prætor nequisset, ademptur úmque Cæsari exercitus, consulatum alterum peterẽt, Suetonius in Iulio. Ita factum, vt Domitius, qui tot annos, quot habebat, designatus consul fuerat, consul fieri non potuerit, epist. 8. lib. 4. ad Att. Cùm autem Pompeius & Crassus intra legitimum tempus professi non essent, effecerũt cum per alios, tum per C. Catonẽ tribunum pl. ne eo anno comitia haberentur: vt cùm res ad Interregnum rediisset, legitimè consulatum & peterent & capesserent, Dio lib. 39.

Anno vrbis DCXCVIII. *Ciceronis* LII.

CN. POMPEIVS MAGNVS II. M. LICINIVS CRASSVS II.

CONSVLATVM ex interregno inierunt, Dio libr. 39. Reliquósque magistratus suo arbitratu crearunt, quo tempore M. Cato in præturæ petitione repulsam tulit, & P. Vatinius in locum eius creatus est, Plutarchus & Dio. Cicero mense Aprili fuit ruri, ibique scripsit epist. 9. libr. 4. ad Att. cum Puteolis magnus esset rumor, Ptolemæum esse in regno. Eum A. Gabinius hoc anno iussu Pompeii in regnum restituit, Plutarchus in Pompeio, Dio lib. 39. Strabo lib. 12. & 17. Meminit Cicero in Pisonem, quam orationem his consulibus dixit, auctore Asconio, cùm Piso reuocatus è Mace-

donia sententia Ciceronis, quam anno superiore de prouinciis cõsularibus dixerat, de insectatione eius in senatu conquestus, atque in eum inuectus esset. Pisoni Cicero respondit oratione illa quæ exstat, & continet Pisonis vituperationem, quamuis in senatu sit habita loco sententiæ, vt testatur Quinctil. libr. 3. c. 9. Dicta fuit oratio, auctore Asconio, ante paucos dies, quam Cn. Pompeius ludos faceret, quibus theatrum à se factum dedicauit. Magnificentissima verò Pompeii munera secundo consulatu fuerunt, ait Cicero lib. 2. de Officiis, & demonstrat epist. 1. libr. 7. Famil. ad Marium. De theatro & ludis Pompeii, Plutarchus in eius vita, Dio libr. 39. Tacitus libr. 14. Plinius libr. 8. cap. 7. Hoc anno Cicero ad Quinctum fratrem scripsit epist. 8. 9. & 10. lib. 2. ad Atticum, epist. 9. 10. 11. & 12. lib. 4. In duodecima facit mẽtionem profectionis Crassi in Syriam, antequam verò paludatus exiret, cenauit apud Ciceronem in hortis Crassipedis generi, epist. 9. li. 1. Fam. Proficiscentem Ateius Capito tribunus pleb. diris cum ominibus retinere conatus est, ille verò dirarum obnunciatione neglecta, in Syriam contendit, atque exercitu deleto trans Euphratem cum ignominia & dedecore periit, Cicero lib. 1. & 2. de Diuinat. Plutarchus, Appianus, Dio, Velleius, & alii. Cicero etiam hoc tempore scripsit tres libros de Oratore, de quibus sic ad Att. epist. 12. lib. 4. de libris oratoriis factum est à me diligenter: diu multúmque in manibus fuerunt, describas licet. vide quoque procemium lib. 2. de Orat.

Anno vrbis DCXCIX. *Ciceronis* LIII.

COSS. *fuerunt,*

L. DOMITIVS AHENOBARBVS, AP. CLAVDIVS PVLCHER.

CVM Crassus hoc tempore in Syriam iter haberet, Cicero eius absentis caussam in senatu defendit, & cum consulibus atque consularibus magna contentione decertauit, vt scribit ipse ad Lentulum epist. 9. li. 1. & ad Crassum epist. 8. li. 5. Famil. Quæ initio huius anni mense Februario in senatu acta sunt, Cicero ad Fratrem scribit lib. 2. epist. 11. & 12. vt in libris Manutianis distinguũtur. Misit deinde in Galliam ad Cæsarem procos. C. Trebatium Testam iurisconsultum

cum

cum literis, quibus eum studiosissimè commendat, epist.5. lib.7. Famil. Tum etiam Q. Tullius Cicero legatus Cæsari in Galliam profectus est, de quo Cæsar lib.5. Comment. M. Cicero item Roma profectus, ruri scripsit ad Atticum, epist. 13. lib. 4. Fuit autem in Cumano & Pompeiano: atq; in Cumano instituit scribere πολιτικά, de optimo statu ciuitatis, & de optimo ciue, epist.13. lib.2. & 5. lib.3. ad Fratr. & epist.13. lib.4. ad Att. IIII. non. Iunii Cicero Romam rediit, epist.14. lib.2. ad Fratr. IIII. non. Quinctil. Suffenas & Cato absoluti sunt, epist.14. lib. 4. ad Att. de C. Catone absoluto Asconius pro Scauro. His rebus actis Cicero à Reatinis in eorum agrum eductus, apud Ap. Claudium consulem, & decem legatos Reatinorum caussam contra Interamnates egit, epist. 14. libr. 4. ad Attic. Varro de re rust. lib.3. cap.2. VII. Id Romam rediit. eóque tempore se à caussis & iudiciis districtissimum fuisse, ait epist. 15. libr. 2. ad Fratr. defendit tum Messium, item Drusum, de quibus epist.14. lib.4. ad Att. vbi hoc quoque scribit, se ex Quincti fratris litteris suspicari, iam eum esse in Britannia. Illo tempore ad Trebatium scripsit epist.6.7.8.9.& 10. lib.7. Fam. Ex Britannia Quinctus ad Marcum literas misit, quibus ille mense Sextili respondit eodem die, quo P. Vatinium defendit, epist. vlt. libr. 2. ad Fratr. de Vatinio in gratiam recepto & defenso scribit epistola longa ad Lentulum. Pro Vatinio Ciceronem dixisse L. Domitio, Ap. Clodio cos. Asconius testatur. Valerius quoque lib.4. cap.2. scribit, M Ciceronem P. Vatinium dignitati suę semper infestum duobus publicis iudiciis tutatum esse. itaque Vatinius se clientem Ciceronis appellat, epist.9. lib.5. Famil. M Æmilius Scaurus à C. Triario repetundarum postulatus apud M. Catonem prætorem, à M. Tullio defensus est a.d. IIII. nonas Septembr. vide Asconium. Hanc orationem vnà cum Planciana mense Septembri se absoluisse scribit, epist.1. libr.3. ad Fratr. Plancium his cos. à M. Iuuentio Laterense accusatum, & à Cicerone defensum esse, Latomus & Corradus putant, rectè meo quidem iudicio. Fuerat enim Plancius tribunusplebis biennio ante, vt diximus, atque in hunc annum ædilitatem rectè petiit. Quod autem Siluius per Consulem, quem Cicero comitia ædilitia habuisse ait, M. Crassum intelligit, nulla probabili ra-

tione nititur. nec potuit Plancius in tribunatu ædilitatem petere. huc accedit, quòd hunc fuiſſe legitimum annum ædilitatis Laterenſis, ex prætura eius perſpicuum fit: quam triennio poſt, Ser. Sulpicio, M. Marcello coſ. geſſit, epiſt. 7. lib. 8. Famil. Illud autem, quod Corradus pro certiſſimo argumento affert, ꝙ C. Alfius, qui præturam hoc anno geſſit, quæſitor in cauſſa Planciana fuerit, nullũ eſt. nam primum ex peroratione cognoſcitur, non C. Alfium, ſed C. Flauium quæſitorem fuiſſe, quem eundem præturam tum geſſiſſe, affirmare non auſim: arbitror enim tam quæſitorem, quàm conſilium, editicium fuiſſe: editos autem fuiſſe ab accuſatore, quæ poteſtas ſi rei fuiſſet, ait Cicero, eum ſine dubitatione C. Alfium tribulem ſuum quæſitorem, atque è Terentina, & Voltinia tribubus iudices fuiſſe editurum. Pridie nonas Septembr. ludi Romani, qui per nouem continuos dies fiebant, commiſſi ſunt. Ludorum diebus Cicero in Arpinati fuit, & XIII. Kalend. Octobr. Romam venit, epiſt. 1. lib. 3. ad Fratr. a. d. VI. Kalend. Octobris: cùm æquinoctium ſubeſſet, Cæſar exercitum Britannia reportauit, Cicero epiſt. 15. lib. 4. ad Att. & Cæſar libr. 5. Comment. cum Cæſar Britanniam peragraret, audiuit diſceſſiſſe filiam, Seneca de Conſolatione ad Marciam. Hinc Cæſaris luctus epiſt. 1. libr. 3. ad Fratr. de morte Iuliæ, quæ Pompeio nupta erat, Dio lib. 39. Plutarchus in Põpeio, & Cæſare. Cùm M. Craſſus A. Gabinio in Syria ſucceſſiſſet, ille in Italiam reuerſus XII. Kal. Oct. ad vrbem acceſſit, & IIII. Kal. vrbem noctu intrauit, & de maieſtate accuſatus eſt, epiſt. 1. lib. 3. ad Fratr. In eo iudicio Ciceronem Gabinium grauiſſimè accuſaſſe, Dio. lib. 39. auctor eſt. ſed Cicero ſe teſtimonium ſecundum fidem & religionem, grauiſſimè in eum dixiſſe, teſtatur epiſt. 4. lib. 3. ad Fratr. Gabinio abſoluto, M. Tullius VIII. Kal. Nouembr. in Tuſculanum profectus fuit. Ita extremis menſibus huius anni Cicero omnes epiſtolas libr. 3. ad Fratr. & poſtremas libr. 4. ad Att. & longam ad Lentulum ſcripſit. Gabinius de maieſtate abſolutus, de repetundis accuſatus & condemnatus fuit, quamuis Tullius rogatu Pompeii eum defendiſſet, Dio lib. 39. Valerius lib. 4. cap. 2. Sed huiuſce generis humanitas etiam in M. Cicerone præcipua apparuit: A. namque Gabinium repetundarum reum ſummo ſtudio defendit,

dit, qui eum in conſulatu ſuo vrbe expulerat. Cicero pro Rabirio Poſtumo ait, ſibi cauſſam defendendi Gabinii fuiſſe reconciliationem gratiæ. ibidem teſtatur, ſe Gabinium ex maximis inimicitiis receptum in gratiam, ſummo ſtudio defendiſſe. Meminit huius defenſionis D. Hieronymus in Apologia aduerſus Rufinum. Gabinio condemnato, C. Memmius lege Iulia de repetundis accuſauit C. Rabirium Poſtumum, qui, cùm poſt mortem patris ſui C. Curtii natus eſſet, à C. Rabirio auunculo adoptatus, C. Rabirius Poſtumus dictus fuit. defendit eum Cicero hiberno tempore, vt oratio indicat. Claudius Cæſar apud Suetonium refert, Rabirio Poſtumo Ptolemæum Alexandriam crediti ſeruandi cauſſa ſecuto crimē maieſtatis apud iudices motum fuiſſe. Hoc ad extremum admonebo, quatuor prætores huius anni à Cicerone in epiſtolis nominari, M. Catonem, Domitium, Seruilium, & C. Alfium, quibus Dio addit Ser. Sulpicium Galbam. tribunipl. apud Ciceronem ſunt, Q. Mucius Scæuola, Terentius, & C. Memmius his apud Valerium lib. 8. cap. 1. additur Lælius.

Anno vrbis DCC. *Ciceronis* LIIII.

COSS. *fuerunt,*

CN. DOMITIVS CALVINVS, M. VALERIVS MESSALA.

HI conſules non ſtatim initio anni, vt moris erat, ſed ſeptimo tandem menſe magiſtratum inierunt, auctore Dione lib. 40. Cùm enim anno ſuperiore comitiorum conſularium ſinguli dies obnuntiationibus ſublati eſſent, vt ſcribit Cicero epiſt. 3. libr. 3. ad Fratr. & ob id menſe Ianuario nulli dum Conſules eſſent, Interreges de more proditi fuerunt. qui rempublicam per ſex menſes adminiſtrarunt, cū quòd proter auſpicia, quæ ſecunda Interregibus non eueniebant, comitia habere non poſſent, tum quòd tribunipl. qui remp. tractabant, ne magiſtratus crearentur, impedirent, vt Dio ſcribit. Plura igitur hoc tempore interregna fuerunt: de quibus Cicero epiſt. 11. lib. 7. Famil. quam hoc tempore ſcriptam eſſe, res ipſa indicat, ſicut & ſequentes. quarum decima tertia data eſt III. nonas Mart. decima octaua VI. Idus Apr. Sed, cùm Tribunipl. comitia omni ratione impedirent,

ac primum vt tribuni milit. pro conſulibus, deinde vt Pompeius Dictator crearetur, ad populum ferrent, M. Catonis cohortatione adductus. Pompeius effecit, vt Cn. Domitius, & M. Meſſalla cos. tandem fuerint creati, Plutarchus in Pompeio, & Dio libr. 40. His cos. M. Craſſus interfecto P. filio, exercitúque deleto, trans Euphratem cum ignominia & dedecore periit, ait Cicero libr. 2. de Diuinat. & ſcribit præter alios Oroſius noſter libr. 6. cap. 13. Periiſſe Craſſum menſe Iunio Ouidius libr. 6. Faſtorum indicat. In locum P. Craſſi M. F. Cicero Augur factus fuit, vt Plutarchus ſcribit. In Auguratus petitione competitorem habuit C. Hirrum. de quo libr. 2. & 8. Famil. Sed M. Tullium augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius, & Q. Hortenſius nominauerunt, Philip. 2. Ab Hortenſio ſe cooptatũ in collegium, & inauguratum, ait in Bruto. Quo tempore Cicero Augur factus eſt, C. Scribonius Curio filius in Italia non fuit, vt ipſe ait Philip. 2. erat autem in Aſia, eóque Cicero ad illum miſit ſex primas epiſtolas lib. 2. Famil.

Anno vrbis DCCI. *Ciceronis* LV.

Conſul fuit,

CN. POMPEIVS MAGNVS III.

SINE COLLEGA.

PETEBANT in hunc annum Conſulatum ſummis contentionibus T. Annius Milo, P. Plautius Hypſæus, & Q. Metellus Scipio. Petebat in eundem annum Præturam P. Clodius, cui ſummæ inimicitiæ cum Milone intercedebant, itaque a. d. XIII. Kalend. Feb. cùm Milo Lanuuium proficiſceretur, & Clodius Aricia rediens ei occurriſſet, rixa & pugna forte commiſſa, Clodius interfectus fuit, quod Aſconius in argumento orat. pro Milone pluribus verbis narrat. Pompeius deinde ab interrege Ser. Sulpicio v. Kalend. Martii conſul creatus eſt, ſtatimque conſulatum iniit, & nouas leges tulit: duas ex S. C. alteram de vi, qua nominatim cædem Appia via factam, & incendium Curiæ, & domum M. Lepidi interregis oppugnatam comprehendit: alteram de ambitu, pœna grauiore, & forma iudiciorum breuiore propoſita. vtraque enim lex prius teſtes dari per triduum, deinde vno die atq; eodem & ab accuſatore, & ab reo perorari iubebat,

bebat, ita vt duæ horæ accusatori, tres reo darentur, auctore Asconio. hinc Tacitus in dialogo de Oratorib. ait Pompeium primum adstrinxisse, & imposuisse veluti frænos eloquentiæ. de hac lege Pompeii Cicero in Bruto, Maximè (inquit de se & Hortensio agens) perspecta est vtriusque nostrũ exercitatio paullo ante, cùm lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad caussas simillimas inter se, vel potius easdem noui veniebamus quotidie. & initio lib. 4. de Finib. Ain tandem, cum ego te hac noua lege videam, eodem die accusatori respondere, & tribus horis perorare, in hac me caussa tempus dilaturum putas? Perlata lege Pompeii, & L. Domitio Ahenobarbo Quæsitore suffragio propuli creato, Milo de vi, & de ambitu, & de sodalitiis postulatus fuit. Accusarunt de vi Milonem III. Idus Apr. Appius maior, M. Antonius, & P. Valerius Nepos, respondit illis vnus M. Cicero. qui cùm inciperet dicere, exceptus est acclamatione Clodianorum, ita, vt non ea, qua solitus erat, constantia diceret. sed oratio illa quoque excepta fuit, vt Asconius scribit. Meminit Quinctilianus libr. 4. cap. 3. Eam verò, quàm nos habemus, Cicero postea scripsit, cùm Milo esset Massiliæ, quò condemnatus, in exsulium intra paucissimos dies profectus fuit, Asconius, & Dio libr. 40. Accusatus deinde M. Saufeius, defendente Cicerone, & M. Cœlio, absolutus fuit. Sex. autem Clodius magno consensu damnatus est. Asconius. Pompeius in hoc consulatu Corneliam Q. Metelli Scipionis filiam vxorem duxit, & socerum sibi in quinq; menses extremos collegam subrogauit. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. 40. Appianus lib. 2. eundem Scipionem Censoriam potestatem, quam Clodius imminuerat, lege restituisse, Dio scribit. Hoc anno fingitur habitus sermo de finibus bonorum & malorum, quem Cicero libris quinque postea perscripsit. argumento sunt verba illa, quæ de libro quarto modò adduxi, & illa lib. 2. Vt M. Crassus fuit: qui tamen solebat vti suo bono: vt hodie est noster Pompeius: cui rectè facienti gratia est habenda. Extremo huius anni mense, cùm T. Munacius Plancus Bursa magistratu abiisset, à Cicerone accusatus, & Cn. Pompeio defensus, cõdemnatus fuit, Dio. lib. 40. & Cicero epist. 2. lib. 7. Fam. quam hoc tempore scripsit Plãcus omnib. sentẽtiis, maximo populi plau-

ſu condemnatus fuit quòd Curiam incendiſſet, Philippica 6.& 13.

Anno vrbis DCCII. *Ciceronis* LVI.
COSS. *fuerunt*,
SER. SVLPCIVS RVFVS, M. CLAVDIVS MARCELLVS.

Hoc tempore, certè poſt Clodii cædem, M. Tullius de Legibus ſcripſit, vt ex lib. 2. cognoſcitur. Cùm autem plures libros de Legibus ſcripſiſſet, ad nos tres tantùm, iique mutilati peruenerunt. Factum anno ſuperiore ſenatusconſultum erat, ne quis prætorius aut conſularis intra quinquennium in prouinciam ire poſſet, vt Dio libr. 40. ſcribit. Hoc S.C. ire in prouincias coacti ſunt, qui in eas ex prætura, aut ex conſulatu non iuerant. in his erat M. Tullius: cuius ſors cùm deiecta eſſet, Cilicia prouincia conſularis cum exercitu peditum XII. mil. equitum duûm mil. DC. ei obuenit, auctore Plutarcho. Cicero ſe nomen tantum duarum legionum habuiſſe, ait epiſt. 15. lib. 5 ad Att. & epiſt. 6. lib. 3. Famil. ait in tanta militum paucitate abfuiſſe tres cohortes. Tenuit Cicero pro COS. etiam Cyprum inſulam Ciliciæ oppoſitam, & prætereà tres diœceſes Aſiaticas, Cibyraticam, Synnadenſem, & Apamenſem, vt lib. 5. & 6. ad Att. perſpicitur. itaque lib. 1. de Diuinat. ait, ſe nationibus Cilicum, Piſidarum, & Pamphyliæ præfuiſſe. Succeſſit M. Tullius Ap. Claudio, quem de ſucceſſione certiorem facit epiſt. 2. lib. 3. Famil. cùm epiſtolam primam prius ad ipſum in Ciliciam miſiſſet. Legatos habuit Cicero, Q. Tulliū fratrem, C. Pomptinium, L. Tullium, & M. Anneium: Quæſtorem L. Meſſinium, cui C. Cælius poſtea ſucceſſit. Profectus Cicero ex vrbe menſe Maio, Nonis cum Attico in Tuſculano fuit. inde Arpino, Arcano, Aquino, Cumano, Pompeiano, & Trebulano peragratis, Beneuētum venit v. Id. Maii. Tarentum XV. Kal. Iun. & triduum cum Pompeio, & apud Pompeium fuit, epiſt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. libr. 5. ad Att. Brundiſium venit a. d. XI. Kalend. Iun. epiſt. 3. lib. 3. Famil. ibi plures dies manſit. pridie non. Iunii ſe etiam tum Brundiſii fuiſſe ſcribit ad Appium epiſt. 4. lib. 3. Famil. interim M. Cœlius ad eum miſit, epiſt. 1. libr. 8. cui Athenis reſcripſit epiſt. 8. libr. 2. Famil. Brundiſio profectus

profectus Actium venit XVII.Kalend. Athenas VII.Kalen. Quinctil. epist.9.& 10.libr.5. ad Att. Exulabat tum Athenis C. Memmius de ambitu condemnatus.epist.2.li.5.ad Frat. & epist.19.lib.13. Fam.& Appianus lib.2.is pridie, quam Cicero Athenas venit, Mitylenas profectus erat, epist.11. lib.5. ad Att. tum Cicero ad eum misit epist.1.& seq. vt videtur, lib. 13. Famil. Cùm Athenis decem ipsos dies fuisset, pridie non. Quinctil. inde profectus Ephesum venit.ad XI. Kal. Quinctil. epist.11. 12.& 13.lib.5.ad Att.& epist.8.lib.2.Famil. Tralles venit a.d.VI. Kal. Sextil. atque ad Appium misit epist.5. lib.3.Fam. Laodiceam in prouinciam venit pridie Kalend. Sextil.epist.15.20. & vlt.lib.5.ad Att.epist.2.& 4.lib.15. Fam. M. Cœlius interim ad Ciceronem plures epistolas scripsit, quæ lib.8. Famil.exstant.in quarta, Kal. Sextil.data, meminit C. Marcelli cos. designati: habita ergo comitia consularia fuerunt ante Sextilem. quibus creati consules sunt, L. Paullus & C. Marcellus. qua re cognita, Cicero non solum ipsis, verum etiam C. Marcello patri, & M. Marcello fratri patrueli C. Marcelli cos. des. gratulatus est, epist.7.8.9.& 12. lib.15. Famil. Triduum moratus Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, VII. Kalen. Septembr. in Lycaoniam ad Iconium in castra venit, epist.16.& sequentibus lib. 5.ad Attic.& epist.4.libr.15. Fam. C. Cassius, qui quæstor M. Crassi fuerat, atque ex clade, quæ ad Carrhas accepta erat, cum parte exercitus se in Syriam receperat, eo tempore, quo Cicero in Ciliciam venit, Antiochia tenebatur: Parthósque cedentes ab oppido insecutus rem bene gessit, Osace duce occiso, Cicero epist.10.lib. 2. Famil. & epist.20.libr.5. ad Atticum. Dio lib. 40. Iustinus 42. Vnde Cicero Philipp. 11.de Cassio: Magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri aduentum, cùm Parthorum nobilissimos duces, maximásque copias fudit, Syriámque immani Parthorum impetu liberauit. In castra Ciceronis ad Iconium ante diem III. Kalend. Septembr. venerunt legati missi ab Antiocho Commageno. iique nuntiarunt, Parthorum magnas copias Euphratem transire cœpisse, vt scribit epist.1.& 3.libr.15. Famil. Pridie Kalend. Septembr. Cicero castra ab Iconio mouit, itérque per Cappadociam in Ciliciam faciens, in Cappadocia extrema non longe à Tauro apud oppidum Cybistra

caſtra poſuit,epiſt.6.lib.3. & epiſt.2.&4.lib.15.Fam.& epiſt. 18.lib.5. ad Att.ibi cum dies quinque eſſet commoratus;regem Ariobarzanem, cuius ſalutem à ſenatu commendatam habebat,præſentibus inſidiis liberauit,vt ſcribit ad Catonem,& copioſè exponit magiſtratibus epiſt.2.& 4.lib.15. Famil.indè confeſtim iter in Ciliciam fecit per Tauri pylas,& Tarſum venit a.d.III. non.Octobr. epiſt.20.libr.5.ad Att.non.Octobr.in ſenatu recitatæ ſunt Ciceronis litteræ, quas publicè de Parthico tumultu miſerat,epiſt.1.lib.15.Famil.& epiſt.vlt.li.5.ad Att. eodémq; die Cicero Tarſo Amanum verſus profectus eſt,epiſt.8.lib.3.Famil.qui mons erat hoſtium plenus ſempiternorum.hic a.d.III.Id.Octob.magnum numerum hoſtiũ cecidit: caſtella munitiſſima cepit, incendit, imperatorq; appellatus eſt, epiſt.20.lib.5.ad Att. epiſt.10.lib.2.& 4.lib.15.Fam.vide quoque Commentarium noſtrum in Ligarianam.his rebus ita geſtis,caſtra in radicibus Amani habuit,ea ipſa,quæ contra Darium habuerat apud Iſſum Alexander,vt eſt locis iam citatis.inde Pindeniſſum oppidum munitiſſimum Eleutherocilicum diu omnib. machinis oppugnatum ſeptimo quinquageſimo die cepit, Saturnalibus mane,epiſt.20.li.5.ad Att.& epiſt.4.li.15.Fam. Pindeniſſo capto exercitum in hiberna dimiſit,iisq; Quinctum fratrem præpoſuit,epiſt.4.libr.15. Extremo hoc anno Cicero ad Curionem miſit epiſt.7.li.2.Fam.in qua illi de tribunatu pl.gratulatur.quem ad IV.Id.Decembr.iniit.

Anno vrbis DCCIII. *Ciceronis* LVII.

COSS. *fuerunt*,

L. AIMILIVS PAVLLVS, C. CLAVDIVS MARCELLVS.

AD hos conſules exſtant Ciceronis litteræ: quibus petit, vt quàm honorificentiſſimum S.C. de rebus à ſe geſtis faciendum curent,epiſt.10.& 13.libr.15.Famil. hac de re ſcripſit etiam ad Catonem epiſt.4. eiuſdem libri; tum Ciceroni pro re bene geſta ſupplicationes ſunt decretæ, epiſt.11.lib.8. Famil.& epiſt.1.libr.7. ad Attic. pro quibus Marcello COS. gratias agit epiſt.11.lib.15 Fam.nonis Ian. Cicero Tarſo profectus fuit in Aſiam, vt ibi ſuarum diœceſium hominibus ius diceret,epiſt.vlt.lib.5. ad Att. quam Idib.Febr. ſe dediſſe ait.

ait. Quo tempore Cicero Ciliciam, & M. Bibulus Syriam obtinuerunt, eodem tempore Q. Thermus proprætore in Asia, & P. Silius in Bithynia, vt videtur, fuerũt. indicat epist. 1. libr. 6. ad Att. Itaque è Cilicia Cicero ad Thermum, & Silium misit epist. 2. & alias, quæ deinceps lib. 13. Fam. leguntur. Laodiceæ M. Tullius ex Idib. Februarii ad Kal. Maii forum egit omnium diœcesium Asiaticarum, epist. 1. & 2. li. 6. ad Attic. Eò venit M. Fabius commendatus ei à C. Cassio. commendat eundem ipse Cœlio, Pæto, & Curtio, epist. 14. lib. 2. epist. 25. li. 9. epist. 59. lib. 13. & epist. 14. lib. 15. Famil. eodem tempore Cicero aliquot epistolas ad Cœlium & Appiũm misit, quæ lib. 2. & 3. leguntur. in quibus cùm de aliis rebus, tum de Appii accusatione, & Tulliæ nuptiis agitur. Accusauit Appium reuersum è prouincia P. Cornelius Dolabella: eidémque Tullia M. Ciceronis filia hoc tempore nupsit. de affinitate hac gratulatur Ciceroni Cœlius epist. 13. li. 8. Fuit quoq; Appius hoc anno, vt Dio scribit, censor cũ L. Pisone. Appii censuræ meminit Cic. in epistolis ad ipsum, epist. 10. 11. & vlt. libr. 3. de eadem Q. frater lib. 1. de Diuinat. In quo Appius collega tuus; bonus augur, vt ex te audire soleo, non satis scienter, virum bonum, & ciuem egregium, censor P. Ateium notauit, quòd ementitum auspicia subscripserit. Ex Asia Cicero in Ciliciam nonis Maii profectus epist. 13. lib. 2. Fam. & epist. 2. lib. 6. ad Att. Tarsum venit nonis Iun. epist. 4. lib. 6. ad Att. Ciceroni interim Quæstor C. Cœlius obtigit. ad quem scribit epist. vlt. li. 2. Fam. eundémque de prouincia decedens III. Kal. Sextil. prouinciæ præfecit, epist. 6. lib. 6. ad Att. epist. 15. lib. 2. Famil. & epist. 14. lib. 3. Ephesō proficiscẽs Kal. Oct. Athenas venit pridie Idus, epist. 8. & 9. lib. 6. ad Att. & epist. 5. libr. 14. Fam. Athenis Ciceronẽ libenter commoratum esse, πόθῳ τῶν πάλαι διατριβῶν, Plutarchus scribit. Athenis Imperatorẽ se apud Aristonem diuersatum esse Tusculan. 5. ait. Tironem libertum Cicero è Cilicia in Italiam reuertens Patris ægrum reliquit, epist. 2. li. 7. ad Att. ad eúmq; plures ex itinere epistolas misit, quę lib. 16. Fam. leguntur, & totius itineris rationem continent. Brundisium venit VII. Kal. Decembr. eodémq; tempore vxor Terẽtia ad portam Brundisinam accessit, quo Tullius in portũ, epist. 1. li. 7. ad Att. & ep. 9. li. 16. Fam. Inde Romã versus pro-

ficiſcens, ex itinere ſcripſit ad Atticum epiſt. 3. 4. 5. 6. 7. & 8. libri 7.

Anno vrbis DCCIV. *Ciceronis* LVIII.
COSS. *fuerunt,*
L. CLAVDIVS MARCELLVS, L. CORNELIVS LENTVLVS CRVS.

His conſulibus M. Tullio pridie non. Ianuar. ad vrbem accedenti ſic eſt obuiam proditum, vt nihil fieri potuerit honoratius, epiſt. 10. libr. 16. Famil. vbi addit, ſe incidiſſe in ipſam flammam ciuilis diſcordiæ, vel potius belli. quod etiam Plutarchus ſcribit. Nam Kalend. Ianuar. cùm in Q. Metelli Scipionis ſententiam S. C. fieret, vti ante certam diem Cæſar exercitum dimitteret. ſi non faceret, eum aduerſus remp. facturum videri: eique S. C. M. Antonius & Q. Caſſius tribuni pl. interceſſiſſent: Senatus conſulibus, prætoribus, tribunis pl. & iis, qui pro conſulibus ad vrbem erant, negotium dedit, vt curarent, ne quid reſp. detrimenti caperet. Tum Antonius & Caſſius ad Cæſarem ex vrbe cum Curione profugiunt, Cæſar libr. 1. de Bello ciuili, Cicero epiſt. 10. lib. 16. Famil. & Philip. 2. Cicero vt venit ad vrbem, non deſtitit omnia & ſentire, & dicere, & facere, quæ ad concordiam pertinerent, epiſt. 11. lib. 16. Famil. fuitque ſemper auctor pacis, vt teſtatur in orationib. pro Marcello, Ligario, & Deiotaro. item epiſt. 6. lib. 6. & epiſt. 3. lib. 7. Famil. eaque de re, vt Plutarchus tradit, priuatim multa ad Cæſarem ſcripſit, & Pompeium coràm precatus eſt, vtrumque placans & deliniens. Sed mirus inuaſerat furor non ſolum improbis, ſed etiam iis, qui boni habebantur, Cicerone clamante, nihil eſſe bello ciuili miſerius, epiſt. 11. lib. 16. Famil. Itaque Italiæ regiones deſcriptæ fuerunt, quam quiſque partem tueretur. Cicero Capuam ſumſit. quod pridie Idus Ian. ad Tironē ſcripſit epiſt. 10. lib. 16. Cùm interim Cæſar, traiecto Rubicone, Ariminum, Piſaurum, Anconam, Aretium occupaſſet, vrbem conſules, atque optimates omnes reliquerūt. Cicero epiſt. 11. libr. 16. Famil. Dio libr. 41. & alii. M. Tullius tum quoque ab vrbe diſceſſit, epiſt. 9. & ſequent. libr. 7. ad Att. Diſceſſiſſe eum XIIII. Kalen. Febr. cognoſcitur epiſt. 12. lib. 9. ad Attic. Fuit Cicero ἐπίσκοπος totius oræ maritimæ à

Formiis

Formiis, epist.11.lib.16.Fam.& epist.10.lib.7. ad Attic. VIII. Kal. Februarii Cicero Minturnis fuit, epist.12.libr.7.ad Att. Reliquerat vxorem Terentiam & filiam Tulliam Romæ, epist.11 lib.16.Famil. quarum curam sæpius Attico mandat. ipsas quoque de hac re monet epist. 14.& 18.libr.14.Famil. VI.Kal.Febr. Cicero Calibus Capuam proficiscens ad Atticum misit epist.13.lib.7.& postridie sequentem. IIII. Kalen. Capua ad Tironem dedit epist.11.lib.16.Famil. Capua profectus est Formias ad III. Kalen. eò quarto non. Febr. Tullia & Terentia venerunt. M. Tullius postridie cum fratre Capuam versus profectus est, epist.15.& 16.lib.7. & epist.13. lib.8.ad Att. Capuæ cùm triduum fuisset, VII.Id. Febr. inde discedens se Formias recepit, epist.19.lib.7.& 13.li. 8. ad Att. Formiis quotidie fere literas ad Att. dedit quæ extremo libro septimo, & primo octauo leguntur. Reddita interim Ciceroni est à Pompeio epist.12.lib. 8. ad Attic. qua in Apuliam euocatur, eam se XV.Kal.Mart.Formiis accepisse, Pompeio rescribens ait, epist.13.lib.8. ad Attic. meminit epist.1. eiusdem lib. Profectus deinde ad Pompeium cum Theanũ Sidicinum venisset, ex C.Messio, aliisque compluribus cognouit, in iis locis esse Cæsarem, vt tutò ad Pompeium venire non posset. itaque Cales progressus ibi constitit. & cùm esset incertum iter Cæsaris, Leptam ad Pompeium misit, & literas: ipse Formias reuertit, epist.3.& 15. libr. 8. ad Attic. Ibi aliquamdiu manens plures epistolas ad Atticum misit, quæ lib.8.& 9. exstant. VIII.Kal. Mart. Pompeius Canusio Brundisium profectus fuit, epist.1.lib.9.ad Att. eò Ciceronẽ vocauit missa epist.14.lib.8.ad Att. quam Cicero accepit III. Kal. epist.seq.& mansit in Formiano. A.d. VII.Id. Mar. Cæsar Brundisium cum legionibus sex peruenit, atq; ad murũ castra posuit, cùm iam consules Dyrrahium profecti cum magna parte exercitus essent, & Pompeius Brundisii cum cohortibus XX.remaneret, epist.16. lib. 9. ad Att.& lib.1.de bello ciuili. Cicero illo tempore etiam ad Tironem scripsit epist.13.14.& 15.lib.16.Fam. Pompeius XVI. Kal. April. Brundisio cum omnibus copiis, quas habuerat, profectus est: Cæsar postero die oppidum ingressus, & concionatus Romam contendit, epist.18.libr.9.Att. Eo itinere M. Cicero illum conuenit, & quid egerit, Attico scribit epist.21.lib.9.

Cicero deinde Arpinum profectus, ibi Tullio filio suo togam puram dedit, epist. 21. & vlt. lib. 9. ad Att. mansitque in villis mense Aprili & Maio, atq; ad Attic. misit epistolas, quę libr. 10. extant. VII. Idus Iunii ad Pompeium in Græciam proficiscens nauim conscendit epist. . libr. 4. Fam. Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumta contra te. ait ipse pro Ligario. & nos in Cōmentario exposuimus. Aduentus eius, vt Plutarchus scribit, ceteris gratus fuit; Cato autem illum conspicatus multis verbis reprehendit, quod Pompeium secutus esset. nam se non potuisse honestè eam sectam deserere, quam ab initio in rep. delegisset, illum, qui magis prodesse patriæ & amicis potuerit, si in Italia mansisset, & æqualiter se ad euentum comparasset, nulla ratione & absq; necessitate hostem Cæsari factum esse, atque in tanti periculi societatem venisse. Cum hæc verba Ciceronis animum flexerunt, tum quòd nulla magna in re Pompeius illius opera vtebatur, in caussa erat ipse non negans, se facti sui pœnitere. Hactenus Plutarchus. ipse quoq; epist. 3. lib. 7. Fam. ait: Cuius me mei facti pœnituit, non tam propter periculum meum, quàm propter vitia multa, quæ ibi offendi, quòd venerā. Cæsar in Hispaniā profectus, ea potitus est. & Dictator à M. Lepido prætore dictus comitia habuit, quibus ipse cum P. Seruilio consul creatus est, vt scribit lib. 3. de bello ciuili.

Anno vrbis DCCV. *Ciceronis* LIX.

COSS. *fuerunt*,

C. IVLIVS CÆSAR II. P. SERVILIVS VATIA ISAVRICVS.

HIS consulibus pridie nonas Ian. Cæsar Brundisio in Epirum contra Pompeium traiecit, lib. 3 de bello ciuili. post nonas Febr. Cicero è Græcia ad Atticum dedit epist. 2. lib. 11. Obsesso à Cæsare & circumuallato Pompeio apud Dyrrhachium, P. Dolabella ad Ciceronem misit epist. 9. libr. . Famil. nonis Iunii in castris fuit: è quibus ad Atticum dedit epist. 3. libr. 11. & sequentem: in qua scribit se confici solicitudine, ex qua etiam summa infirmitas corporis consecuta sit. Itaque cùm Pompeius, translato in Thessaliā bello,

apud

apud Pharſaliam media æſtate, vt Plutarchus in Bruto tradit, à Cæſare victus eſt, Cicero in acie non fuit, vt ſcribit ad Pætum epiſt.18.lib.9. Fam. ſed remanſit in caſtris, vt Liuius lib.111.ſcripſit. vnde Plutarchus in Cicerone ait, τῆς μάχης οὐ μετέσχε δι' ἀῤῥωστίαν, id eſt, prœlio propter infirmitatem corporis non interfuit. Erant cum Cicerone M. Varro, & M. Cato, libr. 1. de Diuinat. Catonem Dyrrhachii, vt impedimentis præſidio eſſet, cum xv. cohortibus à Pompeio relictum fuiſſe, Plutarchus in Pompeio, & Catone auctor eſt. Victo Pompeio, Cato (inquit Plutarchus in Cicerone) qui copias magnas, claſſemque magnam Dyrrhachii habebat, ad M. Tullium, qui & lege & dignitate conſulari præſtaret, imperium deferebat. quod cùm ille recuſaret, militiámque ſubterfugeret, propius factum eſt nihil, quàm vt occideretur, cùm & Pompeius filius, & amici eum proditorem appellarent, gladiósque ſtringerent; ſed Cato reſiſtens vix illum cædi eripuit, & ex caſtris remouit atq; ablegauit. Hęc Plutarchus. Q. Cicero lib.1. de Diuinat refert Labienum ex Pharſalica fuga in caſtra veniſſe, interitúmq; exercitus nũtiauiſſe, atq; ita ipſos ſubito perterritos metu naues cõſcendiſſe. Victoriam igitur Cæſaris Cicero belli finem ſibi fecit. nec putauit, cùm integri pares non fuiſſent, fractos ſuperiores fore, epiſt. 3. libr. 7. Fam. Dio lib.42. ſcribit Ciceronem cum nonnullis aliis ſenatoribus continuo Romã profectos eſſe: ipſe epiſt.6.lib. 11. ad Att. ait, ſe in Italiam veniſſe non accerſitum. Terentiæ vxori, quæ ipſi de aduentu gratulata erat, pridie non. Nouembr. Brundiſio reſcripſit, epiſt.12. lib.14. Fam. Brundiſii Cicero diu moratus eſt Cæſarem exſpectans, dum is poſt prœlium Pharſalicum in Ægyptum profectus bellum Alexandrinum geſſit. & Pharnacem in Ponto ſuperauit. Brundiſium quoque M. Antonius poſt victoriam cum legionibus venit, & Ciceroni pepercit. quod beneficium Cicero Philippica ſecunda agnoſcit. Scripſit tũ Cæſar ad Antonium, prohiberi omnes Italia, niſi quorũ ipſe cauſſam cognouiſſet. quare, cùm Antonius petiiſſet à Cicerone per literas, vt ſibi ignoſceret: facere ſe non poſſe, quin Cæſaris litteris pareret: miſit Cicero ad eum L. Lamiã, qui demonſtraret, Cęſarem Dolabellæ dixiſſe, vt ad Ciceronem ſcriberet, vt in Italiã quàm primùm veniret. Itaq; Antonius

edixit ita, vt M. Tullium exciperet nominatim. hoc XIIII. Kalend. Ianuar. Cicero ad Atticum scripsit epist. 7. libr. 11. Affligebat Ciceronem eodem tempore Tulliæ morbus: cuius meminit epist. 7. lib. 11. ad Att. de eodem scribit ad Terentiam epist. 19. lib. 14. Famil. scribit etiam per Leptam & Trebatium epist. 17. eiusdem lib. vide epist. 8. libr. 11. ad Atticum.

Anno vrbis DCCVI. *Ciceronis* LX.

C. IVLIVS CÆSAR, II. DICTATOR fuit.

M. ANTONIVS MAG. EQVIT.

HANC Dictaturam Cæsar extra Italiam iniit, auctore Dione libr. 42. De Antonio magistro equitum Cicero Philipp. 2. Accessit, vt Cæsare ignaro, cùm esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum eius magister equitum constitueretur. III. non. Ian. die natali suo M. Tullius ad Att. dedit epist. 9. lib. 11. & sequentem XII. Kalend. Februar. VIII. Idus Martii ad eundem scripsit epist. 11. & 12. Romæ illo tempore seditiones à P. Cornelio Dolabella tribuno pl. & Tulliæ marito, legem ferente de nouis tabulis, excitatæ sunt. de quibus Liuius lib. 113. Dio lib. 42. Hæ sunt generi actiones, de quibus Cicero epist. 12. 14. 15. & 23. libr. 11. ad Attic. Pridie Idus Maii Cicero ad Atticum dedit epist. 15. & III. nonas Iunii sequentem eiusdem libri. Pridie Idus Iun. Tullia ad patrem Brundisium venit, epist. 11. & 15. lib. 14. Famil. & epist. 17. libr. 11. ad Atticum. Constituerat eo tempore M. Tullius Ciceronem filium cum Cn. Sallustio obuiam Cæsari mittere: sed cum de eius aduentu nihil afferretur, consilium mutauit, epist. 17. & 8. lib. 11. ad Att. & epist. 11. & 15. lib. 14. Famil. Pridie Idus Sextil. Cicero accepit litteras Cæsaris, quas ille ex Ægypto ad eum miserat, vt esset idem, qui fuisset, epist. vlt. lib. 14. Famil. & pro Ligario. vbi C. Pansam nuntium de concessis fascibus pertulisse, ait. Dedit tum Cicero ad Att. epistolas, quæ extremo libro vndecimo exstant. Cùm Cęsar ad Kal. Septembr. Athenis fore diceretur, Cicero propter moras Asiaticas secus putabat, epist. 21. lib. 11. ad Att. Venit tamē in Italiā celerius omniū opinione, vt Hirtius auctor est. Vbi ad Ciceronē allatum est, eum Tarētum nauib. appulisse,

atque

atque inde Brundisium pedibus contendere, obuiam illi processit, non equidem valde diffidens, sed tamen veritus in tanta multitudine hostis & victoris periculum facere. Verum non fuit opus quicquam dicere aut facere prẹter dignitatem. Cæsar enim, vt eum longe ante alios occurrere vidit, descendit & salutauit, cumque eo solo colloquens multa stadia processit. hæc Plutarchus in Cicerone. Kal. Octobr. Cicero ad Terentiam de Venusino dedit epist. 20. li. 14. Famil. mandans, vt in Tusculano omnia essent parata ad hospites excipiendos. deinde in vrbem venit, & rediit cum libris in gratiam, epist. 1. lib. 9. Fam. Extremo anno Q. Fufius Calenus, & P. Vatinius Cos. fuerunt, Dio lib. 42.

Anno vrbis DCCVII. *Ciceronis* LXI.
COSS. *fuerunt*,
C. IVLIVS CÆSAR III. M.
AIMILIVS LEPIDVS.

CAESAR, cùm à summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, vt Cicero lib. 2. de Diuinat. ait, VI. Kal. Ian. Lilybæi conscendit, ac post diem quartum in conspectū Africæ venit, ibiq; hoc anno bellū Africanum aduersus P. Scipionē, & Iubam Mauritaniæ regem administrauit. de quo Hirtius, & alii. Obtinebat eo tempore Siciliam Allienus prætor, vt Hirtius scribit. Misit tum ad eum in prouinciam Cicero epist. penult. & vltim. lib. 13. Famil. Cæsar, cùm ad bellum Africanum proficisceretur, M. Brutum Galliæ Cisalpinæ præfecit, auctor Appianus lib. 2. & Cicero epist. 6. lib. 6. Fam. eo tempore Cicero ad illum scripsit quinque epistolas, quæ libr. 13. Famil. leguntur. Græciæ idem Cæsar præfecit Ser. Sulpicium, epist. 4. lib. 4. item 1. & 6. lib. 6. Famil. Ad eum quoque plures Ciceronis epistolæ exstant lib. 13. Famil. Erat autem M. Tullius tempore belli Africani Romæ, nec ferè exibat, propter varias hominum suspiciones, quas Varroni exponit epist. 2. lib. 9. Fam. Fuit etiam ruri in villis, epist. 1. libri 12. ad Att. vbi Hirtii & Balbi Cæsarianorum meminit, qui hoc bello Africano Romæ fuerunt. vt permultæ epistolę ad familiares tum scriptæ ostendunt. in quibus sunt ad Varronem & Pætum pleræq; lib. 9. Famil. Conquiescebat M. Tullius in studiis epist. 6. libri 9.

Famil. Scripsisse illum eo tempore Partitiones Oratorias Corradus putat. & de Bruto, qui est de claris Oratorib. verè affirmat, eum viuo adhuc Catone scriptū esse, quamuis procemium, anno sequenti editum fuisse, ostendat. Cæsar initio mensis Aprilis, vt Hirtius scribit, Iubam & Scipionem vicit: ac paucis diebus pòst M. Cato sibi Vticæ mortem cōsciuit. Cato autem sic abiit è vita, vt causam moriendi nactum se esse gauderet, ait Cicero Tuscul. 1. Africano bello confecto, Cæsar Idib. Iun. classem conscendit. & post diem tertium in Sardiniam peruenit. inde a. d. III. Kal. Quinct. naues conscendens duodetrigesimo die ad vrbem Romam venit, Hirtius. Fuerat cum Cæsare in Africa P. Dolabella, vt docet Cicero Philip. 2. qui cùm Cæsarem ab Africano bello redeuntem antecederet, epist. 7. lib. 9. ad Fam. Cicero ei Tironem obuiam misit, epist. 5. lib. 12. ad Att. Cæsari senatus multos honores decreuit; in iis, vt præfectus moribus, τῶν τρόπων ἐπιστάτης, per triennium esset. Dio lib. 43. meminit, Cicero epist. 15. lib. 9. Famil. Erat Cicero in vrbe, atque à Cæsare, vt Plutarchus scribit, honore afficiebatur. adeò vt laudi Catonis à Cicerone scriptæ respondens orationem eius & vitam, ceu Periclis & Theramenis maxime geminam, collaudaret. Atque Ciceronis liber Cato, Cæsaris Anticato inscribitur. Cicero anno sequente ad Atticum, vt est ep. 15. lib. 12. ita scripsit: Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contre laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit: in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudib. meis. Tribus statibus vsum C. Cæsarem in vituperando Catone, est apud Quinctilian. lib. 3. cap. 9. Cæsarem in Anticatone citat Gellius lib. 4. cap. 16. C. Cæsar in Anticatone priore adducitur à Prisciano lib. 13. Iuuenalis Satyra 6. Duo Cæsaris Anticatones. Cicero sub finem lib. 13. ad Att. Cæsaris libros contra Catonem, nominat. Cremutius Cordus apud Tacitum lib. 4. M. Ciceronis libro, quo Catonem cœlo æquauit, quid aliud Dictator Cæsar, quàm rescripta oratione velut apud Iudices respondit? Gellius libr. 13. cap. 18. M. Cato nepos pater fuit M. Catonis prætorii viri, qui bello ciuili Vticæ necem sibi gladio manu sua consciuit: de cuius vita liber est M. Ciceronis, qui inscribitur, Laus M. Catonis. Cæsarem laudationē à Cicerone scriptam non ægre tulisse, sed librum

librum, siue βιβλίον τι, scripsisse, ὃ καὶ Ἀντικάτων ἐκάλεσεν, ait Dio lib. 45. Catone absoluto Cicero statim est aggressus Oratorem, vt ipse in Oratore ad M. Brutũ, qui tum Galliæ præerat, scribit. de Oratore lege ep. 19. li. 6. Fa. M. Claudi9 Marcellus, qui ante annos quinq; in consulatu Cæsarẽ palam oppugnauerat, bello ciuili partes Pompeii secutus, eo victo Cæsarem veterem suum inimicum metuens Mitylenas concessit, ibique in studio bonarũ artium hoc tempore beatissimè, quantum modò natura hominis patitur, viuebat, vt ex Bruto refert Seneca in Consolatione ad Albinam: tum M. Tullius ad eum dedit epist. 7. & 8. lib. 4. Fam. hortans illum, vt Cæsari se summitteret. cùm autem in senatu à L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & cùm C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abiecisset, cunctus senatus consurrexit, & ad Cæsarẽ supplex accessit. tum Cæsar accusata acerbitate Marcelli, repentè præter spem dixit, se senatui roganti de Marcello ne ominis quidem causa negaturum. Itaq;, cùm omnes ante M. Tullium rogati gratias Cæsari præter L. Volcatium Tullum egissent, Cicero, qui statuerat in perpetuum tacere, sententiá rogatus plurib. verbis egit Cæsari gratias, quæ oratio pro Marcello exstat. vide ep. 4. li. 4. Fam. Cicero quoq; Marcello persuasit, vt Romam redire vellet, epist. 9. 10. & 11. eiusdem libri. Hoc anno, vt Dio testatur, Cæsar fastos correxit; annumq; ad cursum Solis accommodauit, vt CCCLXV. dierũ esset, & intercalario mense sublato, vnus dies quarto quoque anno intercalaretur. quo autem magis in posterum ex Kalend. Ianua. temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alios: fuitq; hic annus XV. mensium cum intercalario, qui ex cõsuetudine in eum annum inciderat. hæc Suetonius lege præterea Macrobium, Pliniũ, Dionem & Plutarchũ. Prid. Ka. Intercalares priores Tullius rogatu fratrum Q. Ligarii qui post victos in Africa Põpeianos vita à Cæsare impetrata extra Italiã in exsulio viuebat, mane ad Cæsarẽ venit: cũq; fratres & ꝓpinqui Ligarii iacerent ad pedes, Cicero ea est locutus, quæ causa, quæ tempus postulabat, ep. 15. li. 6. Fam. Ligarius deinde à Q. Ælio Tuberone reus factus est. eiusq; patrociniũ Cicero suscepit. tũ Cæsarẽ dixisse ferunt: Quid est causæ, cur Ciceronẽ orantẽ aliquamdiu nõ audiamus? nam reũ quidem hominẽ

improbum & hostem esse, iampridem certum est. Vbi vero Cicero ingressus dicere, mirificos motus concitauit, & oratio progressa cùm affectibus varia, tum venustate admirabilis fuit, perspicuè cognitum aiunt, varios colores Cæsaris vultum subire, eiusque animum omnibus modis commutari: ac tandem, cum Pharsalici prœlii mentionem facere Orator cœpisset, immodicis perturbationibus incitatũ corpore contremuisse, & libellos quosdam è manu eiecisse. Victus igitur Cæsar orationis vi, Ligarium crimine liberauit. Ita nos locum Plutarchi de hac causa à nobis conuersum in fine Commentarii Ligariani ad Ornatiss. virum Gerhardum Iuliacensem iamdudum edidimus. Confecto bello Africano, T. Quinctius Scapula nouum in Hispania commouit: cuius meminit Cicero epist.13.lib.9.Famil. Tu lege Dionem lib. 43. vbi Cn. Pompeium Magni filium Hispaniæ partes plerasque in suam ditionem redegisse tradit. Cæsar igitur extremo hoc anno ad bellum Hispaniense profectus, XXVII. diebus in Hispaniam peruenit, vt Appianus libro 2. scribit. Hoc anno M. Tullius cum Terentia vxore diuortiũ fecit, quæ Vibio Rufo deinde nupta fuit, auctore Dione li. 57: atque tertium & centesimum expleuit annum, vt scribit Val. Max.lib.8.cap.13.

Anno vrbis DCCVIII. *Ciceronis* LXII.

C. IVLIVS CÆSAR III.
DICTATOR fuit.
M. AIMILIVS LEPIDVS
MAG. EQVIT.
Eodem anno
C. IVLIVS CÆSAR. IIII.
Cos. sine collega fuit.

HAEC ex Capitolinis lapidibus rectè à viris doctis probantur. vide Fastos Sigonii & Onuphrii. Cicero Terentia dimissa, virginem vxorem duxit; vt quidẽ Terentia dictitabat, formæ gratia, vt autem Tiro Ciceronis libertus scripsit, diuitiis eius adductus, vt æs alienum dissolueret. erat enim puella diues, & bona eius Cicero fideicommissarius hæres relictus custodiebat. quare cùm permagnum æs alienum haberet,

haberet, amicorum & familiarium impulsu puellam vxorem præter ætatem duxit, vt illius facultatibus creditoribus satisfaceret. Hæc Plutarchus, vt quidem nos conuertimus, aliis Interpretibus nihil præiudicantes, è quibus verba illa Plutarchi, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς Κικέρων ἐν πίστει κληρονόμος ἀπολειφθεὶς διεφύλαττεν, quæ nos vertimus, Et bona eius Cicero fideicōmissarius heres relictus custodiebat: Bocchius sic expressit, Et eius substantias sub tutoris fide seruabat: Xylander noster, Eiusq; bona fidei suæ commissa Cicero heres ab ea scriptus seruabat. Corradus, Et eius facultates Cicero suæ fidei commissas, vt heres relictus, seruabat. Non erat Cicero vt heres relictus, neque secundus heres, vt Corradus scribit: sed Publilius, siue Popillius moriens Ciceronem heredē instituerat, & rogauerat, vt hereditatem redderet suæ filiæ. Huiusmodi heredem fideicommissarium dici à Iurisconsultis, etiam in græcis Iustiniani Constitutionibus, notum est iis, qui libros illos non aspernantur. Sic P. Sextilius Rufus heres à Q. Fabio Gallo scriptus, rogatus fuit, vt omnis hereditas ad filiam perueniret, vt est lib. 2 de Finibus. Verum ad institutum. Calenus apud Dionem lib. 46. ait, M. Tulliū exacta ætate virginem duxisse, ἵνα ἐκ τῆς οὐσίας τὰ δανείσματα ἀποτίσῃ, vt illius facultatibus se ære alieno liberaret. Quinctilianus lib. 6. cap. 4. Cicero obiurgantibus, quòd sexagenarius Popilliam virginē duxisset, Cras mulier erit, inquit. lib. 12. ad Att. ep. 27. Publilia nominatur, quam secundam Ciceronis vxorem fuisse homines docti affirmant. De his nuptiis cùm Ciceroni Cn. Plancius gratulatus esset, Cicero ita respondit, epist. 14. lib. 4. Famil. Quod mihi de eo, quod egerim, gratularis: te ita velle certò scio: sed ego tam misero tēpore nihil noui consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam rempub. offendissem. & cæt. Non ita multò pòst, quàm Cicero Publiliam duxerat, Tullia filia apud Lētulum pariens decessit, vt Plutarchus scribit. Asconius quoque in Pisonem, filiam Ciceronis apud P. Lentulum ex partu decessisse, ait. Propter Tulliæ partum Ciceronem se Romæ teneri initio belli Hispaniensis scribit ad Leptā epist. 19. lib. 6. Fam. Lentulus, apud quem Tullia decessit, est P. Cornelius Dolabella, qui cum Cæsare in Hispania erat, vt Cicero Philip. 2. & epistolarum ad Atticum lib. 13. osten-

dit. Itaque deplorans Tulliæ mortem ad illum scripsit epist. 11. lib. 9. Fam. Quanto dolore propter interitum filiæ carissimæ exarserit, ipse ostendit in epistolis, quas tum ad Atticum misit, & exstant lib. 12. & 13. ad Attic. Vndique tum philosophos ad Ciceronem consolandi gratia conuenisse, Plutarchus auctor est. Misit ad Tullium consolatorias literas M. Brutus, epist. 8. lib. 12. ad Att. in Bruto, & ep. 9. ad M. Brutum. Ser. Sulpicii consolatio exstat, epist. 5. libr. 4. Famil. cui Cicero epist. sequenti respondet. L. quoq; Lucceius Ciceronem per literas consolatus fuit. eique respondet epist. 13. lib. 5. Fam. Præterea Cæsar litteras consolatorias pridie Kalend. Maii Hispali dedit, epist. 19. libr. 13. ad Attic. sed, cùm omnem consolationem vinceret dolor, se ipse per litteras consolatus est, scripsitque librum, quem Cõsolationem, vel de luctu minuendo inscripsit lib. 12. & 13. ad Att. Ex hoc libr. Lanctantius lib. 1. & 3. multa adducit. Consolationis suæ meminit etiam Cicero in Tusculanis aliquoties. & in secundo de Diuinat. sic: Nam quid ego de Consolatione dicam? quæ mihi quidem ipsi sanè aliquantum medetur, cæteris item multum profuturam puto. Plutarchus addit, Ciceronem Publiliæ nũtium remisisse, quòd visa esset Tulliæ morte lætari. Vnde negotium, quod cum Publilio habuit, de solutione dotis fuisse videtur, lib. 13. & 16. ad Att. Post Tulliæ mortem Cicero domo abfuit, & Asturæ atque in cæteris villis maximam partem anni in philosophiæ studiis consumpsit. Cum enim dominatu vnius omnia tenerentur, ad philosophiam, cui multum adolescens discendi causa temporis tribuerat, se retulit, & sapientiæ studium longo interuallo intermissum reuocauit, Tuscul. 1. & de Offic. 2. Quare cùm, quæ à Græcis summis auctoribus memoriæ prodita erant, ea Latinis litteris illustrare vellet: Hortensium scripsit, quo in libro philosophiam ab Hortensio accusatam & vituperatam, ipse defendit, & collaudauit, vt testatur primo de Finib. eiusdem mentio est Tusc. 3. & lib. 2. de Diuinat. his verbis: Cohortati sumus, vt maxime potuimus, ad philosophiæ studium in eo libro, qui est inscriptus Hortensius. huius libri lectione D. Augustinus se ad veræ, hoc est, Christianæ philosophiæ contemplationem incensum fuisse, aliquot locis fatetur. Deinde, vt est secundo de Diuinat. quod genus philosophandi minime

nimè arrogans, maximeq; & conſtans & elegans arbitraretur, quatuor Academicis libris oſtendit. Scripſerat autem primum duos libros Academicos,& vnū Catulum,alterum Lucullū appellauit.quorum poſterior adhuc exſtat: de quo Plutarchus in vita Luculli.deinde quia παρὰ τὸ πρέπον videbatur, quòd erat hominibus non ignota, non illa quidem ἀπαιδευσία,ſed in iis rebus ἀτριψία, eoſdē illos ſermones ad Catonē Brutumq; tranſtulit. ſed admonitus ab Attico totā illā Academicen σύνταξιν ab hominibus nobiliſſimis abſtulit,tranſtulitq; ad M. Varronem , & ex duobus libris cōtulit in quatuor,li.13. ad Att.ep. 12. 13. & 15. atq; ex his quatuor libris primi tantū particula exſtat. Scripſit tum etiā vt ex iiſdē epiſtolis cognoſcitur,de finib.cumque fundamentum eſſet philoſophiæ poſitum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus eſt is locus quinque libris,vt quid à quoq;. & quid contra quemque philoſophum diceretur, intelligi poſſet, libr. 2.de Diuinat. Ita autē confecit quinq; libròs περὶ τελῶν, vt Epicurea L. Torquato, Stoica M. Catoni, περιπατητικὰ M. Piſoni daret, ep.18. li.13.ad Att. Scripſit eodem tempore Laudationē Porciæ, ſororis M.Catonis, & vxoris L. Domitii Ahenobarbi,epiſt 36.& 47.li.13. ad Att. Iam à ſcriptis aliò transeamus. Poſt Tulliæ mortē Tullius M.F.Athenas cum L. Tullio Montano profectus eſt, in fine lib.12. ad Att. Ser. Sulpicius adhuc Achaiæ præerat,atq; pridie Kal.Iun. Athenis ad Ciceronem dedit epiſt.12.lib.4.Fam. in qua eum certiorem facit de M.Marcello,qui à P.Magio Chilone occiſus erat, Liuius lib.115. Cicero epiſt.10. & 11. li.13. ad Att. A. Torquatus eo tempore Athenis exſulabat, ad quem ſunt Ciceronis epiſtolæ lib.6.Fam.In quarta epi.Seruius Athenis diſceſſiſſe dicitur. Cæſar interim liberos Pompeii in Hiſpania vicit: è quibus Sextus profugit, Cneus prid.Id.April.interfectus eſt,auctore Hirtio. Dolabella inde in Italiam profectus,ad Ciceronē Maio menſe venit,ep.8.li.13.ad Att.Cæſar deinde in vrbem menſe Octobri reuertit,vt Paterculus li.2. ſcribit.Initio eius menſis eū reuertiſſe,ex iis, quæ ſequūtur, diſces.In triumphalib.fragmentis tabularum Capitolinarū ſcriptū eſt,Q.Fabiū Maximū cos. anno DCCVIII.ex Hiſpania III.Id.Octob.triumphaſſe.Fabi⁹ autē conſul nō fuit,niſi poſt Cæſaris reditū ex Hiſpania. Cæſar enim in vrbem reuerſus

consulatu se abdicauit,& in reliquum anni Q. Fabium, & C. Trebonium suffecit, auctore Dione lib.43. atq; hi sunt Consules, quos Cæsarem in quarto Consulatu sibi internos nouissimos menses substituisse, Suetonius ait. Iam Cæsarem ante Q. Fabium triumphasse, non modo ex Dionis historia cognoscitur, sed & à Quinctiliano li.6. & cap. 4. disertè scribitur. Quæ cum ita sint, considerandum, quomodo Cæsar ex Hispania reuertens à Cicerone tertiis Saturnalibus potuerit hospitio accipi, vt videtur significari epist. vlt. lib. 12. ad Att. Post reditum Cæsaris ex Hispania Cicero apud eum dixit pro Deiotaro, quæ oratio exstat. Fuerat is tetrarcha Gallogræciæ pæne totius,& Armeniæ minoris rex à senatu constitutus. Sed quia bello ciuili Pompeii partes secutus fuerat, Cæsar, Pharnace deuicto, cum parte tetrarchiæ multauerat, Armeniamque abstulerat, Cicero Philip. 2. Hirtius de bello Alexandrino. Cùm deinde Cæsar literis Tarracone datis eum bene sperare, & bono animo esse iussisset; hoc tempore Castor nepos Deiotari ex filia, Phidippum medicũ, seruum regis corruptum præmiis ad accusandum dominũ Deiotarum impulit. Crimìni dedit, regem domi suæ Cæsarem interficere voluisse. Accusatum domi Cæsaris Cicero hospes eius defendit, causamq; licet tenuem, & inopem, tamen scripsit, atque ad Dolabellam misit, epist. 12. lib.9. Famil. Extremo huius anni die, Q. Fabio Maximo consule mortuo, C. Caninius Rebilus consul hora septima renuntiatus est, qui vsque ad Kalend. Ianuar. esset, quæ erant futuræ mane postridie. itaque Cicero dixit, eum mirifica vigilantia fuisse, qui suo toto consulatu somnum non viderit. epist.30. lib.7. Famil. Macrobius lib. 3. & 7. Pollio in libro de XXX. tyrannis. Plinius lib.7. cap.53. Plutarchus in Cæsare, & Dio lib. 43.

Anno vrbis DCCIX. *Ciceronis* LXIII.

COSS. *fuerunt,*

C. IVLIVS CÆSAR V.

M. ANTONIVS.

EODEM anno, vt monumenta vetusta ostendunt, C. Iulius Cæsar dictator IV. fuit, & M. Æmilius Lepidus Magister Equitum. Cicero post libros quinque de Finib. totidem Tuscu-

Tusculanarum quæstionum, siue disputationum edidit, iisque res ad beatè viuendum maximè necessarias aperuit: primus enim est de contemnenda morte, secundus de tolerando dolore, de ægritudine lenienda tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus: quinctus eum locum complexus est, qui totam philosophiam maximè illustrat: docet enim ad beatè viuendum virtutem se ipsa esse contentam. libr. 2. de Diuinat. Vtrum verò hi libri ad hunc, an superiorem annum referendi sint, nondum decerno, nec multum refert. De reliquis philosophicis libris deinceps dicemus, si prius acta vrbana exposuerimus. Initio huius anni M. Tullius Romæ fuit. Kal. quidem Ianuarii affuit in senatu, cùm Cæsar P. Cornelium Dolabellam subrogare sibi, resistente Antonio voluit, vt cognoscitur Phil. 2. vide Plutarchum in Antonio. Lupercalibus, id est, xv. Kalend. Martii, cùm Cæsar in Rostris sedens in sella aurea, amictus toga purpurea, spectaret Lupercos, Antonius vnus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti eius diadema imposuit: quod Cæsar cum plausu populi reiecit, Cicero Philip. 2. 3. & 13. Plutarchus, Appianus, Dio, & alii. Idibus Mart. Cæsar à coniuratis in Pompeii curia tribus & xx. plagis confossus est. eius coniurationis, vt Plutarchus scribit, Cicero particeps non fuit, quamuis M. Bruto familiarissimè vteretur. verum, quia Cæsare interfecto, statim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus; Antonius, Ciceronis consilio Cæsarem interfectum, postea in senatu dixit, Phil. 2. Dio lib. 44. ait percussores Cæsaris, cùm è curia in forum se conferrent, crebrò Ciceronem exclamasse. Receperunt illi se è foro in Capitolium, eoque Cicero etiam cum aliis permultis ascendit, neque tamen adduci potuit, vt ad Antonium iret, atque ad defendendá remp. hortaretur: sed, cùm cæteri consulares irent, redirent, ipse in sententia mânsit, neque Antonium illô die, neque postero vidit, vt ipse in secunda Philipp. testatur: nec verum est, quod Plutarchus, Appianus, Dio & Interpretes Philippicarum scribunt, postridie Idus senatum in æde Telluris habitum fuisse. nam & in secunda Philipp. se post diem tertium in ædem Telluris venisse ait, & epistola 11. & 16. lib. 14. ad Atticum id Liberalibus factum fuisse ostendit.

id est, a.d. XVI. Kalend. April. Eo die M. Tullius, quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis, Atheniensiumque renouauit vetus exemplum: Græcum etiam verbum vsurpauit, quo tum in sedandis discordiis vsa erat ciuitas illa; atque omnem memoriam discordiarum obliuione sempiterna delendam censuit, Philip. 1. Plura scripsi in cap. 2. lib. 12. Orosii. Habuit ibi Antonius quoque orationem de concordia, eiusque paruus filius in Capitolium missus, pacis obses fuit, Philipp. 1. & 2. itaque interfectores, vt Plutarchus in Bruto scribit, è Capitolio descenderunt, & Brutus apud Lepidum, Cassius apud Antonium, cæteri apud alios cœnarunt. postero die prouinciæ iisdem in senatu decretæ fuerunt; Bruto, Creta: Cassio Africa: Trebonio Asia: Cimbro Bithynia, D. Bruto Gallia citerior. Sed, cùm Cæsar funere elatus, & à M. Antonio laudatus esset, plebs cum facibus ad domum Bruti, Cassii, & aliorum tetendit, atque ægre vi manuque repulsa fuit. quod historici prope omnes scribunt, & cum illis Cicero libro 14. ad Att. & Philipp. 2. Tum M. Brutus, & Cassius vrbem reliquerunt, & Antium atq; Lanuuium profecti, diu ibi otiosi fuerunt, vt lib. 14. & 15. ad Atticum videmus, Cicero quoq; initio Aprilis ex vrbe rus profectus villas suas lustrauit, vt indicant epistolæ illæ, quæ initio libr. 14. ad Att. hoc tempore scriptæ leguntur: nec quidquam eo tempore malebat, quàm rusticari, epist. 23. lib. 16. Famil. Hæc autem rusticatio nobis dedit tres libros de Natura Deorum, & duos de Diuinatione, & præterea dialogum de senectute, vt puto, quamuis enim ante libros de Diuinatione sit scriptus, vt prooemium libr. 2. ostendit: tamen hoc anno eum ad Atticum missum arbitror, cum is timidior πανικοῖς quibusdam commoueretur, & Cicero senectutem contemneret, epist. 23. lib. 16. Famil. Ante Idus Maii scriptum fuisse, cognoscitur extremo libro XIIII. epist. ad Att. Eodem tempore Cicero, cùm omnes cogitationes suas in concordia ciuium defixas haberet atque omnium, etiam Antonii amicitiam retinere vellet, epist. 23. lib. 16. Famil. scripsit Lælium, siue de amicitia. Romæ interim à consulibus M. Antonio, & P. Dolabella, qui Cæsaris locum ceperat, vncus impactus est fugitiuo illi, qui in C. Marii nomen inuaserat, & in Liuiana epitoma l. 116. Chamates, ab Appiano lib. 3. ἀμάτιος ὁ ψευδομάριος.

μάριος, à Valerio Max. lib. 9. cap. 16. Herophilus equarius medicus dicitur. De huius ſupplicio Attici literas Cicero accepit XVII. Kalend. Maii, epiſt. 8. lib. 14. ad Att. Menſe Aprili & Maio Antonius Italiam percurſauit, Dolabella, abſente collega, buſtum in foro euertit, Philip. 1. Plebs enim ſolidam columnam prope XX. pedum lapidis Numidici in foro in buſto Cæſaris ſtatuerat, & inſcripſerat, PARENTI·PATRIAE: atque apud eandem ſacrificabat, vota ſuſcipiebat, & controuerſias quaſdam interpoſito per Cæſarem iureiurando diſtrahebat, vt Suetonius ſcribit. Dio li. 44. βωμὸν fuiſſe ait, ad quam Cæſari plebs ſacrificia fecerit. Ara nominatur quoq; epiſt. 2. lib. 11. Famil. Cicero columnam vocat, quam Dolabella ſuſtulit, & homines ſeditioſos, qui illam euerſionem indignè ferebant, partim in crucem egit, alios de ſaxo deiecit, epiſt. 17. lib. 14. ad Att. & Philip. 1. Meminit eiuſdem rei Lactantius lib. 1. cap. 15. vbi ait, Dolabellam Cæſaris columnam, id eſt titulum, euertiſſe. De hoc facto gratulatur Cicero Dolabellæ conſuli, epiſt. 14. lib. 9. Famil. C. Octauius, qui deinceps imperium tenuit, & Auguſtus dictus eſt, cùm Cæſar, eius auunculus magnus, Romæ interficeretur, Apolloniæ erat. Factus autem certior de Cæſaris cæde in Italiam tranſiit & Neapolim venit XIIII. Kalen. Maii, epiſt. 10. lib. 14. ad Att. fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè, epiſt. 12. eiuſdem libr. Romam cùm veniſſet, ab Antonio Cos. ſuperbè exceptus eſt. Adiit tum inuidioſam Cæſaris hæreditatem, quamuis id neque Attiæ matri, neq; L. Marcio Philippo vitrico placeret. quod cum aliis hiſtoricis Velleius & Suetonius ſcribũt. Adita hæreditate Cæſaris, nomen quoque eius tulit, cumque prius C. Octauius nominaretur, deinceps C. Iulius Cæſar Octauianus de more dictus eſt. quanquam lex curiata de adoptione eius anno demum ſequente, cùm iam conſul eſſet, perlata fuerit, auctore Dione lib. 46. itaque Cicero eum modo Octauianum, modo Octauiũ nominat. Deinde apertè (inquit Velleius) Antonii ac Dolabellæ Conſulum erupit furor. ſeſtertium ſepties millies depoſitũ à C. Cæſare ad ædem Opis occupatum eſt ab Antonio. Hinc Cicero in Philipp. 2. vbi eſt millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? Mentionem eiuſdem pecuniæ facit Philip. 1. & 5. & epiſt. 16.

lib.14. ad Att. Rapinas, inquit, ſcribis ad Opis fieri. Quibus in villis & locis M. Cicero menſem Aprilem & Maium ruſticando poſuerit, epiſtolæ libr. 14. ad Att. demonſtrant, quas illis menſibus ſcripſit. Hoc quoque ex iiſdem, & ex epiſt.1. lib.15. cognoſcitur, A. Hirtium coſ. deſignatum menſe Maio cum Cicerone in Puteolano fuiſſe. Ibi tum ſermonem de Fato habitum fuiſſe, ipſe initio libri de Fato teſtatur. De Timæo Platonis, qui liber de Vniuerſitate inſcribitur, certò ſciri non poteſt, quo tempore ſcriptus fuerit: quare in Corradi coniecturã, cui liber ille temporibus hiſce videtur conuerſus, non inuitus deſcendo: cùm præſertim cõſtet, Ciceronem, niſi extremo hoc tempore, græcos ſcriptores non vertiſſe. vide prooemium lib.1. de finib. Extremo menſe Maio Tullius Romam verſus proficiſcens, vt Kalend. Iunii in ſenatu, ſicut Antonius edixerat, adeſſet, ſcripſit epiſtolas, quæ initio lib.15. ad Atticum leguntur. Kalendis, cùm Antonius Romam ſe, peragratis veteranorum coloniis, ſtipatum armis retuliſſet; ſenatores metu perterriti repentè diffugerunt, Philip.2.1 v. Nonas igitur Cicero ab vrbe abfuit, epiſt. 8. lib.15. ad Att. nec in vrbem rediiſſe, niſi pridie Kalend. Septemb. videtur. Eo tempore de Officiis ſcribere aggreſſus eſt, epiſt.13. lib.15. ad Att. ſed poſt reditum è curſu Achaico abſoluit. hoc verò tempore, cùm haberet ius legationis liberæ, ea mente iter in Græciam ingreſſus eſt, vt Romæ adeſſet Kalend. Ianuariis, quibus Hirtius & Panſa conſulatum erant inituri, Philip.1. & in Cicerone Plutarchus. vi. Nonas Quinctil. ex Arpinati ſcribens Attico epiſtola 26. lib.15. ait, ſe itinera ſic compoſuiſſe, vt Nonis Puteolis eſſet, ſicut fuit epiſt.1.lib.16. ad Att. Cùm autem Brundiſium, iterque illud, quod tritum in Græciam eſt, Cicero vitaret, vt ait Philip.1. Veliæ fuit XIII. Kalend. Sextil. epiſt.20.lib.7. Famil. cumque diem ibi cõſtitit. epiſt.6.li.16. ad Att. Velia proficiſcens Topica ad Trebatium, cùm ſecum libros non haberet, memoria repetita, in ipſa nauigatione conſcripſit, & Rhegio librũ ad Trebatium miſit v. Kalend. Sextil. epiſt. 19. lib.7. Fam. & in prooemio Topicorum. Miſerat etiam paullò ante ad Atticum duos libros de Gloria, epiſt.28. lib.15. & 6. l.16. ad Att. Meminit horum librorum ipſe lib. 2. de Officiis, & Gellius lib.15. cap.6. Scribit in epiſtolis Franciſcus Petrarcha, ſe hos

libros

libros habuiſſe, qui iam nuſquã apparent. Cicero deinde in Ciciliam tranſgreſſus Kal. Sext. venit Syracuſas. Cùm autẽ poſtero die venti ipſum ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Rhegini, detuliſſent; ab eo loco conſcendit, vt tranſmitteret; & ſtadia circiter ccc. prouectus, reiectus Auſtro vehementi eſt ad eandem Leucopetram. cúmque intempeſta nox eſſet, manſiſſetque in villa P. Valerii comitis & familiaris ſui, poſtridieq; apud eundem ventum exſpectans maneret; Rhegini quidam illuſtres eò venerunt Roma, qui ſummam ſpem nuntiabant, fore, vt Antonius cederet, res conueniret, Cæſaris interfectores Romã redirent. Addebant etiam, Ciceronem deſiderari, & ſubaccuſari. quæ cùm audiſſet, ſine vlla dubitatione abiecit conſilium profectionis. itaque celeriter Veliam deuectus, conuenit Brutum, qui cedens Italia cum ſuis nauibus erat apud Haletem fluuium circa Veliam, Philippica prima, & epiſt. 7. lib. 16. ad Att. Inde ventis remiſque in patriam omni feſtinatione properauit, epiſt. 25. lib. 12. Famil. Accedenti ad vrbem tanta multitudo, vt Plutarchus ſcribit, obuiam proceſſit, vt dum ad portas ingredientem excipiunt, aduentumq; gratulantur, dies ferè conſumtus fuerit. Videtur autem veriſimilius eum pridie Kalend. Septemb. Romam reuertiſſe, quod Plutarchi narratio oſtendit, quàm Kalendis, vt ipſe ſignificare videtur epiſt. 25. lib. 12. Famil. Kalendis Septemb. Antonius ſenatum habuit de ſupplicationibus Cæſari decernendis, & Ciceronem in Curiam vocauit. qui cum è via langueret, & ſibimet diſpliceret, miſit pro amicitia, qui hoc ei diceret, Philipp. 1. & 5. Plutarchus ait, Ciceronem languoris cauſam oppoſuiſſe, cùm re, inſidias metuere ex quadam ſuſpicione & indicio, quod inter viam ei factum erat, videretur. Antonius id ægrè ferens, palàm in ſenatu, niſi veniret, fabros ſe miſſurum, & domum eius diſturbaturum, dixit, Philip. 1. & 5. Plutarchus ſcribit, Antonium milites miſiſſe, quos Ciceronem adducere, vel domum eius incendere iuſſerit: ſed, cùm multi intercederent, & deprecarentur, pignoribus captis quieuiſſe. Venit poſtridie in ſenatum Cicero, cùm Antonius non veniſſet, locutumque ſe de rep. minus quidem liberè, quam ſua conſuetudo; liberius tamen, quàm pericula minæque poſtulabant, ait Philip. 5. At epiſt. 25. lib. 12. Famil. ſcribit, ſe

poſtridie in ſumma reliquorum ſeruitute liberum vnum fuiſſe. Habuit tum in ſenatu primam orationem Philippicam. in qua primum itionis & reditionis ſuæ cauſam exponit: deinde de Antonii iniuria, & Cæſaris actis diſputat, ad extremum Antonium & Dolabellam cos. ad remp. moderatè regendam cohortatur. Tum Antonius ira incenſus, inimicitias Ciceroni denuntiauit, atque adeſſe in ſenatu iuſſit XIII. Kalend. Octob. ipſe interea ſeptendecim dies de Cicerone in Tiburtino Scipionis declamitâuit, & XIII. Kalend. agmine quadrato in ædem Cõcordiæ venit, atque in Ciceronem abſentem orationem ex ore impuriſſimo euomuit, omnibusq; viſus fuit ſuo more vomere, non dicere: Ciceroni autem cupienti in ſenatum venire per amicos non licuit, eò quòd Antonius à Cicerone cædis initium quæreret, facturusque putaretur, Philipp. 3. & 5. & epiſtola 25. lib. 12. Famil. Antonio M. Tullius reſpondit ſcripta nobili & diuina, vt Iuuenalis ait, Philippica ſecunda. in qua primum crimina ſibi obiecta refutat, & deinde totam Antonii vitam à pueritia exorſus reprehendit. Nec verum eſt, quod Interpretes ad vnum omnes putarunt, Ciceronem illam orationem in ſenatu præſente Antonio habuiſſe; ſed ita Cicero eam ſcripſit, quaſi in præſentem Antonium XIII. Kalend. Octobr. habita eſſet. argumento ſunt verba illa: Quæro deinceps num hodiernus dies qui ſit, ignores: neſcis heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuiſſe? quartum diem ludorũ Rom. in circo fuiſſe XIIII. Kal. Octobris, ex Kalendario vetere notum eſt. Antonius deinde obuiam profectus eſt legionibus quatuor, quæ in Macedoniã à Cæſare miſſæ; poſt eius cædem in Italiam reuerterant, vt eas pecunia ſibi conciliaret, & ad vrbem vel potius in vrbẽ adduceret: Brundiſiumq; venit VII. Idus Octobr. epiſt. 23. lib. 12. Famil. & Philipp. 5. Profecto Antonio, Octauianus primum à Calatia, mox à Caſilino veteranos paternos exciuit: quorum exemplum ſecuti alii, breui in formam iuſti exercitus coiere, Velleius li. 2. Cicero epiſt. 8. lib. 16. ad Att. Cum autẽ Antonius Brundiſii militibus centenas drachmas promitteret, fortiſſimæ legiones eius promiſſis reclamarunt, & congiarium hoc accipere noluerunt. itaque centuriones domum ad ſe venire iuſſit, eóſque ante pedes ſuos, vxoriſque ſuæ iugulari coegit,

Cicero

Cicero Philipp.3.5. & 13. & epiſt. 8. lib.16. Att. Dio libr. 45. Appianus 3. Cicero tum ruſticabatur, atque libros de officiis perficiebat, vt cognoſcitur epiſt. 8. & ſequentibus lib 16. ad Att. Sunt etiam, qui eo tempore Paradoxa ſcripta fuiſſe exiſtiment, quòd ſecundo parodoxo in Antonium inuehi videatur: quamuis in proœmio de Catone quaſi viuo loquatur. Antonius, cùm edixiſſet, vt adeſſet ſenatus frequẽs a.d. VIII. Kalend. Decemb. eumq; diem obire neglexiſſet, in ante diẽ quartum Kalend. diſtulit, adeſſe in Capitolio iuſſit. quo cum de legione Martia & Quarta, quæ relicto Antonio ad Cæſarem Octauianum tranſierant, nuntius eſſet allatus, mente cõcidit, & paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, cùm ea D. Bruti prouincia eſſet, ꝓperauit, Dio, Appianus, Velleius, Cicero ipſe Philippica tertia & ſequentibus. Sed Antonium Brutus prouincia excluſit, atque exercitu obſiſtens edictum propoſuit, quo promittebat, ſe prouinciam Galliam retenturum in ſenatus populiq; Rom. poteſtate, Philipp.3. Quare cum Cicero V. Idus Decembr. Romam veniſſet, vt ſcribit epiſt.5. lib.11. Famil. tribuni pl. edixerunt, vt ſenatus adeſſet a.d. XIIII. Kalend. Ianuar. Statuerat Cicero ante Kalendas Ianuar. in ſenatum non venire: ſed cùm eo die ipſo edictum D. Bruti propoſitum eſſet, mane in ſenatum venit. quod vbi eſt animaduerſum, frequentiſſimi ſenatores cõuenerunt, epiſt.6. lib.11. Famil. Retulerunt tribuni pl. ad ſenatum de præſidio conſulum des. Panſæ & Hirtii, vt ſenatus Kalendis Ianuarii tutò haberi, ſententiæq; de ſumma repub. liberè dici poſſent. Tum M. Tullius rogatus ſententiam cenſuit, vt & præſidium decerneretur, & quæ Octauianus Cæſar egiſſet, publica auctoritate cõfirmarentur, & milites, qui ab Antonio ad Cæſarem tranſiſſent, præmiis afficerẽtur; item vt D. Brutus, cæteriq; prouincias ſuas retinerent, neq; cuiquam traderent, niſi qui ex S. C. ſucceſſiſſet. quam ſententiam Cicero Philippica tertia cõplexus eſt, factoque S.C. in eius ſententiam, progreſſus in concionem, quid in ſenatu actum eſſet, populo expoſuit quæ eſt Philippica quarta. Huius S.C. meminit etiam Dio lib.45.

Anno vrbis DCCXX. *Ciceronis* LXIIII.
COSS. *fuerunt*,

C. VIBIVS PANSA,
A. HIRTIVS.

KALENDIS Ianuarii consules statim post sollemnem religionem senatum in Capitolio de Antonio, qui tum Mutinam circumsedebat, & D. Brutum oppugnabat, habuerunt, vt Appianus li.3. scribit. Ibi L. Piso, & alii nonulli mitiorem sententiam de Antonio dixerunt, legatosq; ad eum mittendos censuerunt. Cicero cum suis id egit, vt hostis Antonius iudicaretur. Habuit tum Cicero in senatu quintam Philippicam. in qua non modò legationem dissuadet, verum etiam bello Antonium persequendum esse censet: agit etiam de honoribus decernendis iis, qui rempub. aduersus Antoniũ defendāt. Eo die nihil in senatu confectũ est: sed, controuersia vsq; ad noctem ducta, senatum esse dimissum, Appianus scribit. Postridie Antonius hostis, ita vt Tullius cēsuerat, iudicatus fuisset, nisi Saluius tribunus pl. intercessisset. decreuit tamen senatus, vt D. Brutus laudaretur, quòd Galliam Antonio non concessisset: item, vt Cæsar vnà cum Hirtio & Pansa exercitu illo, quem haberet, bellum administraret, atque statua illi poneretur: vt sententiam loco consulari diceret, consulatumque decem annis prius, quàm leges permitterent, illi petere liceret: quantamque pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur. Hæc Appianus lib.3. vbi addit, insequenti die fuisse decretos legatos ad Antonium cum mandatis, quæ Ciceronem scribere senatus voluerit. Dio lib.45.& 46. eadem fere narrat, & senatum à Kalendis Ianuar. per triduum habitum, sententiasque dictas, & tandem legationem ad Antonium missam fuisse ait. Itaq; pridie Nonas Ianuar. factum Senatus consultum fuit, vt Ser. Sulpicius, L. Piso, & L. Philippus cum mandatis ad Antonium proficiscerentur, quam rem M. Tullius eodem die in concione exposuit, habita oratione, quam sexta Philippica comprehendit. de legatis vide epist. 8. lib. 11. 4. & 24. libri 12. Fam. Cùm legati ad Antonium missi exspectarentur, eiusq; amici responsa illius confingerent, M. Tullius metuens, ne senatorũ animi ad pacem inclinarent, habuit in senatu Philippicam septimam, in qua pacē tribus de caussis dissuadet: Primùm, quia sit turpis, deinde, quia periculosa: postremò,

quia

quia esse non possit. In legatione Ser. Sulpicius mortem obiit. Piso & Philippus Romam reuersi ab Antonio ad senatum intolerabilia postulata retulerunt, epist. 4. lib. 12. Famil. Dio lib. 46. Tumultus interim à senatu fuit decretus, cùm belli nomen in sententia poni quibusdam non placeret, id quod Cicero Philippica octaua reprehēdit. quam ante Idus Martias in senatu dixit, grauiter inuehens in Q. Fufium Calenum, qui Antonio studebat. Deinde, cùm de ornando Ser. Sulpicio in senatu ageretur, Cicero nonam Philippicam dixit: suadens, vt Sulpicio statua pedestris ænea in rostris poneretur. quam sua ætate pro rostris Augusti exstitisse, Pomponius de Origine iuris testatur. M. Brutus anno superiore ex Italia in Græciam profectus, cùm Athenas venisset, adolescentes nobiles Romanos, quorum magna multitudo illic bonarum artium caussa erat, sibi adiunxit. in his fuit M. Ciceronis filius: quem Brutus, vt Plutarchus scribit, summis laudibus efferebat, inquiens, se illum siue vigilaret, siue dormiret, admirari, quòd animus in eo tam generosus tantúmque odium tyrannorum esset. Brutus inde in Macedoniam transgressus, Ciceronem filium secum duxit, eóque legato vsus multa feliciter gessit, vt Plutarchus in Bruto testatur, & Brutus in epistola ad Ciceronem patrē, quæ nunc est quarta libri, qui ad Brutum exstat, ita scribit: Cicero filius tuus sic mihi se probat industria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, vt prorsus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius sit filius. Vt vel hinc eorum imperitia (ne quid grauius dicam) arguatur, qui verum esse non putant, quod Cicero lib. 2. de Officiis ait, filium bello ciuili à Pompeio alæ alteri præfectum, magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consecutum fuisse equitando, iaculando, omniaque militari labore tolerando. Sed ad propositum. Venit M. Brutus in Macedoniam, cùm Q. Hortensio decedenti C. Antonius Marci frater succederet. Sed Hortensius exercitum, quem delectu habito conscripserat, Bruto tradidit. legio etiam, quam L. Piso legatus Antonii ducebat, Ciceroni filio se tradidit. equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertitò, alter eum quæstorem, à quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seséque ad Brutum contulit: alterum in Macedonia Cneus Domitius adolescens à legato Syriaco,

qui à Plutarcho Cinna vocatur, abduxit. P. Vatinius, qui Dyrrhachium occupauerat, portas Bruto aperuit, & exercitum tradidit. C. Antonius ſe Apolloniam recepit, Cicero Philipp. 10. Plutarchus in Bruto, & Dio lib. 47. His de rebus, Brutus litteras publicè miſit, quas C. Panſa conſul coacto ſenatu recitauit, & Brutum oratione ſua ornauit. Sed Q. Fufius rogatus ſententiam, Brutum oppugnauit. contra quem Cicero tum Philippicam decimam dixit, quam Brutus epiſt. 4. de litteris ſuis habitam eſſe contra Calenum ait. Erat Apolloniæ adhuc C. Antonius cum ſeptem cohortibus Philippica 10. Inde Buthrotum contendens in itinere primum tres cohortes amiſit, quas Brutus concidit: deinde, prœlio cum Cicerone filio ad Byllidem commiſſo, victus in Bruti poteſtatem venit, vt Plutarchus in Bruto ſcribit. Antonium Brutus ſecum diu honorificè habuit, vſque eo, vt magiſtratus inſignia illi non adimeret. quam eius clementiam Cicero in epiſtolis ad eum ſcriptis ſæpe accuſat. Sed, cùm Antonius Apolloniam teneret, ante Kalend. Aprilis Romam allatũ fuit de morte C. Trebonii, quem P. Dolabella Smyrnæ, verberibus ac tormentis quæſtione publicæ pecuniæ per biduum habita, interfecit, Cicero Philipp. vndecima, & Dio 47. Itaque Dolabella à ſenatu hoſtis iudicatus fuit: Poſtridie, cum in ſenatu ageretur de Imperatore deligendo, qui bello Dolabellam perſequeretur, L. Cæſar cenſuit, P. Seruilio hoc bellum extra ordinem mandandum eſſe: aliis nonnullis placuit, vt conſules Dolabellæ perſequendi cauſſa Aſiam & Syriam ſortirentur. Cicero ſententiam rogatus Philippicam vndecimam dixit. in qua primum Trebonii caſum deplorans, Dolabellæ & Antonii crudelitatem accuſat: deinde, duabus illis ſententiis refutatis, cenſet, vt Dolabellam C. Caſſius bello perſequatur. quam ſententiam ſe repugnãte & iraſcente Panſa dixiſſe, ad Brutum ſcribit epiſt. 5. ea ſententia dicta, quæ facile valuiſſet, niſi Panſa vehementer obſtitiſſet, productus fuit in contionem à tribuno pl. M. Seruilio. eandemq; rem ad populum ſumma contentione egit, epiſt. 7. lib. 12. Fam. Extremo anno ſuperiore turbinis vi ſimulacrum, quod M. Cicero ante cellam Mineruæ pridie, quàm in exſulium iret, poſuerat, diſſipatum membris pronum iacuit fractis humeris,

brachiis,

brachiis,capite,mortē Ciceroni portendens,vt Obſequens & Dio lib.45.ſcribunt. Quinquatribus,id eſt.xiv. Kal. Apr. ſenatus decreuit,vt hæc Ciceronis Minerua,cuſtos vrbis reſtitueretur, epiſt.25.lib.12.Fam.Deinde illata pacis mentione ab Antonii amicis, ſenatus legatos ad eum decreuit M. Ciceronem, & P.Seruilium. Sed, cùm eam legationem fruſtra fore Cicero videret,habuit in ſenatu Philippicam duodecimam. in qua legationem diſſuadet, ſeque ad eam obeundam idoneum non eſſe demonſtrat. Meminit huius legationis Dio quoque lib. 46. Panſa deinde initio menſis Aprilis,vt arbitror,ad bellum profecto, M. Æmilius Lepidus (qui,auctore Paterculo,pontifex. Max.in C. Cæſaris locū furto creatus, decreta ſibi Hiſpania, adhuc in Gallia morabatur) Romam ad ſenatum miſit, ad pacem cum Antonio faciendam cohortans.ea de re cùm in ſenatu ageretur,multi pacem ſuaſerunt,quòd incertus exitus belli eſſet, & quòd Lepidus ad pacem hortaretur, qui exercitu cogere poſſet. tum M.Tullius rogatus ſententiam,Philippicam 13.in ſenatū dixit. in qua aduerſariorum rationes confutans, pacem cum Antonio & Antonianis eſſe non poſſe docet: & Antonii animum ex litteris ad Hirtium & Octauianum miſſis declarat. Cicero tum quoque ad Lepidum miſit epiſt. 27. lib.10.Famil.in qua illum,ne ſe in iſtam pacificationem interponat, hortatur. Poſt profectionem Panſæ conſulis turbulentiſſimum tempus fuit,cum D.Brutus Mutinæ vix iam ſuſtineret. itaque cum triſtis à Mutina fama manaret, omneſque aut fœdiſſimam mortem, aut miſerabilem fugam cogitaſſent, inflati lætitia atque inſolentia impii ciues famam diſſipauerunt,Ciceronem pridie Vinalia cum faſcibus deſcenſurū eſſe. Interim XVII. Kalend. Maii,vt Galba ad Ciceronem ſcribit epiſt.30.lib.10.Famil.ſeu, vt Ouidius libr. 4.Faſt. indicat, XVIII. Kalend.Maii,Antonius prœlio ad Mutinam ſuperatus eſt. Habuit paucis diebus pòſt concionem Romæ P. Appuleius tribunus pleb. in qua cum liberare Ciceronem ſuſpicione faſcium vellet, vna voce cuncta concio declarauit, nihil eſſe à M.Tullio vnquam de republica, niſi optimè cogitatum. Duabus tribúsve horis pòſt optatiſſimi nuntii & litteræ de victoria Mutinenſi venerunt. quo tempore tantæ multitudinis,quantam vrbs ca-

piebat, ad Ciceronem concurſus eſt factus, à qua ille maximo clamore atque plauſu in Capitolium deductus, & in roſtris collocatus, domum inde reductus eſt. Hæc ſunt apud Ciceronē Philipp.14.epiſt.2.6.& 7.ad Brut.& epiſt.30.lib.10. & 6.lib.12.Famil.Pridie Vinalia,id eſt x.Kalend. Maii, Cicero habuit Philippicam decimam quartam.in qua ſupplicationem dierum quinquaginta,trium Imperatorum Panſę, Hirtii,& Cæſaris nomine ob Antonium hoſtem ſuperatum decernit:atque ad extremum eos, qui in prœlio ceciderant, laudat, eorúmque proximos conſolatur. de ſupplicatione L.dierum vide Appianum lib.3.Cùm Hirtius in prœlio cecidiſſet, & Panſa ex vulneribus paucis diebus pòſt Bononiæ mortuus eſſet,rumor percrebuit,Ciceronem cos.factum eſſe,epiſt.8.ad Brut.Plutarchus & Appianus ſcribunt,M.Tullium ab Octauiano ad conſulatus petitionem inductum fuiſſe. V.Kalend.Maii ſenatus habitus fuit de iis,qui hoſtes iudicati erant,bello perſequendis, epiſt.9. ad Brut. Dedit eo tempore Cicero plures litteras ad D.Brutū,& L.Plancum,vt fuſum Antonium perſequerentur.quæ lib.10.& 11.Fam.extant.Interim Antonius fuga tranſgreſſus Alpes, primo ſpe colloquii repulſus à M.Lepido;mox ſæpius in conſpectum veniens militum, per auerſa caſtrorum proruto, vallo à militibus receptus eſt, Paterculus libr. 2. Plutarchus in Antonio,Appianus lib.3.Lepidus ſe cum Antonio coniunxit, a.d. IIII.Kalend.Iun.epiſt.23.lib.10.Famil. Pridie Kal.Quinct. Lepidus ſententiis omnibus hoſtis à ſenatu iudicatus eſt. ceterique qui vnà cum illo à republ. defecerant.quibus tamen ad ſanitatem redeundi ante Kalend.Septemb.poteſtas facta fuit,epiſt.10.lib.12.Famil.epiſt.16.& 19.ad Brut. & Dio lib.46.Octauianus Cæſar, vt cognouit Antonium à Lepido receptum, ceteróſq; duces & exercitus conſentire pro partibus, cauſſam Optimatium ſine cunctatione deſeruit, ad prætextum mutatæ voluntatis, dicta factáque quorundam calumniatus, quaſi alii ſe puerum, alii ornandum tollendúmque iactaſſent,Suetonius in Auguſto, Paterculus lib.2. Brutus epiſt.20 libr.11.Famil.Tum inter eum & Antonium commercia epiſtolarum,& conditionum facta mētio,quod Paterculus ſcribit. cúmque effeciſſet, vt milites inter ſe iureiurando ſancirēt,cum nullo exercitu, qui C.Cæſaris fuiſ-

ſet,

ſet, bellum ſe geſturos; quadringentos milites Romam ad ſenatum miſit, qui conſulatum ſibi nomine exercitus depoſcerent: cùm quidem cunctante ſenatu, Cornelius centurio, princeps legationis, reiecto ſagulo oſtendens gladii capulum, non dubitaſſet in curia dicere: Hic faciet, ſi non feceritis vos, Suetonius, & Dio libr. 46. vbi addit, Ciceronem ſubieciſſe, Si ita conſulatum petieritis, eum accipiet. Militibus re infecta ad Octauianũ reuerſis, Antonium & Lepidum in Italiam accerſiuit, atq; ipſe legiones ad vrbem hoſtiliter admouit, Suetonius, Dio & Appianus: qui ſcribit, Ciceronẽ tum ad Octauianum veniſſe, ac paullò pòſt lectica ex vrbe fugiſſe. C. autem Cæſar Octauianus conſul cum Q. Pedio ſtatim factus eſt, vt omnes annales teſtantur. Conſulatum Cæſarem iniiſſe pridie, quàm xx. annos impleret, x. Kalend. Octobris, Paterculus auctor eſt. In Liuiana epitoma lib. 119. legitur, Cæſarem conſulem creatum eſſe, cùm annos xix. haberet. Plutarchus in Bruto ex Octauiani commentariis refert, ipſum vigeſimum annum egiſſe, cum conſul primum eſt factus. Eutropius initio lib. 7. ait, Cæſarem Romam cum exercitu profectum extorſiſſe, vt ſibi vigeſimo anno conſulatus daretur. Suetonius in Auguſto ſcribit, eũ in ordinatione anni Sextilem menſem è ſuo cognomine nuncupaſſe, quod eo ſibi & primus conſulatus, & inſignes victoriæ obtigiſſent. Similiter Dio lib. 56. tradit, Octauianum xix. die Auguſti, eodem, quo primum conſulatum ceperat, deceſſiſſe. Cæſar Octauianus cos. legem tulit de quæſtione habenda in eos, quorum opera pater occiſus eſſet, Liuius lib. 120. Appianus lib. 3. Dio lib. 46. Auctor legis fuit Octauianus, tulit Q. Pedius collega: vnde lex Pedia nominatur; eáque omnibus, qui Iulium Cæſarem interfecerant, aqua igníque interdictum eſt, Velleius libr. 2. Suetonius in Nerone. Conſul factus Octauianus Ciceronem, vt Plutarchus in eius vita ſcribit, valere iuſſit, & pace cum Antonio Lepidóque facta copias omnes in vnum locum contraxerunt, ibíque imperium Rom. quaſi poſſeſſionem aliquam inter ſe diuiſerunt. Partiti ſunt autẽ prouincias inter ſe hoc modo, vt Cæſar vtranq; Africã cum Sicilia, & Sardinia; Lepidus Hiſpanias & Galliã Narbonenſem; Antonius reliquas Gallias haberet, Appianus lib. 4. Dio lib. 46. Inter hos etiam conuenit, vt ipſi trium-

uiri reipubl. constituendæ per quinquennium essent, & vt suos quisque inimicos proscriberet. in qua proscriptione plurimi equites, c x x x. senatorum nomina fuerunt, vt est in epitoma libr. 120. Tu vide Orosium nostrum libr. 6. cap. 18. Cæsarem restitisse aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio; sed inceptã vtroq; acerbius exercuisse, Trãquillus ait. Maximam verò contentionem, inquit Plutarchus, Ciceronis proscriptio præbuit, cùm Antonius nullã conditionem acciperet, nisi primus ille interficeretur, Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar vtrique repugnaret. Congressus horum trium occultus in triduum fuit apud Bononiam, in loco remoto à castris, & flumine circumfuso, vt Plutarchus non solum in Cicerone, sed & in Antonio tradit. Dio quoque lib. 46. scribit, triumuiros conuenisse in parua insula fluminis, quod Bononiam præterlabitur. Appianus initio libri quarti ait, eos congressos esse ad Mutinam in Lauinii fluuii insula. Sed trium virûm copias ad Bononiam contractas fuisse, Suetonius etiam in Augusto auctor est. & Florus cap. 5. libr. 4. tradit, pacem inter tres duces factam apud confluentes inter Perusiam & Bononiam. Ibi aiunt Cæsarem primis diebus, vt Plutarchus narrat, pro Ciceronis salute cum aliis concertasse, ac tertio die concessisse, eiúsque vitam prodidisse, fuitque permutatio ita facta: Ciceronem Cæsar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cæsarem auunculum Antonius proscribi permisit. Sed nihil, ait Paterculus, tam indignum illo tempore fuit, quàm quòd aut Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est. Cesserat ille sub aduentum III. virorum vrbe, vt ex Liuio Seneca libr. I. Suasoriarum refert, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutum posse. Primò in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conscensurus, proficisceretur. vnde aliquoties in altum prouectum cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationẽ nauis cœco voluente fluctu pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit; regressúsque ad superiorem villam, quæ paullò plus mille passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Hactenus Liuius; Plutarchus verò ita: Erat Cicero in

Tusculano cum Quincto fratre. Cognita verò proscriptione, Asturam in maritimum Ciceronis fundum proficisci, atque inde in Macedoniam ad M. Brutum, de cuius victoria læti rumores afferebantur, transire constituerunt. Ferebantur lecticis confecti mærore, atque in itinere subsistentes, iunctis lecticis inter se casum suum deplorabant. Quinctus verò magis angebatur animo, atque inopiæ illi in mentem veniebat: nihil enim secum se domo extulisse dicebat: Marco etiam perexiguum viaticum erat: satius igitur esse affirmabat, Marcum fuga antecedere, se conuasatum domum recurrere. Hoc consilio probato, complexi inter se, multisq; lacrymis profusis digressi sunt. Quinctus non ita multis diebus pòst a seruis proditus inquisitoribus vna cum filio suo interfectus est. Ita quidem de Q. Cicerone Plutarchus: Appianus in hanc sententiam: Q. Cicero cum filio comprehensus percussores orabat, vt se ante filium necarent. quod cùm filius contra fieri obsecraret, illi se eorum controuersiam composituros dixerunt. itaque alii hunc, alii illum arripientes eodem signo ambos simul occiderunt. Dio lib. 47. ita: Q. Ciceronem M. fratrem filius de medio remouit, &, quantum in ipso fuit, seruauit. nam & patrem occultauit, vt inueniri non posset, & ea de causa tormentis omnibus excruciatus indicium nullum fecit. sed pater, re intellecta, cùm admiratione filii, tum misericordia adductus vltro prodiit, seque ipse percussoribus tradidit. Redeamus nunc ad Plutarchum. Cicero, inquit ille, Asturam delatus, nauem, quam nactus fuit, subitò conscendit, & oram legens Circæum vsque vento peruenit. Inde soluere gubernatores cùm pararent, vel maris metu permotus, vel Cæsaris fidem non plane desperans, in terram egressus est: & millia passuum XIII. fere pedibus Romam versus progressus, animi pendere cœpit, sententiáque mutata rursus ad mare descendit, ibique noctem grauibus & incertis cogitationibus traduxit: adeò, vt in animo haberet, Cæsaris domum clam ingredi, sibique ante lares eius manus inferre, atque ita furiales intemperias illi impingere. Sed ab ea ratione cruciatus metu depulsus, alia rursus tumultuosa consilia in pectus instituit, & seruis se ad Caietam deportandũ nauigio commisit: vbi prędia habebat, & blandũ ęstate Etesiarũ dieb. perfu-

gium. est ibidem supra mare sacellum Apollinis: vnde corui cum clangore ad Ciceronis nauem, quæ ad litus appellebatur, confertim aduolarunt, atque ex vtraque parte antennæ insidentes partim crocitarunt, partim rudentum capita rostris tutuderunt: idque signum omnibus infaustum est visum. Cicero tamen egressus in villam se recepit, & quieti dedit. ibi coruorum magna pars tristi voce ad fenestram assedit: vnus in lectum deuolauit, & rostro vestem, qua Cicero tectus erat, paulatim ab ore ipsius remouit. De eadem re Valerius lib. 1. cap. 4. M. Ciceroni mors imminẽs auspicio prædicta est: cùm enim in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eò vsque morsu tenuit, donec seruus, ad occidendum eum milites venisse, nuntiaret. hactenus Valerius: ex quo perspicuè cognoscitur apud Plutarchum ἐς καπίτας mendose, non pro Capua, sed Caieta legi. quamuis Appianus Capuam nominet, ad quam fuerit hæc Ciceronis villa, in qua aduentantibus inquisitoribus à coruis è somno excitatus sit. Sequitur in Plutarcho: Serui hæc aspicientes suam ipsi ignauiam damnarunt, si herilis cædis spectatores esse sustinerent; cúmque bestias domino opem ferre, ac pro indigno eius casu solicitas esse viderent, ipsi eum non defenderent; partim precibus, partim vi impositum lecticæ ad mare detulerunt. Interim percussores cum ministris superueniunt, Herennius centurio, & Popillius tribunus militum, quem parricidii reum Cicero olim defenderat.

De Popillio hoc multa Seneca in Declamationibus & Suasoriis. de eodem Valerius lib. 5. cap. 3. M. Cicero C. Popillium Lænatem Picenæ regionis, rogatu M. Cœlii, non minore cura, quàm eloquentia defendit: eúmque caussa admodum dubia fluctuãtem, saluum ad penates suos remisit. hic Popillius postea nec re, nec verbo à Cicerone læsus, vltrò M. Antonium rogauit, vt ad illum proscriptum persequẽdum & iugulandum mitteretur: impetratisque detestabilis ministerii partibus, gaudio exultans Caietam cucurrit, & virum, omitto quòd amplissimæ dignitatis, certè salubri studio (ita lego è manuscriptis) præstantis officii priuatim sibi venerãdum, iugulum præbere iussit: ac protinus caput Romanæ

manæ eloquentiæ, & pacis clarissimam dexteram, per summum & securum otium amputauit: eaq; sarcina, tanquam opimis spoliis, alacer in vrbem reuersus est: neq; ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat.

Sequitur apud Plutarchum: Percussores cum fores clausas inuenissent, eas effregerunt: cumq; Cicero nō appareret, & ii, qui intus erant, scire se, vbi esset, negassent, aiunt adolescentem quendam, à Cicerone in bonis literis & disciplinis educatum, Quincti fratris libertum, Philologum nomine, tribuno dixisse, lecticam per siluestres & opacas ambulationes ad mare deferri. Tribunus igitur cum paucis comitibus circum ambulationes ad exitum cucurrit: Herennius recta per easdem accurrit. quod vbi Cicero animaduertit, seruos lecticam ibi deponere iussit. Satis, inquit Liuius, constat, seruos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum, deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Appianus scribit, multos discurrisse quærentes, num alicubi Cicero visus esset: cumque alii beneuolentia & misericordia permoti, eum in alto esse dixissent, clientem Clodii acerrimi inimici Ciceronis Popillio Lænati tribuno militum indicasse viam, qua lectica deportabatur, eo illum irrupisse, & cum seruos longè plures, quàm ipse secum habebat, ad dimicandum paratos vidisset, callidè exclamasse, Tribuni, qui in extremo agmine sunt, ingrediantur: tum seruos maiorem multitudinem exspectantes perterritos fuisse. Cicero, ait Aufidius Bassus apud Senecam, paullùm remoto velo, postquam armatos vidit, Ego vero consisto, ait: accede veterane, &, si hoc saltem potes rectè facere, incide ceruicem. trementi, deinde dubitantiq;, Quid si ad me, inquit, primum venissetis? Butridius Niger apud eundē: Elapsus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur. sed vt vidit appropinquare notum sibi militem Popillium nomine, memor defensum à se, lætiore vultu aspexit. at ille, victorib. idipsum imputaturus, occupat facinus, caputq; decisum, nihil in vltimo fine vitæ facientis, quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulò ante defensum ab illo. Prominenti, inquit Liuius, ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput præcisum est, nec

satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque, scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Plutarchus: Cicero mentum, ita vt consueuerat, tangens, in percussoribus oculos constanter fixit squaloris plenus, & capillo demisso, macieque ob solicitudines confectus, vsque eò vt plurimi Herennio eum iugulante capita obnuberent. Occisus est præbens ceruicem extra lecticam cum annum iam LXIIII. ageret. Præcidit illi iussu Antonii caput & manus, quibus Philippicas scripserat. Vixit, ait Liuius, tres & LX. annos: vt, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit. Eusebius: Cicero in Formiano suo ab Herennio & Popillio occiditur LXIIII. ætatis suæ anno. Appianus: Occiso Cicerone quidam equis, alii nauigiis incitatis properabāt Antonio hunc nuntium perferre, eique in foro sedenti Lænas caput & manum eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, tribunum militum coronauit, & H-S. decies centena millia ei pro maximo præmio dedit, quod summum & infensissimum suum inimicum occidisset. Plutarchus: Cum membra Ciceronis Romā perlata essent, Antonius, qui tum fortè comitia habebat, iis visis exclamauit, Proscriptionem iam peractam esse: caput autem & manus pro rostris poni iussit, spectaculum horrendum Romanis, qui se nō Ciceronis vultum, sed imaginem animi Antonii videre putabant. Dio lib. 47. Vbi Ciceronis caput allatum fuit, Antonius multis & grauibus probris illatis, illud pro rostris, loco præ aliis conspicuo poni iussit, vt vnde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius cum manu dextra, quæ simul præcisa fuerat, conspiceretur. Fuluia verò caput, antequam auferretur, in manus sumpsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam acubus, quibus ad capitis ornatum vtebatur, compunxit, additis multis iisque execrandis opprobriis. Liuius: Ita relatū caput ad Antonium, iussuq; eius inter duas manus in rostris positum, vbi ille Consul, vbi sæpe consularis, vbi eo ipso anno aduersus Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. Cremutius Cordus: Præcipue tamē soluit pectora omnium in lacrymas gemitusque visa ad caput eius deli-

gata manus dextra, diuinæ eloquentiæ miniſtra: ceterorumque cædes priuatos luctus excitauerunt. illa vna communē. Mortem Ciceronis verſibus elegantiſſimis deplorauit Cornelius Seuerus: in quibus ſunt, qui ſequuntur:

Abſtulit vna dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ,
Vnica ſollicitis quondam tutela, ſalusq;,
Egregium ſemper patriæ caput: ille Senatus
Vindex, ille fori, legum, ritusq; togæq;.
Publica vox ſæuis æternùm obmutuit armis,
Informes vultus, ſparſamq; cruore nefando
Caniciem, ſacrasq; manus, operumq; miniſtras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta ſuperbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata, Deosq;
Reſpexit: nullo luet hoc Antonius æuo.

Paterculus poſt narratam cædem M. Tullii, in hæc verba erumpit: Nihil tamen egiſti, M. Antoni, mercedem cæleſtiſſimi oris & clariſſimi capitis abſciſi numerando. auctoramentoq; funebri ad conſeruatoris quondam reip. tantiq; conſulis irritando necem. Rapuiſti tu M. Ciceroni lucem ſolicitam, & ætatem ſenilem, & vitam miſeriorem te principe, quàm ſub te triumuiro mortem: famam verò gloriamq; factorum atque dictorum adeo non abſtuliſti, vt auxeris. Viuit, viuetque per omnem ſæculorum memoriam: dumque hoc vel fortè, vel prouidentia, vel vtcunque conſtitutum rerum naturæ corpus, quod ille pænè ſolus Romanorum animo vidit, ingenio cōplexus eſt, eloquentia illuminauit, manebit incolume, comitem æui ſui laudem Ciceronis trahet: omniſque poſteritas illius in te ſcripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur: citiuſque in mundo genus hominum, quàm huius nomen, cadet. Ciceronem hoc anno VII. Idus occiſum eſſe, teſtimonio Tironis liberti ſcribit Tacitus in dialogo de Oratoribus. intelligo autem Idus Decembris, quoniam triumuiri inierunt V. K. Decembris, vt eſt in lapide Colotiano. Vixit igitur Cicero annos LXIII. menſes XI. dies V. ſiue annos LXIV. minus XXVI. diebus.

Nunc ad extremum illud addam, quod Deſiderius Lignamineus Patauinus ante annos ſedecim diuulgauit. Cum

C. VIBIVS PANSA.
A. HIRTIVS.

KALENDIS Ianuarii consules statim post sollemnem religionem senatum in Capitolio de Antonio, qui tùm Mutinam circumsedebat, & D. Brutum oppugnabat, habuerunt, vt Appianus li. 3. scribit. Ibi L. Piso, & alii nonulli mitiorem sententiam de Antonio dixerunt, legatosq; ad eum mittendos censuerunt. Cicero cum suis id egit, vt hostis Antonius iudicaretur. Habuit tum Cicero in senatu quintam Philippicam. in qua non modò legationem dissuadet, verum etiam bello Antonium persequendum esse censet: agit etiam de honoribus decernendis iis, qui rempub. aduersus Antoniũ defendãt. Eo die nihil in senatu confectũ est: sed, controuersia vsq; ad noctem ducta, senatum esse dimissum, Appianus scribit. Postridie Antonius hostis, ita vt Tullius cẽsuerat, iudicatus fuisset, nisi Saluius tribunus pl. intercessisset. decreuit tamen senatus, vt D. Brutus laudaretur, quòd Galliam Antonio non concessisset: item, vt Cæsar vnà cum Hirtio & Pansa exercitu illo, quem haberet, bellum administraret, atque statua illi poneretur: vt sententiam loco consulari diceret, consulatumque decem annis prius, quàm leges permitterent, illi petere liceret: quantamque pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur. Hæc Appianus lib. 3. vbi addit, insequenti die fuisse decretos legatos ad Antonium cum mandatis, quæ Ciceronem scribere senatus voluerit. Dio lib. 45. & 46. eadem fere narrat, & senatum à Kalendis Ianuar. per triduum habitum, sententiasque dictas, & tandem legationem ad Antonium missam fuisse ait. Itaq; pridie Nonas Ianuar. factum Senatus consultum fuit, vt Ser. Sulpicius, L. Piso, & L. Philippus cum mandatis ad Antonium proficiscerentur, quam rem M. Tullius eodem die in concione exposuit, habita oratione, quam sexta Philippica comprehendit. de legatis vide epist. 8. lib. 11. 4. & 24. libri 12. Fam. Cùm legati ad Antonium missi exspectarentur, eiusq; amici responsa illius confingerent, M. Tullius metuens, ne senatorũ animi ad pacem inclinarent, habuit in senatu Philippicam septimam, in qua pacẽ tribus de caussis dissuadet; Primùm, quia sit turpis, deinde, quia periculosa: postremò,

quia

quia eſſe non poſſit. In legatione Ser. Sulpicius mortem obiit. Piſo & Philippus Romam reuerſi ab Antonio ad ſenatum intolerabilia poſtulata retulerunt, epiſt. 4. lib. 12. Famil. Dio lib. 46. Tumultus interim à ſenatu fuit decretus, cùm belli nomen in ſententia poni quibuſdam non placeret, id quod Cicero Philippica octaua reprehẽdit. quam ante Idus Martias in ſenatu dixit, grauiter inuehens in Q. Fufium Calenum, qui Antonio ſtudebat. Deinde, cùm de ornando Ser. Sulpicio in ſenatu ageretur, Cicero nonam Philippicam dixit: ſuadens, vt Sulpicio ſtatua pedeſtris ænea in roſtris poneretur. quam ſua ætate pro roſtris Auguſti exſtitiſſe, Pomponius de Origine iuris teſtatur. M. Brutus anno ſuperiore ex Italia in Græciam profectus, cùm Athenas veniſſet, adoleſcentes nobiles Romanos, quorum magna multitudo illic bonarum artium cauſſa erat, ſibi adiunxit. in his fuit M. Ciceronis filius: quem Brutus, vt Plutarchus ſcribit, ſummis laudibus efferebat, inquiens, ſe illum ſiue vigilaret, ſiue dormiret, admirari, quòd animus in eo tam generoſus tantúmque odium tyrannorum eſſet. Brutus inde in Macedoniam tranſgreſſus, Ciceronem filium ſecum duxit, eóque legato vſus multa feliciter geſſit, vt Plutarchus in Bruto teſtatur, & Brutus in epiſtola ad Ciceronem patrẽ, quæ nunc eſt quarta libri, qui ad Brutum exſtat, ita ſcribit: Cicero filius tuus ſic mihi ſe probat induſtria, patientia, labore, animi magnitudine, omni denique officio, vt prorſus nunquam dimittere videatur cogitationem, cuius ſit filius. Vt vel hinc eorum imperitia (ne quid grauius dicam) arguatur, qui verum eſſe non putant, quod Cicero lib. 2. de Officiis ait, filium bello ciuili à Pompeio alæ alteri præfectum, magnam laudem & à ſummo viro, & ab exercitu conſecutum fuiſſe equitando, iaculando, omniaque militari labore tolerando. Sed ad propoſitum. Venit M. Brutus in Macedoniam, cùm Q. Hortenſio decedenti C. Antonius Marci frater ſuccederet. Sed Hortenſius exercitum, quem delectu habito conſcripſerat, Bruto tradidit. legio etiam, quam L. Piſo legatus Antonii ducebat, Ciceroni filio ſe tradidit. equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertitò, alter eum quæſtorem, à quo ducebatur, reliquit in Theſſalia, ſeſéque ad Brutum contulit: alterum in Macedonia Cneus Domitius adoleſcens à legato Syriaco,

qui à Plutarcho Cinna vocatur, abduxit. P. Vatinius, qui Dyrrhachium occupauerat, portas Bruto aperuit, & exercitum tradidit. C. Antonius ſe Apolloniam recepit, Cicero Philipp. 10. Plutarchus in Bruto, & Dio lib. 47. His de rebus, Brutus litteras publicè miſit, quas C. Panſa conſul coacto ſenatu recitauit, & Brutum oratione ſua ornauit. Sed Q. Fufius rogatus ſententiam, Brutum oppugnauit. contra quem Cicero tum Philippicam decimam dixit, quam Brutus epiſt. 4. de litteris ſuis habitam eſſe contra Calenum ait. Erat Apolloniæ adhuc C. Antonius cum ſeptem cohortibus Philippica 10. Inde Buthrotum contendens in itinere primum tres cohortes amiſit, quas Brutus concidit: deinde, prœlio cum Cicerone filio ad Byllidem commiſſo, victus in Bruti poteſtatem venit, vt Plutarchus in Bruto ſcribit. Antonium Brutus ſecum diu honorificè habuit, vſque eo, vt magiſtratus inſignia illi non adimeret. quam eius clementiam Cicero in epiſtolis ad eum ſcriptis ſæpe accuſat. Sed, cùm Antonius Apolloniam teneret, ante Kalend. Aprilis Romam allatũ fuit de morte C. Trebonii, quem P. Dolabella Smyrnæ, verberibus ac tormentis quæſtione publicæ pecuniæ per biduum habita, interfecit, Cicero Philipp. vndecima, & Dio 47. Itaque Dolabella à ſenatu hoſtis iudicatus fuit: Poſtridie, cùm in ſenatu ageretur de Imperatore deligendo, qui bello Dolabellam perſequeretur, L. Cæſar cenſuit. P. Seruilio hoc bellum extra ordinem mandandum eſſe: aliis nonnullis placuit, vt conſules Dolabellæ perſequendi cauſſa Aſiam & Syriam ſortirentur. Cicero ſententiam rogatus Philippicam vndecimam dixit. in qua primum Trebonii caſum deplorans, Dolabellæ & Antonii crudelitatem accuſat: deinde, duabus illis ſententiis refutatis, cenſet, vt Dolabellam C. Caſſius bello perſequatur. quam ſententiam ſe repugnãte & iraſcente Panſa dixiſſe, ad Brutum ſcribit epiſt. 5. ea ſententia dicta, quæ facile valuiſſet, niſi Panſa vehementer obſtitiſſet, productus fuit in contionem à tribuno pl. M. Seruilio. eandemq; rem ad populum ſumma contentione egit, epiſt. 7. lib. 12. Fam. Extremo anno ſuperiore turbinis vi ſimulacrum, quod M. Cicero ante cellam Mineruæ pridie, quàm in exſulium iret, poſuerat, diſſipatum membris pronum iacuit fractis humeris,

brachiis,

brachiis, capite, mortē Ciceroni portendens, vt Obsequens & Dio lib. 45. scribunt. Quinquatribus, id est. XIV. Kal. Apr. senatus decreuit, vt hæc Ciceronis Minerua, custos vrbis restitueretur, epist. 25. lib. 12. Fam. Deinde illata pacis mentione ab Antonii amicis, senatus legatos ad eum decreuit M. Ciceronem, & P. Seruilium. Sed, cùm eam legationem frustra fore Cicero videret, habuit in senatu Philippicam duodecimam. in qua legationem dissuadet, séque ad eam obeundam idoneum non esse demonstrat. Meminit huius legationis Dio quoque lib. 46. Pansa deinde initio mensis Aprilis, vt arbitror, ad bellum profecto, M. Æmilius Lepidus (qui, auctore Paterculo, pontifex. Max. in C. Cæsaris locū furto creatus, decreta sibi Hispania, adhuc in Gallia morabatur) Romam ad senatum misit, ad pacem cum Antonio faciendam cohortans. ea de re cùm in senatu ageretur, multi pacem suaserunt, quòd incertus exitus belli esset, & quòd Lepidus ad pacem hortaretur, qui exercitu cogere posset. tum M. Tullius rogatus sententiam, Philippicam 13. in senatu dixit. in qua aduersariorum rationes confutans, pacem cum Antonio & Antonianis esse non posse docet: & Antonii animum ex litteris ad Hirtium & Octauianum missis declarat. Cicero tum quoque ad Lepidum misit epist. 27. lib. 10. Famil. in qua illum, ne se in istam pacificationem interponat, hortatur. Post profectionem Pansæ consulis turbulentissimum tempus fuit, cum D. Brutus Mutinæ vix iam sustineret. itaque cum tristis à Mutina fama manaret, omnesque aut fœdissimam mortem, aut miserabilem fugam cogitassent, inflati lætitia atque insolentia impii ciues famam dissipauerunt, Ciceronem pridie Vinàlia cum fascibus descensurū esse. Interim XVII. Kalend. Maii, vt Galba ad Ciceronem scribit epist. 30. lib. 10. Famil. seu, vt Ouidius libr. 4. Fast. indicat, XVIII. Kalend. Maii, Antonius prœlio ad Mutinam superatus est. Habuit paucis diebus pòst concionem Romæ P. Appuleius tribunus pleb. in qua cum liberare Ciceronem suspicione fascium vellet, vna voce cuncta concio declarauit, nihil esse à M. Tullio vnquam de republica, nisi optimè cogitatum. Duabus tribúsve horis pòst optatissimi nuntii & litteræ de victoria Mutinensi venerunt. quo tempore tantæ multitudinis, quantam vrbs ca-

piebat, ad Ciceronem concursus est factus, à qua ille maximo clamore atque plausu in Capitolium deductus, & in rostris collocatus, domum inde reductus est. Hæc sunt apud Ciceronē Philipp.14.epist.2.6.& 7.ad Brut.& epist.30.lib.10. & 6.lib.12.Famil.Pridie Vinalia,id est x.Kalend. Maii,Cicero habuit Philippicam decimam quartam.in qua supplicationem dierum quinquaginta,trium Imperatorum Pansę, Hirtii,& Cæsaris nomine ob Antonium hostem superatum decernit:atque ad extremum eos, qui in prœlio ceciderant, laudat, eorúmque proximos consolatur. de supplicatione L.dierum vide Appianum lib.3.Cùm Hirtius in prœlio cecidisset, & Pansa ex vulneribus paucis diebus pòst Bononiæ mortuus esset,rumor percrebuit,Ciceronem cos.factum esse,epist.8.ad Brut.Plutarchus & Appianus scribunt,M.Tullium ab Octauiano ad consulatus petitionem inductum fuisse. V.Kalend.Maii senatus habitus fuit de iis,qui hostes iudicati erant,bello persequendis, epist.9. ad Brut. Dedit eo tempore Cicero plures litteras ad D.Brutū,& L.Plancum,vt fusum Antonium persequerentur.quæ lib.10.& 11.Fam.exstant.Interim Antonius fuga transgressus Alpes, primo spe colloquii repulsus à M.Lepido;mox sæpius in conspectum veniens militum, per auersa castrorum proruto, vallo à militibus receptus est, Paterculus libr. 2. Plutarchus in Antonio,Appianus lib.3.Lepidus se cum Antonio coniunxit, a.d. IIII.Kalend.Iun.epist.23.lib.10.Famil. Pridie Kal.Quinct. Lepidus sententiis omnibus hostis à senatu iudicatus est. ceterique qui vnà cum illo à republ. defecerant.quibus tamen ad sanitatem redeundi ante Kalend.Septemb.potestas facta fuit,epist.10.lib.12.Famil.epist.16.& 19.ad Brut. & Dio lib.46.Octauianus Cæsar, vt cognouit Antonium à Lepido receptum, ceterósq; duces & exercitus consentire pro partibus, caussam Optimatium sine cunctatione deseruit, ad prætextum mutatæ voluntatis,dicta factáque quorundam calumniatus, quasi alii se puerum, alii ornandum tollendúmque iactassent,Suetonius in Augusto, Paterculus lib.2. Brutus epist.20 libr.11.Famil.Tum inter eum & Antonium commercia epistolarum,& conditionum facta mētio,quod Paterculus scribit. cúmque effecisset, vt milites inter se iureiurando sancirēt,cum nullo exercitu, qui C.Cæsaris fuisset,

set, bellum se gesturos; quadringentos milites Romam ad senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitus deposcerent: cùm quidem cunctante senatu, Cornelius centurio, princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladii capulum, non dubitasset in curia dicere: Hic faciet, si non feceritis vos, Suetonius, & Dio libr. 46. vbi addit, Ciceronem subiecisse, Si ita consulatum petieritis, eum accipiet. Militibus re infecta ad Octauianũ reuersis, Antonium & Lepidum in Italiam accersiuit, atq; ipse legiones ad vrbem hostiliter admouit, Suetonius, Dio & Appianus: qui scribit, Ciceronẽ tum ad Octauianum venisse, ac paullò pòst lectica ex vrbe fugisse. C. autem Cæsar Octauianus consul cum Q. Pedio statim factus est, vt omnes annales testantur. Consulatum Cæsarem iniisse pridie, quàm xx. annos impleret, x. Kalend. Octobris, Paterculus auctor est. In Liuiana epitoma lib. 119. legitur, Cæsarem consulem creatum esse, cùm annos xix. haberet. Plutarchus in Bruto ex Octauiani commentariis refert, ipsum vigesimum annum egisse, cum consul primum est factus. Eutropius initio lib. 7. ait, Cæsarem Romam cum exercitu profectum extorsisse, vt sibi vigesimo anno consulatus daretur. Suetonius in Augusto scribit, eũ in ordinatione anni Sextilem mensem è suo cognomine nuncupasse, ꝙ eo sibi & primus consulatus, & insignes victoriæ obtigissent. Similiter Dio lib. 56. tradit, Octauianum xix. die Augusti, eodem, quo primum consulatum ceperat, decessisse. Cæsar Octauianus cos. legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset, Liuius lib. 120. Appianus lib. 3. Dio lib. 46. Auctor legis fuit Octauianus, tulit Q. Pedius collega: vnde lex Pedia nominatur; eáque omnibus, qui Iulium Cæsarem interfecerant, aqua igníque interdictum est, Velleius libr. 2. Suetonius in Nerone. Consul factus Octauianus Ciceronem, vt Plutarchus in eius vita scribit, valere iussit, & pace cum Antonio Lepidóque facta copias omnes in vnum locum contraxerunt, ibíque imperium Rom. quasi possessionem aliquam inter se diuiserunt. Partiti sunt autẽ prouincias inter se hoc modo, vt Cæsar vtranq; Africã cum Sicilia, & Sardinia; Lepidus Hispanias & Galliã Narbonensem; Antonius reliquas Gallias haberet, Appianus lib. 4. Dio lib. 46. Inter hos etiam conuenit, vt ipsi trium-

uiri reipubl. constituendæ per quinquennium essent, & vt suos quisque inimicos proscriberet. in qua proscriptione plurimi equites, c x x x. senatorum nomina fuerunt, vt est in epitoma libr. 120. Tu vide Orosium nostrum libr. 6. cap. 18. Cæsarem restitisse aliquamdiu collegis, ne qua fieret proscriptio; sed inceptã vtroq; acerbius exercuisse, Trãquillus ait. Maximam verò contentionem, inquit Plutarchus, Ciceronis proscriptio præbuit, cùm Antonius nullã conditionem acciperet, nisi primus ille interficeretur, Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar vtrique repugnaret. Congressus horum trium occultus in triduum fuit apud Bononiam, in loco remoto à castris, & flumine circumfuso, vt Plutarchus non solum in Cicerone, sed & in Antonio tradit. Dio quoque lib. 46. scribit, triumuiros conuenisse in parua insula fluminis, quod Bononiam præterlabitur. Appianus initio libri quarti ait, eos congressos esse ad Mutinam in Lauinii fluuii insula. Sed trium virûm copias ad Bononiam contractas fuisse, Suetonius etiam in Augusto auctor est. & Florus cap. 5. libr. 4. tradit, pacem inter tres duces factam apud confluentes inter Perusiam & Bononiam. Ibi aiunt Cæsarem primis diebus, vt Plutarchus narrat, pro Ciceronis salute cum aliis concertasse, ac tertio die concessisse, eiúsque vitam prodidisse, fuitque permutatio ita facta: Ciceronem Cæsar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cæsarem auunculum Antonius proscribi permisit. Sed nihil, ait Paterculus, tam indignum illo tempore fuit, quàm quòd aut Cæsar aliquem proscribere coactus est, aut ab illo Cicero proscriptus est. Cesserat ille sub aduentum III. virorum vrbe, vt ex Liuio Seneca libr. I. Suasoriarum refert, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutum posse. Primò in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conscensurus, proficisceretur. vnde aliquoties in altum prouectum cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationẽ nauis cæco voluente fluctu pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit: regressusque ad superiorem villam, quæ paullò plus mille passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe seruata. Hactenus Liuius; Plutarchus verò ita: Erat Cicero in

Tusculano

Tusculano cum Quincto fratre. Cognita verò proscriptione, Asturam in maritimum Ciceronis fundum proficisci, atque inde in Macedoniam ad M. Brutum, de cuius victoria læti rumores afferebantur, transire constituerunt. Ferebantur lecticis confecti mærore, atque in itinere subsistentes; iunctis lecticis inter se casum suum deplorabant. Quinctus vero magis angebatur animo, atque inopiæ illi in mentem veniebat: nihil enim secum se domo extulisse dicebat: Marco etiam perexiguum viaticum erat: satius igitur esse affirmabat, Marcum fuga antecedere, se conuasatum domum recurrere. Hoc consilio probato, complexi inter se, multisq; lacrymis profusis digressi sunt. Quinctus non ita multis diebus pòst a seruis proditus inquisitoribus vna cum filio suo interfectus est. Ita quidem de Q. Cicerone Plutarchus: Appianus in hanc sententiam: Q. Cicero cum filio comprehensus percussores orabat, vt se ante filium necarent. quod cùm filius contrà fieri obsecraret, illi se eorum controuersiam composituros dixerunt. itaque alii hunc, alii illum arripientes eodem signo ambos simul occiderunt. Dio lib. 47. ita: Q. Ciceronem M. fratrem filius de medio remouit, &, quantum in ipso fuit, seruauit. nam & patrem occultauit, vt inueniri non posset, & ea de causa tormentis omnibus excruciatus indicium nullum fecit. sed pater, re intellecta, cùm admiratione filii, tum misericordia adductus vltro prodiit, seque ipse percussoribus tradidit. Redeamus nunc ad Plutarchum. Cicero, inquit ille, Asturam delatus, nauem, quam nactus fuit, subitò conscendit, & oram legens Circæum vsque vento peruenit. Inde soluere gubernatores cùm pararent, vel maris metu permotus, vel Cæsaris fidem non plane desperans, in terram egressus est: & millia passuum XIII. fere pedibus Romam versus progressus, animi pendere cœpit, sententiáque mutata rursus ad mare descendit, ibique noctem grauibus & incertis cogitationibus traduxit: adeò, vt in animo haberet, Cæsaris domum clam ingredi, sibique ante lares eius manus inferre, atque ita furiales intemperias illi impingere. Sed ab ea ratione cruciatus metu depulsus, alia rursus tumultuosa consilia in pectus instituit, & seruis se ad Caietam deportandū nauigio commisit: vbi prędia habebat, & blandū ęstate Etesiarū dieb. perfu-

gium. est ibidem supra mare sacellum Apollinis: vnde corui cum clangore ad Ciceronis nauem, quæ ad litus appellebatur, confertim aduolarunt, atque ex vtraque parte antennæ insidentes partim crocitarunt, partim rudentum capita rostris tutuderunt: idque signum omnibus infaustum est visum. Cicero tamen egressus in villam se recepit, & quieti dedit. ibi coruorum magna pars tristi voce ad fenestram assedit: vnus in lectum deuolauit, & rostro vestem, qua Cicero tectus erat, paulatim ab ore ipsius remouit. De eadem re Valerius lib. 1. cap. 4. M. Ciceroni mors imminẽs auspicio prædicta est: cùm enim in villa Caietana esset, coruus in conspectu eius horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eò vsque morsu tenuit, donec seruus, ad occidendum eum milites venisse, nuntiaret. hactenus Valerius: ex quo perspicuè cognoscitur apud Plutarchum ἐς καπίτας mendose, non pro Capua, sed Caieta legi. quamuis Appianus Capuam nominet, ad quam fuerit hæc Ciceronis villa, in qua aduentantibus inquisitoribus à coruis è somno excitatus sit. Sequitur in Plutarcho: Serui hæc aspicientes suam ipsi ignauiam damnarunt, si herilis cædis spectatores esse sustinerent; cúmque bestias domino opem ferre, ac pro indigno eius casu solicitas esse viderent, ipsi eum non defenderent; partim precibus, partim vi impositum lecticæ ad mare detulerunt. Interim percussores cum ministris superueniunt, Herennius centurio, & Popillius tribunus militum, quem parricidii reum Cicero olim defenderat.

De Popillio hoc multa Seneca in Declamationibus & Suasoriis. de eodem Valerius lib. 5. cap. 3. M. Cicero C. Popillium Lænatem Picenæ regionis, rogatu M. Cœlii, non minore cura, quàm eloquentia defendit: eúmque caussa admodum dubia fluctuãtem, saluum ad penates suos remisit. hic Popillius postea nec re, nec verbo à Cicerone læsus, vltrò M. Antonium rogauit, vt ad illum proscriptum persequẽdum & iugulandum mitteretur: impetratisque detestabilis ministerii partibus, gaudio exultans Caietam cucurrit, & virum, omitto quòd amplissimæ dignitatis, certè salubri studio (ita lego è manuscriptis) præstantis officii priuatim sibi venerãdum, iugulum præbere iussit: ac protinus caput Ro-

manæ

manæ eloquentiæ, & pacis clarissimam dexteram, per summum & securum otium amputauit: eaq; sarcina, tanquam opimis spoliis, alacer in vrbem reuersus est: neq; ei scelestum portanti onus succurrit, illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat.

Sequitur apud Plutarchum: Percussores cum fores clausas inuenissent, eas effregerunt: cumq; Cicero nō appareret, & ii, qui intus erant, scire se, vbi esset, negassent, aiunt adolescentem quendam, à Cicerone in bonis literis & disciplinis educatum, Quincti fratris libertum, Philologum nomine, tribuno dixisse, lecticam per siluestres & opacas ambulationes ad mare deferri. Tribunus igitur cum paucis comitibus circum ambulationes ad exitum cucurrit: Herennius recta per easdem accurrit. quod vbi Cicero animaduertit, seruos lecticam ibi deponere iussit. Satis, inquit Liuius, constat, seruos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum, deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Appianus scribit, multos discurrisse quærentes, num alicubi Cicero visus esset: cumque alii beneuolentia & misericordia permoti, eum in alto esse dixissent, clientem Clodii acerrimi inimici Ciceronis Popillio Lænati tribuno militum indicasse viam, qua lectica deportabatur, eo illum irrupisse, & cum seruos longè plures, quàm ipse secum habebat, ad dimicandum paratos vidisset, callidè exclamasse, Tribuni, qui in extremo agmine sunt, ingrediantur: tum seruos maiorem multitudinem exspectantes perterritos fuisse. Cicero, ait Aufidius Bassus apud Senecam, paullùm remoto velo, postquam armatos vidit, Ego vero consisto, ait: accede veterane, &, si hoc saltem potes rectè facere, incide ceruicem. trementi, deinde dubitantiq;, Quid si ad me, inquit, primum venissetis? Butridius Niger apud eundē: Elapsus interim altera parte villæ Cicero lectica per agros ferebatur. sed vt vidit appropinquare notum sibi militem Popillium nomine, memor defensum à se, lætiore vultu aspexit. at ille, victorib. idipsum imputaturus, occupat facinus, caputq; decisum, nihil in vltimo fine vitæ facientis, quod alterutram in partem posset notari, Antonio portat, oblitus se paulò ante defensum ab illo. Prominenti, inquit Liuius, ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput præcisum est, nec

ſatis ſtolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque, ſcripſiſſe aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Plutarchus: Cicero mentum, ita vt conſueuerat, tangens, in percuſſoribus oculos conſtanter fixit ſqualoris plenus, & capillo demiſſo, macieque ob ſolicitudines confectus, vſque eò vt plurimi Herennio eum iugulante capita obnuberent. Occiſus eſt præbens ceruicem extra lecticam cum annum iam LXIIII. ageret. Præcidit illi iuſſu Antonii caput & manus, quibus Philippicas ſcripſerat. Vixit, ait Liuius, tres & LX. annos: vt, ſi vis abfuiſſet, ne immatura quidem mors videri poſſit. Euſebius: Cicero in Formiano ſuo ab Herennio & Popillio occiditur LXIIII. ætatis ſuæ anno. Appianus: Occiſo Cicerone quidam equis, alii nauigiis incitatis properabāt Antonio hunc nuntium perferre, eique in foro ſedenti Lænas caput & manum eminus oſtendit, quo ille maximè lætatus, tribunum militum coronauit, & H-S. decies centena millia ei pro maximo præmio dedit, quod ſummum & infenſiſſimum ſuum inimicum occidiſſet. Plutarchus: Cum membra Ciceronis Romā perlata eſſent, Antonius, qui tum fortè comitia habebat, iis viſis exclamauit, Proſcriptionem iam peractam eſſe: caput autem & manus pro roſtris poni iuſſit, ſpectaculum horrendum Romanis, qui ſe nō Ciceronis vultum, ſed imaginem animi Antonii videre putabant. Dio lib. 47. Vbi Ciceronis caput allatum fuit, Antonius multis & grauibus probris illatis, illud pro roſtris, loco præ aliis conſpicuo poni iuſſit, vt vnde in ipſum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius cum manu dextra, quæ ſimul præciſa fuerat, conſpiceretur. Fuluia verò caput, antequam auferretur, in manus ſumpſit, atque atrocibus verbis illudens & conſpuens genibus ſuis impoſuit, & linguam ex ore extractam acubus, quibus ad capitis ornatum vtebatur, compunxit, additis multis iiſque execrandis opprobriis. Liuius: Ita relatū caput ad Antonium, iuſſuq; eius inter duas manus in roſtris poſitum, vbi ille Conſul, vbi ſæpe conſularis, vbi eo ipſo anno aduerſus Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat: vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidata membra eius poterant. Cremutius Cordus: Præcipue tamē ſoluit pectora omnium in lacrymas gemitusque viſa ad caput eius deligata

gata manus dextra, diuinæ eloquentiæ ministra: ceterorumque cædes priuatos luctus excitauerunt. illa vna communē. Mortem Ciceronis versibus elegantissimis deplorauit Cornelius Seuerus: in quibus sunt, qui sequuntur:

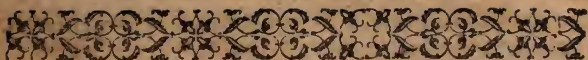
Abstulit vna dies æui decus, ictaq; luctu
Conticuit Latiæ tristis facundia linguæ,
Vnica sollicitis quondam tutela, salusq;,
Egregium semper patriæ caput: ille Senatus
Vindex, ille fori, legum, ritusq; togæq;.
Publica vox sæuis æternùm obmutuit armis,
Informes vultus, sparsamq; cruore nefando
Caniciem, sacrasq; manus, operumq; ministras
Tantorum, pedibus ciuis proiecta superbis
Proculcauit ouans, nec lubrica fata, Deosq;
Respexit: nullo luet hoc Antonius æuo.

Paterculus post narratam cædem M. Tullii, in hæc verba erumpit: Nihil tamen egisti, M. Antoni, mercedem cælestissimi oris & clarissimi capitis abscisi numerando. auctoramentoq; funebri ad conseruatoris quondam reip. tantiq; consulis irritando necem. Rapuisti tu M. Ciceroni lucem solicitam, & ætatem senilem, & vitam miseriorem te principe, quàm sub te triumuiro mortem: famam verò gloriamq; factorum atque dictorum adeo non abstulisti, vt auxeris. Viuit, viuetque per omnem sæculorum memoriam: dumque hoc vel forte, vel prouidentia, vel vtcunque constitutum rerum naturæ corpus, quod ille pænè solus Romanorum animo vidit, ingenio cōplexus est, eloquentia illuminauit, manebit incolume, comitem æui sui laudem Ciceronis trahet: omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur: citiusque in mundo genus hominum, quàm huius nomen, cadet. Ciceronem hoc anno VII. Idus occisum esse, testimonio Tironis liberti scribit Tacitus in dialogo de Oratoribus. intelligo autem Idus Decembris, quoniam triumuiri inierunt V. K. Decembris, vt est in lapide Colotiano. Vixit igitur Cicero annos LXIII. menses XI. dies V. siue annos LXIV. minus XXVI. diebus.

Nunc ad extremum illud addam, quod Desiderius Lignamineus Patauinus ante annos sedecim diuulgauit. Cum

anno Christi M.D.XLIV. K. Decemb. Angelus Apulus Minorita in Zacyntho insula Venetorum, quæ in mari Ionio Epiro adiacet, apud sacellum D. Mariæ Gratiosæ, non longe à littore maris, Cœnobii fundamenta ageret, sepulchrum antiquissimum reperit hac inscriptione: M. TVLLI CICERO HAVE. ET. TV TEPTIA ANTΩNIA. in eodem sepulcro inuentæ sunt duæ vrnæ vitreæ, vna maior cinerum, altera minor lacrymarum, vt volunt, in maioris fundo, erat vitro inscriptum: AVE MAR. TVL. Hoc monumentũ ibi in sacrario templi adseruatur, & Ciceronis nostri esse putatur. verùm in huiusmodi rebus mihi Epicharmi cantilenam illam μέμνασο ἀπιςεῖν ad aurem vtranque insusurrari facilè patior: cùm præsertim in Epitaphio, quodam, quod in libro manuscripto ἀδέσποτον subiicitur, Arpinatem Ciceronem lapide extra Caietam seruari, inueniam, quem Lignamineus à seruis crematum, & in Zacynthum delatum fuisse putat.

INDEX

INDEX PRIMVS LOCORVM CICERONIS, QVI in hac historia citantur, & illustrantur.

Pro

INDEX SECVNDVS EORVM QVÆ AD M. TVLLIVM CICERONEM pertinent.

A.

Meſſium

INDEX TERTIVS COMMVNIS RERVM OMNIVM:

in cuius descriptione prænominum ratio nulla est habita.

C. Anto-

C. Anto-

For-

Inter

L.Man-

in

R

S

T

L. Vale-

FINIS.

